

TRAKTACIK
v
DISCVRS
KROTKI

o
RZECZYPO-
SPOLITEY.

Tey różnych kształciech / postanowieniu /
zaczności / dostojenstwie / własności /
zatrzymaniu y zachowaniu / zgubie /
y wykorzenieniu.

o d

GERZEGO LEMKI I. D. Prot:

Apołtol: y L. L.

Uapifany y wydany.

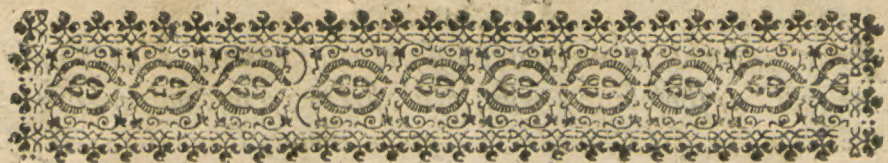
W LVBLINIE,

W Drukarni Páwta Konrada. 1632.

Ná zacny Kleynot Jch Mściow pp.
HOSZCZKICH.

TRzy Lilie ná polu białym posádzone/
Al ezcze pole ná drugiey stronie zostáwione:
Vniat záwsze Dom HOSZCZKICH Oyczyźnie wygodzić/
Ze záwsze táž vniála tym cnotóm nágradzić.
Co że ták iest ná oko każdy to rozsádzi
Bacząc/ gdy dotąd w Senatorstkim wieczu sádzi.

Wielmożnemu Pánu/
Iego Mści Pánu

ROMANOWI NA HOSZCZ V HOSZCZKIEM V,

KASZTELANOWI KIIOWSKIEM V,
Włodzimirskiemu Stároście/ ić. Dzierżawcy
Wysogrodzkiemu/ memu Mściwemu Pánu.

PIsze Plutárchus W. M. P. o synách Pirrhusa Krolá, ie-
szcze w młodym wieku będących, niekiedy od Oycá swe-
go, komuby z nich władza y Páństwo po sobie zostawić
chciał y miał, pytających y wywiádujących się: którym iáko
Ociec mądry Temu który naostrzeyszy miecz ábo bróń będzie
miał, odpowiedział: czym znáć dáć káżdą władza, zwierz-
chność y Páństwo nie tak látom, iáko cnoćie, dzielności, dawá-
ne y przysposobione ma bydz, przysposobiony y ćwiczony z mło-
dości pilnie, bróń y miecz ma, takowy mieć, który ná páńskie
zwierzchności, y iákiey gubernáciey ábo władzy ma bydz: áby

Przedmowa.

sprawiedliwości, mężności, dzielności, mądrości, y in-
ni cnotami sposobnie y przystoynie był przyćwiczonym y przy-
ozdobionym. Coymędrzec Cap. 6. mowi, Panowie ieśli się
w stolicach y złotych Bertach kochać, kochaycie się w ma-
drości, abyście krolowali na wieki. y Seneca, Ieśli chcesz mieć
wszystkie pod swa moc, day się sam rozumowi w moc. Wiele
ich rzadzić możesz ieśli cię ten rzadzić będzie: Y ten cię na-
uczy iak co czynić masz. Zaczyn będzie ten przyozdobio-
ny, y wyćwiczony, który nie pierwey roskázować będzie, ni-
żeli pod posłuszeństwem bydź, abo roskázowaniu podlegać na-
uczyłby się, y który pierwey sobie y swoim affektom roská-
zować y one miarkowaćby umiał, któryby mężnością, dzielno-
ścią, tákawością, ludzkością, celował innych, & se homi-
nem; diuina tamen potestate ornatum, bydź rozumiał, zaczął diui-
na facere, sermone autem humano, non ad libitum superbe & furiose,
umiał sobie poczynąć. Co y Masl. Ficin: sentent: lib. Epistol: 4.
wspomina. Beatissimas fore Respub: (dicebat Plato) si aut Philosophi domi-
nentur, aut saltem qui gubernant diuina, quadam sorte utantur & philosophentur.
Nihil enim pestilentius esse potestate & audacia, quam ignorantia comitatur.
Tales quoque subditos esse solere, quales magistratus. Tenże lib: 6. Nihil pern-
iciosius est in principe, quam si quam plurimi eum contemnant, vel oderint, vel ni-
mis inuideant; Contemptus quidem scientia, grauitate, integritate vitatur. Odi-
um verò innocentia & humanitate lenitur. Inuidia denique munificentia libertate
magnificentiaque sedatur. A ná trzy te rzeczy aby zawsze pamię-
tał takowy, iż ludziom, iż według praw, y wolności, iż nie
długie abo wieczne panowanie przełożenstwa y władza ma
mieć: a w prawdzie się kochać, oney przestrzegać, y nad
wszystko przekładać, aby słowo iego takiey wagi było, iakowa
przysię-

Przedmowa

przysięgą każda bywa; pożyteczniej y przystoyniej też to w-
pátrować; beneficiis quam testis ciuitatem sibi obstringere, & praestare in par-
uis domiciliis, magnos animos esse, quam in magnis humilia latere mancipia;
darámi y podárkami przyiacióty sobie zatrzymawác, benefi-
centia zaś znieprzyiaciót sposabác przyiacióty: Y tak bywa
vt pro illo potius, quam ab illo, sibi timebunt, y omsem w więtszey po-
wadze y czci będzie miány, aniżeli by się onego obawiać mia-
no. Gdyż tedy wiele y siła potrzeba tym którzyby w Rzeczy-
pospolitey ábo przetożonymi, potrzebnemi, y podległemi, kie-
dykolwiek zamysliwáia, chca, y prágna bydz, takowi, nie
bez przyczyny Authorom rożnych o tych rzeczách, ábo co pisáli
czytáiac ábo w kráinách rożnych będących sposoby y przyktd-
dy biorac tak wstępowali. Z ktorych iákokolwiek choć máły
serypt o rożney gubernácyey y Rzeczách pospolitych iáko opá-
nujących y roskázuiących, y onym podlegáiacych własnó-
ściách, cnotách, cwiczeniu, zachowaniu niedostatkách, od-
miennościách, y zgubie zá Instancya ludzi poważnych do
Druku znowu podawssy pod Imieniem zacnie Wielmożnym
W. M. P. ná plác wysyłam, iáko tego który też niemniejszyá
powaga, starożytnościá, dzielnościá, zacnościá Domu,
męstwem, y wiernościá ku Rzeczypospolitey cále zachowan
takowym nieczem, y bronia ieśteś ozdobiony, a to z młodych
lat oświadczeniem cálej wiary y życzliwości ku Rzeczypospo-
litey zámssie wiernie pokazáney cnych Przodkom zámssie Rze-
czypospolitey życzliwych, y w niey kocháiacych się násládu-
iac, ktore mądrościá, Rycerskim męstwem, y dzielnościá,
nie tylko w domowych Podolskich, Wołyńskich okazyách, expe-
dycyah

Przedmowa.

dicyach y potrzebach, ale y postronnych, Moskiewskich, Włoskich, y Chorynińskich polach y krainach oświadczone, y broń abo miecz ten dobrze wyprawnny, głośny, y znaiomy do tego czas utrwa, y trwać będzie w długie wieczne czasy, ktore mnie wyliczać tak iakoby gwiazdy abo piasek morski liczyć trudno, y tego nie potrzebuia. Co każdy może na oko widzieć, do czego przysły a teneris a uescens takie cnoty, y dzielności W. M. P. za tak wierne odważne, szczere, y życzliwe postugi ku Panu, y Rzeczypospolitey, y iaka nagrodę odniosły, bo od małych Vrzędow iako Przodkowie od kilku set lat sobie poczynali: y postępowali W. M. P. nic nie opuścimsy, torem tym idac do tegoś przyszedł, że stołek Senatorski y Rady Koronney, Pradziadów, Dziadów, y Oycá rodzonego w tych kraiach dobrze mieczem y dzielnością, y meństwem zarobionych y zaśluzonych osiadł, y do tego od K. I. M. mile y życzliwie z łaski y chętliwie dany y ofiarowany trzymasz, y onym poki párka nie przetnie świecić będziesz, y choć sam ieden iako roścżka radicis Dauid z tey przezacney Familiey iestleś y zostawasz pozostały, mocen ten ktory światem y żywotem ludzkim kieruie, y on żniczego żrządził y stworzył możliwością y władzą swa ieszcze cne potomstwo, na część y na chwałę Imenia swego świętego, iako Abrahama, Zácharyasza, Annę y Elzbieta święta pocieszył, W. M. P. pocieszyć ktoreby ieszcze kraiom tamtym y Rzeczypospol: długo świeczac, tymże kraiom y Rzeczypospolitey y Panu służyli, wiary wystawy dotrzymawali. Czego ia wiernie W. M. P. życzę, y ten mały & exiguum munus qualequale illud sit W. M. P. y z postugami,

Przeomowa.

gami memi ofiarowany ode mnie, iakoy piecniſzy wdzięcznie
y mile przyiaſy mnie w teyże taſce y chęci Pańskiey ſwey
będzieſ chować raczył. Życzac W. M. P. wieku Oyco-
wskiego, abyſ tych lat y wieku ſędziwego, w dobrym zdro-
wiu, błogoſławieństwie niebieſkim wiecznym, y doczeſnym,
ziemskim, y we wſſelakich pomyſlnych pociech od tego który
wſytko w ręku ma doczekał, miał y otrzymał. Danu
Lublinie dnia 23. Kwietnia. Roku Pańskiego, 1632.

**W. M. P. zawiſe życzliwy
y ſłużyć rad.**

**GERZY LEMKA, I. D. Prot:
Apoſtol. y LL.**

PROEMIVM.

Eż każda zwierzchność iest y wła-
sny początek swoy ma od P. Bo-
ga / mamy temu bez wątpienia
wierzyć. Jako o tym Apostoł pi-
szac do Rzymian świadczy / *cum*
diuinae ordinationi resistere, qui po-
testati resistit. Abowiem Stworzyciel wszytkie^o ś-
wiata / *qui omnia numero, pondere & mensura effecit,*
uniuersa recte ac ordine disposuit, iesliby sie co iakim
sposobem miało do nierządu / cokolwiek iedno bo-
dzie na szerokości tego świata / *totum hoc: omne cor-*
ruet. Jest tedy porządek rerum *dissimilium,* accomo-
dati inter se locis quaedam compositio, ktora rzeczy ie-
dno stayne / *aqua proportionem coniungens pulchritudi-*
nem creat diuinae sapientiae maxime conuenientem.
Przetoż w tych sprawách / *quae aliquo ex ordine colla-*
ta sunt, summa, ima, & media cernuntur, atq; alia a-
liis innixa & tanquam annullis quibusdam inter se con-
nexa & apta consistunt. A nie tylko to widzimy w
tych rzeczách / *quae sensu percipiuntur,* ale też y w tych /
quae intelligentia & mente complectuntur. Abowiem
y niebo nawyższe / *arcens & continens ceteros, omniaq;*
suo ambitu comprehendens, wiecznym swym biegiem
wszytkie rzeczy zachowuje. A nie tylko taki rząd
iest / na ziemi ale in Angelorum quoq; choris sua qui-
busq; munera distributa sunt, ktorem superiores infe-
riori-

rioribus diuinae prouidentiae commissae enunciant, il-
losq; splendore caelesti illustrant, quo ipsi à Deo illumi-
nantur. Ani to iest rzecz watpliwa/ iż choćiałyby
był Adam przestał na rozkazaniu Pánstím/ przecie
iako Augustyn swiety mowi/ byłaby nad ludźmi
zwierzchność takowa/ nie ktoraby iako ciężka nie-
wola za sobą wiodła: sed quae naturae conueniens esset:
zaczymby ono złączenie ludzkiego towarzysztwa/
Et rerum ordo ac vicissitudo conseruaretur. Gdyż tedy
Pan Bog wszystkich rzeczy porządkiem iest/ Et vir-
tutes rerum è diuino illo fonte emanant, perwne tenże/
y każda zwierzchność rozkazania inšym podawa/
do ktorey/ ludzka wielkość iako do głowy/ y do po-
czatku nàwraca się. Ale mowiąc o zwierzchności
Bostiey/ skądże lepiey/ quam à diuinis libris fidem Et
authoritatem petimus. Jawnie są słowa/ ktoremi P.
Chrystus na pytanie Pilatowe odpowiedział. Non
haberes potestatem aduersus me ullam, nisi tibi datum
esset desuper. Czytamy też y to w przypowieściach
Sálonomowych/ gdzie mowi sam o sobie Bog
wszechmogący. Meum est consilium Et equitas per
me Reges regnant, Et legum conditores iusta decernunt,
per me Principes imperant ac potestates decernunt iu-
stitiam. Co y Sámuel/ gdy nie był słuchan od lu-
du/ załi nie miał tey odpowiedzi swietey/ iż dydo-
wienie onego samego wzgardzali/ ale Boga nay-
wyższego/ ktorego on był sługa. A przeto/ ktorzy
są posłuszni Krolom ábo Przełożonym/ parent di-
uinae legi: á ktorzy się im sprzeciwiają/ diuinae ordi-
nationi

nationi resistunt. A iěsliby był kto takowiy / coby to rozumiał / aby P. Bog o tych rzeczách świeckich nie miał pieczy / abo starania / niechay to wie zápe-
wne / że sie ná tym barzo myli / bowiem on chowa w tych wszytkich rzeczách / ktore dla człowieka sprá-
wić ráczył nieodmienny porządek. A iákożby też nie miał bronić tych / quos sibi similes & sui gratia gene-
rauit? Albowiem P. Bog ná tym świecie iest / iáko Hetman nád Woyskiem / ktory ma insze Kor-
mistrze / insze poruczniki / insze dziesiatniki / sam ie-
dnáť wszytkim rozkáznie. Tákżec też y ten naywyższy Bog náś Ociec / totum corpus uniuersitatis ipse regit,
& uniuersali ac aeterna mente gubernat. A iáko lu-
dzie są pod mocą Krolow / tak też Krolowie są pod
mocą iego / iáko o tym Horatius pisze.

Rerum timendorum in proprios greges:

Reges in ipsos imperium est Iouis.

Ták też nas wymuie niektory wstyd przyrodzony /
abyśmy záwśe mieli w wieczności Krole / abo prze-
łożone swe / quos agnoscimus tanquam e caelo demissos
aut aliqua diuina auctoritate confirmatos. Ależ tedy
prożno ludziom przyrodzenie nic nie dáło : ani też
temu wierzyć mamy / aby Bog wiedzieć o tym nie
miał / gdy ktoremu Pańsiwu okrutny Krol panu-
ie / y owśem to rozumieć mamy / że zá złości ludz-
kie on mu sam dopuścił pánować / iáko Job o tym
wspomina. Facit, inquit, hominem Hypocritam
propter peccata populi. & v Ozeaszá nápisano. Dabo
tibi regem in furore meo tákżec v Izaiaszá. Assur vir-

ga furoris mei, & baculus ipse est, ad gentem fallacem mittam eum. A teź okrucieństwo nie tylko dla złości Tyrannow/ Pan Bóg przepuszcza / iako dla nieprawości y wporu ludzkiego / przetoź sam iako naysprawiedliwszy Pan podobnego Krola podawa. Ani inaczey mąia bydź rozumiani Tyrannowie / (*utrum rectè dicatur*) iedno / *tanquam tortores, & tanquam mali Dæmones, quorum potestatem Sancti Doctores iustam esse confirmant: sed iniquam voluntatem.* Tak iako Attylla on Węgierski Krol okrutny / zwał sie bydź biczem Bożym. Tak że Tamerlanes / kiedy był pytan / przeczby takiego okrutności żążywał / nad tymi ktore zwyciężył: odpowiedział. *An ignoratis me hominem non esse, sed iram Dei?* A wszakoź mamy teź to wiedzieć / iż ludziom Chrześciańskim nierozkazano tego / aby takim Krolom posłuszni byli / iesliby im rozkazawali nie podług wolej Bożej / *quæ omni humana institutione potior esse debet*; takiego Tyranná brzemie nieznosne / iesliby nie mogło bydź zepchnione z trzmienia ludzkiego / mąia sie vciec *ad vota summi illius Rectoris*, w ktorego reku iest serce Krolowstie / a on ie sam kiedy chce odmieni. Ani w tym żadnemu wątpić trzeba / iesliby on sam rozumiał bydź to swego ludu z pożytkiem: iż on Tyranná z posrzedku wyrzuci / abo iego one srogosci zahamuje / ktore y on lud Żydowski z reku Pharaonowych wyrwał / A swerusa onego okrutność zniost y vspokoil / y hardosc Nabuchodonozorowe vstromil y zwatlił.

ROZDZIAŁ I.

BOŻ wszechmogący y miłosierny wszelkiego przyrodzenia stworzyciel/ ani on / ani samo/ na prozność nie czyni/ stworzył one/ przyozdobił/ zjednoczył/ zachował/ abowiem dobry ku wszelkiemu dobremu/ mądry ku porządkowi/ sprawiedliwy do czynienia sprawiedliwości/ świętobliwy do pobożności wykonywania/ szczęśliwy do odzierzenia y zatrzymywania szczęścia.

WSzelkie bowiem towarzysstwo y spółkowanie / iest czynione ku iakiemu dobremu. a Żadnego dobra/ bez towarzysza/ nie iest dobre nienie. b Abowiem omnis ratio & institutio vitæ adiumenta hominum desiderat. c Spółkowanie bowiem iest/ dextras sibi dare. d Aby też iedni drugich pobożności nauczaeli/ á pobożność resztować nam : abyśmy z sobą przyległe á pograniczne/ & contiguas domos habeamus. e A tak spółkowanie dobre/ Bogá/ od ktorego pošlo / ciesząc/ sławi/ wesele y chwali. f

a Aristot.

Polit. 1.

b Senec.

Epist. 6.

c Cicer.

lib. 1. of-

fic.

d August.

in Epist.

ad Gal. 2.

e Stige-

lius.

f Chri-

st. in

Epist. ad

Heb. 11.

mil. 25.

ROZDZIAŁ II.

BOŻ/ przyrodzenie / wrodzona żądza/ á chciwość/ poduszczenie wczciwego/ y nieporządne^o przyiacielstwa / y spółkowania wdzięczność / zobopólny á iawny pożytek / żądza panowania/ poddaństwa spokoynosc/ cichosc y skromność/ doskonałe błogosławieństwo / przyczynami są/ zktorych miasto/ to iest ludzka przyiaźń y spółkowanie

z Plato in 8 porządek sposobny namowiony h przystoynne
Nem. przyiacielsstwo i sposob życia/ dostatkii ludzkie k a
h. Lipsi. lib. 2. E- iednym słowem Rzeczpospolita postanowiona
pist. jest.

i Gregor. lib. 12. **N**Ze dobrze bowiem jest samemu człowiekowi. i Ale lepiej
Moral. dwiema pospolu/ maia pożytek y skutek towarzystwa swego.
k Augu: m A pięknie y rodzicznie gdy bracia z sobą mieszczą w zgo-
lib. 5. de dzie. n Gdyż człowiek jest animal politicum & sociale o tedy ktory sie
Ciu. Dei dwoi miasta/ albo bestyią ofrutnością/ albo człowieką światobliwo-
cap. 2. ścią przechodzi. p A z tego kto nie widzi/ żaden nie zgani/ a gdzie sie
1 Genes. 3. nie obawiają na ganićciela/ bezpiecniey nadchodzi zwoździćciel/ y wol-
m Eccles. niey grzech sie popelnia. q Należy bezpiecnieysza/ tedy jest kondycja pod-
4. 6. 9. danych/ gdzie żyją pod sprawiedliwością y służnością rządzićciela. Cał.
n in Psal. siodorus.

o Arist.
lib. Pol.
p Cassia-
dor. lib. 1.
c. 2.
q Hiero-
nimus.

ROZDZIAŁ III.

Rzeczpospolita ta jest/ porządek/ y spółkowaa
nie rostkazniacych/ y słuchaiacych/ pod iaki-
kolwiek państwem/ iednymyż prawy/ ku po-
spolitemu dobru/ z przyrodzenia y zwyczajui zebrá-
na/ y za zezwoleniem przyrodzonym umiarkowa-
ne/ pospolitowanie y obcowanie.

A Tak Apostoł mowi/ nie tylko Przełożenstwo/ ale też y pod-
daństwo/ posłuszeństwo/ część/ weźciwość Krolowstwa/ pra-
wa/ karanie/ Pobory/ Podatki/ Cła/ boiażni/ ić. ile wpy-
stek ten stan bydy Bóstkim spozadzeniem iego posłuszeństwo/ y powa-
żność/ wezem ku dobremu/ dla gnurow/ sumnienia obrony/
błogosławienstwa/ y spólney miłości światobliwie postanowiony/ iac-
ko sie pożąguie do Rzymian 13. y Piotr święty Apostoł rostkazuje/ (aby
było spółkowanie dobre) poddaństwo/ swym przełożonym/ bądź wy-
szym iako Krolom/ Monarchom/ bądź też mnieyszym urzędnikom iako
Pánom/ y innym na to wpsadzonym a to dla Boga/ ku dobremu/ do-
brym

brym y szym. A tak z tego społkowania y obcowania zeswoleniem przy-
rodzenia umiarkowanego wyrzucamy y odlażamy y zbocyce / lotrosiwa/
obowiem y ci agzłowick obowiazek sami z soba mają / pod iednego mo-
cy tu dobreinu życiu sobie / ale non prauia ratione, a tak iz do Rzeczypos-
politey nie należa żadnego prawa do prawego towarzysstwa y społko-
wania nie mają / stad żatym idzie / fides latronibus data vel pactum pro
capite precium non reddendum esse. Primb. Quia nullum ius habent abo
Rempublie: sed quasi banniti & excommunicati sunt. Secundò. Quia non
iisdem legibus fungi sinuntur, quibus hostes captiui, aut liberi, nec vlla bel-
li iura cum illis communicantur. Tertiò. A prædonibus & piratis captum
leges præiebantur nec libertatem ammittere, & testamentum condere & o-
mnes actus legitimos obire, id quod iurè gentium illi amiserunt, qui in ho-
stium manus peruenerunt.

ROZDZIAL IV.

Bez tego porzadku własna iest cnota nulla
domus, żadne Miasto / Rodzay / ani ludzki na-
rodzostac / ani wszelkie przyrodzenie / ani na-
wet sam świat może bydz. u Jest bowiem obo-
wiazek y duch żywiacy wszelkiey rzeczy / y spraw lu-
dzkich. x Jest dobro napotrzebnieysze y napożyte-
cznieysze. Jest pierz tyb πλεως; duch y żywot mi-
sta z A naostatet w wszelakich rzeczach porzadek
iest napietnieysza cnota / a wszelkie sporządzenie
piekne. a

u Cic. 4.
de leg.

x Senec.
1. de Cle.
y Aristot.
1. Pol. 6. 3.
z Lib. 4.
c. 8.

a Aug. de
vera re-
ligione.

ROZDZIAL V.

Porzadek taki / y towarzysstwo przystoynie / a
dobre stawa sie / a postanowiony y zachowa-
ny bywa: gdy roztazniacy y poddani sposobni
y po-

y podobni sobie są/ albo z przyrodzenia / albo z pra-
 wia/ Boskiego/ ludzkiego/ mieyskiego/ albo zwyczaj-
 u / *vel per diuersum officium quod sustinent, per quae
 fortune bona.*

W Szelkiego bowiem rzędzenia fundament jest recta ratio, na
 którym iesli Rzeczpospolita zawisła / dobra iesi y pożyteczna/
 a ktora tego nie ma/ zła a niezbożna iesi. **b** Abowiem trzeba
 temu/ ktory chce bydź przelożonym/ doskonałymi y swobodnymi eno-
 tami/ ktore z zwyczajn poddaja przysposobionym y obdarzonym bydź.
c Stąd bowiem prawdziwie sadza/ zasłuzyli godności y czci/ albo nies-
 ten ktory na nie iesi wysadzony y obrany. **d** Y owsem godności y do-
 stoienstwo tym ktory nie są tego godnymi / pobudka stawiaja sie do kła-
 rania. **e** A rzący godności takowey maia sie zbraniac ci/ qui impares
 se esse agnoscunt. Ktory temu nie zdolaja. **f** Pożytek tedy dobrego
 spolkowinia iesi / *ut praeesse non audeat is, qui subesse non didicit nec obe-*
dientiam subiecit imperet, qui illam praetatis non nouit exhibere, **g**

b Plato in
Dial. Pol.
c Arist. 1.
Poli. c. 8.
d Plin.
Iun. lib. 1.
Epi.
e Chry-
stost. super
Matt.
f Gregor.
in regim.
g Grego.
in Dialo.

ROZDZIAL VI.

N ie łatwie bowiem maia bydź przypuszczone
 biale glowy/ ktore przyrodzony obyczaj albo
 sposob/ plci mdlosć/ ciot niedostatek/ żadz y
 spraw niesłateczność/ Boża y ludzka poważność/
 zwyczajn rzadkosć/ vrzedn rożność/ przykładow
 nieprawosć/ przypadajaca potrzeba: ani w domu/
 we wsi/ ani na krolestwie przelożyła.

h Gen. 3.
v. 16.
i Petr. 1.
v. 15.
k v. 7.
l Eph. 5.
v. 22. 23.
m v. 28.
29.
n 1. Cor.
11. v. 6.
o v. 7.

A Bowiem państwo/ moc iesi meżowa / iey zaście ofstuga. **h** iey
 poddaństwo. **i** bowiem nagynie słabe / **k** we wszytkim po-
 sługne/ iako Panu/ iako głowie. **l** iesi ciasto nie swoie/ ale me-
 żowe/ & eius caro quam vir nutrit fouet. **m** y me odkryta/ ale nakryta/ y
 zasloniona ma mieć głowe. **n** Maj obrzązek y chwala Boża/ ona me-
 żowa. **o** Posła z maza y dla niego stworzona (Abowiem tylko poz
 moc

moc meżowa p) prawem przyrodzonym podleyśa. q A nąd to Apoc: p v. 9.
 stoł/ Piotr ś. tyłko o Krolach y podleyśyć zwierzchności Kieżeć q v. 14.
 wzmiąńka czyni/ nie o Krolowach. Abowiem naprzód samą od Bata: r ad i m.
 ną rostopkami y żądżami się wiodła/ z ktorą wieść nie zgody / y mien: 2 v. 10. yf-
 wiści/ a niżej z meżem miewa. r Maia milgeć na śchadzach/ bieści: que ad
 dach/ a coby mieli mowić y wiedzieć/ maia się od meżow wycy y badać. 17.
 s Gorse są zle nąd Bazylika y weża. A nąd to przyrodzenie meżkiey płci/ s i. Cor.
 bierzey nadało sposobnieyszym: byż do rządzenia/ y do rosta:owania / 14. v. 34.
 niż białogłosticy. e A tak rządzić icy y rosta:ować przyrodzenie nie: A i s t.
 dopuścza. u Abowiem na dobre/ są nieuchwilne/ a z tego wszystkiego lib.
 sprawce najwyższe. x Jest potrzebne a wstawnie zle/ maia tedy byż u Pol. 6.
 nie w mieyskich sprawach/ ale domowych robotach rosiropne y domci: 8. i. Se-
 pne. Abowiem za białogłowy rządzący/ Krolestwo/ y państwo zle jest. nec. 8.
 y Kieściegna bowiem y odmienne zawse miewa się. z Ktozey to tyl: x Eurip.
 ko wetercy mamy że raz umrzeć ma. a Ta tedy ani naucać ani świd: in Med.
 cy: ani sadzić/ a tym więcej/ ani rządzić y p:anować może. b Edy tez y Aug. 11.
 dy Someritus y Anonimus byli pytani/ dla czego by małżony porci (y 10 an.
 sobie? między wiele słym/ to coby mnieysze o obrac było/ woleli/ ode: 11. 2.
 powiedzieli. c A tak Protágoras zwył mawiać/ że nie przypiacielowi z Virgil.
 swemu nie gorszego nie mogli uczynić/ y wyrządzić/ iedno gdy mu córka En. lib. 4
 swote dał. Naostatek iesliż Adama/ Samsona/ Samida/ Lotu/ Saz: a Anri. a-
 lomonu y innych wielu białogłowa zdradziła/ y wiodła. A ktoż teraz pud sob.
 może byż bezpiecznym?

b Aug. in
 q: sex v-
 tro testa.
 Spe. Sax.
 c Plut. in

ROZDZIAŁ VI.

Ali też dopuszczeni maia byż szaleni/ od rozn: Paris.
 mu odchodzący/ lunatycy/ głupi/ ślepi/ głu-
 szy/ y niemi.

Głupi bowiem bezelcia żaywać nie może. a A bogactwa na bc. 17. v. 6
 rozność mu się przydadzą. b zwad/ y rosterkow są przyczyna: cia. 18. 6.
 ni. c Żadnego sposobu y miary nie używają w dostatkach/ d Rlat. in
 ka t: go drugi raz owego potrzebuja/ za żądżami idąc. d Jesli bogaty/ conui: 7.
 jest niewolnikiem słotą. e Abowiem co może byż gorzej a głupszy Sa.
 iako iudicare peruersè de rebus, stultitiz perperam deliterare; uti nequi. e Soere:
 re presentibus bonis: in falsam adduci opinionem de his quæ ad vitam sunt apud sob

f *Arist. de honesta & bona.* Władanie bowiem nieroztropności niewiedzieć /
virtu: & nieobyczajności / zapamiętanie nierozstrzeżliwości / rascititas & obli-
vicio di- uio. f *A* czym wieść jest moc / y poważność / tym szkodliwsza / jeśli na-
wi. tego y na głupiego przypadnie. g *Est ergo sapienti seruire, libertas, stul-*
g *Krasin* to imperare, seruius. h
Epist.

h Hier:
in Epi:
ad Sim-
pli.

ROZDZIAŁ VII.

Ani z pożądanego łozja zrodzeni.

Korynckowiec bowiem z Oycy y z matki porodzona jest iaka
zmaza / i takowymi / polki lywi niezmiżana y nieznosna iakaś
nieślachetności sromota / y wada spolkue / quz increpare vo-
lenticibus in promptu magnopere sunt. a *Niebezpieczne* są takowych suc-
cessiz, w których zarówno są wciśniętami nieważności zrodzeni syno-
wici. Sa bowiem podczas śmielszy / y do występu popadliwszy / gęsto-
troć pokolenie / plod przyrodzony y własny wygubie zamysłaia / aby
b *Iudic. 6* przodek otrzymali. Tak *Ismael* *Izaak* przesładował: *Abimelech* nie-
c *Deu. 23* dla tego swego siedmнадцаć Bracię zamordował. b *Nie* w niedzie-
p. 2. tedy Syn mierzadnicy do świątyni / aż do dziesiątego pokolenia. c *A-*
d *Polliti.* m sie godzi w Rzeczpospolitę panować tym / których rodzi / wyście
3. *Cap. 3.* odpędzi y spiera. d *Nie* sprawiedliwie by było y to / niecnotliwie żar-
a *Aristorel.* zliwie / aż tego przykładu odrodzono / abo wyrodkow ważyc / cżić / są
e *Casus* normać y wyćwyczać. e
libro 4.
6. 6.

ROZDZIAŁ VIII.

Ani młodzi w leciech abo w obyczajach.

Najprzysię sę y nieznosie zda tego Państwo abo przełożęństwo /
Ari. lib. ktoremu panować la a dopuszczają / ani sie wieść y wyz-
Pol. bym zna / zwołają / gdyż tym gęść y podjęć doślaw / gdy
a. 24. mu la ta pozwalaia. a *Od*obny y rodziczny jest rozśadek z grzybiatości
Ecclesi. y rodziczna a mla starego madość / y świadomość / pośwały godny
s. 2. 7. 8. bywa rozmaity / y rada jego. b *Ab*owiem biada temu *Krolestwu* / kto
Eccl. 8. temu dzieć przełożonym jest y panuic. c *Rady* bowiem starych / są
drzewo cianu /

drzewcami/ y kopkami mlodym ludzjom. Plut. w nich dostonala myśl d Ari. lib.
 iest & intelligentia d Et corporistantium infirmitas, mentis autem sobri- 7. Pol. 16.
 etas. e Tak pomoc mlodych/ rada starych/ moc y woladz maia. f e Li. li. 3.
 Z temu miedzy wiele mlodych ludzi/ stary gdy smialy bedzie/ lepsy iest. f Eurip. 4.
 g Tak Solon mlodziencu choiby namedrzym sie zdal od zwierzchnosci/ pud Plu-
 y panowania odlegzal. h A Gorgias wchodzic/ y mialic beczedziecia/ rarch.
 ty y siodmy rok zyca swego/ gdy byl pytan dla czego y tak dlugo zyl: g Eurip.
 nie mam o co bydz sie mial na starosc wstarczac: odpowiedziat. i. in And,
 h Stob.
 fer. 112.
 i Cic. lib.
 de Sene.

ROZDZIAL IX.

Ali niewolnicy/ studzy/ ani cudzoziemcy/ wol-
 ny y swobodny bowiem (ktory rzadzi) ma
 bydz/ a ktorego przyrodzenie niewolnikiem w-
 czynilo: tego slusnie od zwierzchnosci panowania
 odsadzilo.

Ist bowiem niewolnik zywa maietnosc/ a ktorego przyrodzenie tak a Arist.
 nim wczynilo/ w insey wolady iest/ a Jest czesc panstwa/ iakas od- lib. 1. Pol.
 dzielona. b Poddani bowiem/ y prostacy/ rzemieślnicy/ ratunkiem c. 3.
 y pomoc sa ludzkim/ do tego sposobniemu/ & inuenti ad eos usus, qui vi- b Cap. 4.
 ros dedecent d Zaden obcego narodu/ panowania latwie znosit nie c Cap. 6.
 moze e gdyz praw y obyczaiow panstwa tego nie swiadomi/ ita ut vi- d Eurip.
 uere prius delinant, quam vitam alienam dilcant. niewierni pod czas sie pud Stob.
 stawiaia/ swego y swoich poztykow bierzey przestrzegaiu/ wrzedy y di- e Curt.
 gnitarstwa/ swoim rozdawaiu/ y przysposobiata. zaplaty za zastugi pod- lib. 7.
 danym abo nie oddawaiu/ abo odwlaagaiu: cum socius imperii facilius
 dissentiant: nihilque rectum ab aliis quam a suis putant: abo bowiem im nie
 tak przychodnia/ iako swego rodzaju Rzeczpospolita sie podobu/ ad cuius
 normam omnia dirigere studeant. Jest tedy trudno/ y niepodobno lu- f Epime.
 dziom wolnym/ y zacnem prawy a swobodami y wolnosciami/ nadad- apud Di-
 nymi y ozdobiionymi pod niewola bydz. f Wolnosć bowiem virtutis og. lib. 1.
 nomen est, seruitus autem malicia. g Abowiem Bog rozkazal zwierz- g Epic. 4.
 chnosc y przełożone z bratney swej obierac/ y Krola niestanowic/ ani na- pud Stob.
 znaczac/ ktoryby z inzego pokolenia byl. h Dentor.

ROZDZIAŁ X.

Ali sromota ábo iáka zlá stáva zelzeni / y poz-
 taláni/iáko trzywoprzysięscy/y od przysięgá-
 iacy sie/ ktorzy ácz przysięgáią / á według
 przysięgi sienie spráwnia/magestatis rei,wymólan-
 cy/ bánnici: á nádto wšyscy inšy rzemieślnicy nie-
 wczciwi/ hultáie/ y wólczegowie *etiamsi aliquando*
pratextum nobilitatis bogactw ábo też vmieistnos
 ści/ y roštropnošci/ *habeant.*

a Psal. 14.

b 1o ſue 6

22. & 9.

38.

c Exo. 20

7. Leu. 19.

12. Deu. 5

11. Mat. 5.

33. Mala.

3. 5.

d Zach. 8.

e Au. ſer.

28. dever.

Apol.

f Chri. ſu.

Matth.

g Iſd. 3.

de ſum.

bon.

h Auguſt.

con. men.

& lib. 2.

de ſum.

bon.

i Aug. de

decol. 10.

Bapt.

Ktož bowiem wóndzie ná gore Páſtka: tedno ktory nie przy-
 ſiegal ku ſkodzie bliźniego ſwego. a Przysięgi ſłuſne máią
 byđz w ſwoicy mierze zachowane, y zatrzymane. b Ołatego
 Parány Teſchoniaſ trzywoprzysięſcá/ Ezech. 17. Sául táłže/ 1. Reg. 14.
 ſrodze zátázuie trzywoprzysięſtwa. c Jeden przeſw drugiemu złego
 nie mieſz nie myſli w ſwym wmyſle/ á w przyáiedze fałſzywey nie ko-
 dZach. 8. Cháćie ſie/ ábowiem wſytko to ieſt com ſobie obmierzył/ mowí Pan
 e Au. ſer. zaſtepow. d Periurius autem eſt qui etiam per id quod nihil eſt factum
 28. dever. iurat. e (daleko wólecey ktory przeſimie Bože Bogu) Ažadnego nie
 Apol. máſ/ y nie znapdžie ſie/ ktory czeſto przyáiegáiąc/ áby kiedy nie trzywop-
 f Chri. ſu. przysięgi/ f Bzywoprzysięſcá bowiem trzem oſobom ku ſkodzie ſta-
 Matth. wa ſia/ y ieſt. Bogu/ ktorego trzywoprzysięgáiac wáždza. Sedžtemu
 (ábo temu przeſw ktoremu przysięga) ktorego kłamáiąc zdráđza. Nie-
 g Iſd. 3. wóinnemu ktorego fałſzywym ſwiadectwem obraża. g Nam quacunque
 de ſum. aree verborum quis iuret, Deus tamen qui conscientia reſtis eſt táť iá przy-
 bon. muie iáko on ktoremu przysięgáią (bađž by był nieprzyáicielem/ bađž
 h Auguſt. miány zá heretytá y odſzczepieñcá) rozumie. h Iurans ergo ſecundum illi-
 con. men. us cui iurat expectationem, fidem praſtet: Idem Epist. 124. Ten zaiſte kto-
 & lib. 2. ry głowická do przysięgi wóedzie/ y ciągnie/ á wie że fałſzywie przysię-
 de ſum. ga/ przewóćieſz/ y ieſt náđ mežoboyce/ ktory ciáło tytko zábija/ y more
 bon. duie/ ten zabié duſe/ y owšem dwie/ y ſwoie/ y tego ktory przysięga. i
 i Aug. de Sine ergo periuri omnes qui legitime de re licita & poſſibili Deo vero iu-
 decol. 10. rant non tamen quod iuraverunt ſervant, vel qui alios ad non ſervandum inci-
 Bapt. tant.

Rzemieślni-

Rzemieślnicy. 1. Quia necessario solliciti de viâ minus possunt vacare. R. P. 2. Quia suis operibus intenti rerum vsum & experientiam non didicerunt. **Ubozem tãto mie ten ma sãdzić / ktory sie prãxã nie uczyl / ale raczy otolo rzemieślã: y inszy rzeczy sie bãwiac / lepiey umie w tym nãuczyc / y porãdzić co do niego nalezy / zãczym do prãxã / y do sãdu tynannicy nie nalezy tãkowsy.** 3. Quia auctoritatem Magistratus videtur imminuere cum alii non opifices opificibus parere coguntur. 4. Quia leges ad suum quæsum accommodarent, experientia probabile est. 5. Quia probabile est diuites quibus opificia non necessaria minus posse circumagi affectibus.

ROZDZIAŁ XI.

Ali zmiendacy / *sordidi*, nieznajomi / nieślachetni / y nieślawni.

Pugawymy są którzyś animusze / y zmysły szepcowane y stażo-
ne: prosiacy / nieznajomi / strachy / nieuczciwymi są którzy za-
tunku sobie samym wielkiego potrzebują / nieślachetnymi / y nie-
stawnymi są / którzy cnoty nie potrzebują / nie pragną / y w niczy byna-
miniey sienie cwiążą. a Eślachetni à zacni bożiem ci miłani bywaia/
w których cnota przodkow ich wrodzona jest / y dostatk. b Eślache-
tności zacność tą jest / która pochodzi z dobrego rodzaia / spłaniały y vro-
dzony jest / który od przyrodzenia swego y rodu bynamniejszy nie odro-
dził / nie odstąpił / y nie wykroczył. c A tak iednym zacnym y wrodzi-
wym mężem w przyszłą fāmiliā ozdoba swa ma. d Eślachetność à wrodz-
ona jest wmyślu y ciała wmiarkowanie. e Oślachćci / może to mówić / y
wodzić. (Pięse Demostenes.) Dobry à cnotliwy głowiek / ślachetnym
jest : à który na sprawiedliwosci nie zasiał / y do niego nie stłania się /
choćiażby z rodziców dobrych y lepszych niż Jupiter rod swoy wiodł / nie
ślachetnym się stawa. f A tak w przyszły cnotliwi à pobożni zowie no-
bilitati fauemus à iż Rzeczypospolitey należy / y przyszła jest nobiles esse
homines dignos maioribus suis. g Spłaniały y wrodziły bożiem kofi-
taniem bieżą albo rozsią bywa rozdzon. Leciwy zaś ani ostrogami bywa
potudzon. h A nąsiatek lepszy y wężniejszy jest aby się z ciebie rodzicy
dłepili / à niżeli ty z rodziców. i Nieślachetny tedy y nieuczciwy jest
potalnego toż sąsyn. k Ani bożiem na tym siła należy / (Sed iestes y
pochodzi / ale iakowy iestes / y miałbyś być. l Będymy bożiem ży-
to /

1 *Laer. li. 10.* / y naśnienie wśelkie pożyteczne / y dobre bydź nie dlatego że sie na do-
 6. *cap. 1.* prey roli wrodziło / ale że dobrze wyśownie y żywi. m *Jakym* gdy Ty-
 m *Soc. ap. ceronowi* nieślą. *betność* / y nieśpamiatność była żarzucona przed oczyma /
Sto. ser. dosyć natym powiada mi jest mnie memi sprawami ślądźetnym y sta-
 84. wnym bydź / aniżeli przodkow mniemaniem bezczęć sie / a *chelpić* / y
 n *Cic. in tāt* żyć / abym potomkom moim ślądźetności / y wczciwości moicy był
Ora. con- pogattem / y cnoty przykładem. n *Także* *Sokrates* bierzey sie z tego
tra Salu. *chelpil* / że z podtych y nieślawnych przodkow rod swoy prowadził y wy-
 o *Ant. in* *sedl* abowiem odenmie (mowil) rodziuu przodek y pogatet sie
Mel. pars *zaczal.* o
 2. *ser. 29.*

ROZDZIAŁ XII.

Ali ci którzy dostátku nie mają / *Quorum res
 angusta domi est.*

Bogactwa / y majątności dostatek / howiem wśelkich rzeczy / po-
 2 *Ari. lib.* *żytkom* y przyległosciom / y żytkom w gospodarstwie & ciuili-
 1 *Pol. 5.* *atione* są przyległe / y w nieszćie płac trzymają. a *Niedostates*
bidem li. cny zaśie przclarum magistratum gerere & in ocio vivere non potest.
 2. *Pol. 9.* b *Abowiem* we wśelkich rzeczach pieniądze są potrzebne bez ktorych
 c *Dem. 1.* nie doskonałego bydź nie może. c *A* w tych rzeczey ktoryy bogactwo
 ol. przemagają y przechodzą / disciplina & nobilitas existeret solet. d *Dostats*
 d *Ari. lib.* *tkow* / bogactwo / dwuakum sposobem żyway / abyś w wielkiej a naz
 4. *Pol. c.* gley przygodzić / y toney łatwie : sie mogli sprawić / y gotowym stać / a
 2. do tego / abyś cnotliwego y sąciwego przyjaciela / y sąsiada swego
 c *Socia a-* w niebezpieściu poratować mogli / y podwładnego zatrzymać y podeprzeć.
pod Stob. e *Abowiem* pierwszy sposob bogactwa iest / habere quod necesse est, pro-
 f *Sen. E-* ximus, quod sat est. f *A* w mądrego y baczego słowicki one wniemo-
 pist. 2. si są / v glupiego y niecnotliwego w poradze / y w wielkim poważeniu /
 g *Idem* abowiem ille his nihil premitit, huc verò permittunt illa omnia. g *A-*
Epist. 116. le iednak takto są sąwado y trudności meszożnym / tak pomoca y poradę
 do cnoty / pobożnym y cnotliwym. *I tu piękny przykład może przytoczyć.*

An x. quum sit hominum perditorum aut egenorum inopiam cupidita-
 temque supplere calamitate? In quo placet Scipionis Emilianii ratio, qui
 cum Servius Sulpicius Gaiba, & Aurelius Consules in Senatu contenderent,
 vter advenius Viriatus in Hispaniam mitteretur: Patribus suspensis atque
 eius sententiam expectantibus, neutrum placere respondit. *Alter ni-*

hil

hil habet, inquit: Alteri est nihil satis, non minus periculi incipia, quam ab auaritia subesse indicans. 10.

annes Marianna de Rege Instituen: lib. 3, fol. 216. h Nec facile, emer-

gunt, quorum virtutibus obstat: Res angusta domi. i.

h Lucr. lib. 8.

i Luc. sat. 3.

ROZDZIAŁ XIII

Iacy mądra bydź przełożeni / y ktorzy do zwierzę-
chności przypuszczeni / o roztąpiacych (a trolko
mowiac) powiedziało sie : słuchajacy / zacie y
poddani ad Rempub. bene constituendam sposobni be-
da. Naprzod iesli sa iednostayney bogoboyności /
nabożeństwa / pobożności / y w wierze ku Bogu /
rowni w cnotach / nie nązbyt ziednoczeni z cudzo-
ziemstciemi obyczajami / ale przyozdobieni / nauka-
mi szlachetności szczerodroblowości.

a Cic. ad.

6. in ver-

ren.

b Plin.

sen. li. 14.

c In ser.

quodam.

d Cip. li.

4. Epist.

e Aug. 19.

de ciui.

Dei c. 24.

f Id. lib. 3.

con. Gan.

cap. 15.

g Sen.

Epist. 91.

h Era. in

Epi.

i Plus. in

milit.

k Camo.

l Horat.

Epip. li. 7.

m Curt.

lib. 11.

Abowiem rownymi y podobnym nabożeństwie omnes mouen-
tur. a Na nabożeństwie bowiem / y bogoboyności żyć ot z-
wiś. b Cy ktorzy w zgromadzeniu / a w tymodze iesieś Bernat
śwety mowi / pobożnie ży / porządnie / zgodnie / a w towarzysztwie / w
pokorze / y w roztropności porządnie tobie / w towarzysztwie / z blżnie-
mi / w pokorze / y w ciłości Bogu. c Nulla enim administratio Reipub.
proderit, nisi Deus verus colatur. d Ektami wiec bowiem nabożeń-
stwo różnemi nadroglone bywa. e A gdzie nabożeństwo nie maś /
cnoty wyltkie wstaia. f Prawdżiwie / to wprawdżiwie / nie w fałsu / y
obludzie trwa / y stoi. g Et illud demum est bonum & optabile quicquid
ex virtutis geritur imperio. h tey bowiem skutek jest y effect in wśus
multorum diffundi. i A tak łatwe pánowanie / y zwierzętność / nad
cnotliwymi / y bogoboynymi. k W obcych y w cudzoziemcach / gdy
jest rożne nabożeństwo / y obyczaje. Ztym podobno rożne rmyśly y a-
nimusce. l Nam oderunt hilarem tristes, tristemque iocosi: Sedatum ce-
leres, agilem pnamque remissi. m Jedregoż tedy pręca y nabożeń-
stwa mądra bydź ci / ktorzy pod iednym Pánem / y zwierzętnością
żyć / y trwać.

ROZ-

ROZDZIAL XIV.

Dzuga / ieśli nie nązbyt bogáci / áni vbodži / ále w bogáctwie y w máietności rowni / á w mierze obdárzeni / y wśláchceni. Abowiem mierność we wśelákich sprawách nalepża / łatwiey dobrym / y weźciwym spíawóm podlegáig / łatwieysza miedzy rownymi zgoda / mniejysza nie nawisć / rzadkie zdrády / oszukańia y zazdrości / bez śpieczniejszy ieść miásto. Możniejszy y bogátsze / w obfitość przeciwo nieprzyiacielom / łatwiey wśy scy znaśzág ciężary Rzeczypospolitey. *Aristot. lib.*

a Plát. de 4. C. II.

amone.

b Ari. To-

pi. 3.

c Plutar.

de amici.

d Cato

ma.

e Aristot.

Pol. 4.

Abowiem rowny z rownym zároże przestáie. a Siquidem tale additum tali, facit id ipsum magis tale. b Mierności y Pro-
mności przestrzegay / (Pluth. piśe) Etorá zároże przyiacióły
przyiacielom / miásta miástom / towarzysze towarzyszóm zjednága / y
sposobia / mierność bowie n wlasna / á przynależąca ludziom iest. c W
rowny z rownymi łatwie przestáie / y obcuje. d Media ergo possessio bo-
norum est optima, quia facilitimum est obedire rationi. e

ROZDZIAL XV.

Tzeciea. Wpátrowána / y wmiárkowána ma
bydź / nie tylko tężalć / sposob / wielkość y má-
łość mierzczan : ále też sżerołość / y możność
miásta / ábo mieysca / zndżeni / y zrowniwáni má-
ia bydź zobopolnie / Etorzy enota / sśláchetnościá /
możnościá / sżezodrobliwosciá / bogáctwy y máie-
tnosciá / iedne drugichy przechodzą : A náđ to trze-
ba

bá mieć baczość y staranie / aby wietrza / y mo-
 żniejszy część była / przychylniejsza tej Rzeczypo-
 spolitey / która stanowić zamyslała / y w twym to
 przedsięwzięciu mała / one milując y całości iej
 przestrzegając.

Zawsze bowiem dobre wszelkie przedsięwzięcia / y postanowie-
 nia / wszelką Rzeczypolitą dobrą stanowią. a *U* moc y po- *a Ari.lib.*
 ważność zwierzchności / tak daleko mocniejszy jest / która sie po- *8 Pol.c.1.*
 słusni bierzą. b *U* tak głowiek pospolity / a do Rzeczypolitey rze- *b Liunius*
 dzenia sie biorący / według pospolitego zwyczaju żyjąc / słaniać sie ma / *lib. 9.*
 aby siebie samego / do ich przyrodzenia sposobiał / wślnie / o tym sie sta-
 rał / y wywiadował / w czymby sie pospolity głowiek kochał / y czymby
 przywieziony / y nakłoniony / śladnieć sobie mógł być / dotąd ażby
 domnięciem cnoty / y wiernością / a statecznością sporządzona / y
 zmocniona w swej mocy zwierzchność w porządze mogła zostać y
 trwać. c *N*ależ być w prawdzie prawda srogie stanowione / a lżej y *c Plut.de*
 łagodniej / a niżeli za sie rozkazy / y w sobie brzmią karać / y porażność *Polit.*
 ich rościćgac. d *N*ie nuncy a niżeli / nąd nie spełna rozumem kara y *d Plato a-*
 władza ich ma być zlecona / ako rozszerzona. e *Ab*owiem takowa po- *pud Stob.*
 trzebą jest iako ognia / do Rzeczypolitey przystępować / nie nabyt bli- *e Stobens*
 sto abyś nie ngarzał / ani daleko / abyś nie ożiebiał. f *U* ku dobru po- *f Arist. a-*
 spolitemu / wszystko ma być ściągano / znosono / y czyniono / abowiem *pud Stob.*
 tym wdzicgniejsza będzie / gdy nie do prywaty sie swej nie zaciąga. g *g Lini.de*
Hinc amor est, alieni velle bene, eius gratia. h. *c.1.lib.4.*
h Aristot.
Reth. 2.

ROZDZIAŁ XVI.

O Rozkazyującym / pánującym / y słuchającym /
in genere sie powiedziało / który / y iaki ma
 być. Już tu pánujący / y rozkazyjący / dzieli
 sie własnie *in legitimum* y nie własnie *videlicet in il-*
legitimum, według którego *respectu* y istności /
 C *kształty*

kształty Rzeczypospolitey dobre są iako Jedno-
władztwo/ Monarchia/ Arystokratia/ gdzie zua-
mienitſi Rzeczypospolita sprawuią/ y rządzą. Ty-
mokrateria/ ić. Albo nie prawne/ y złe/ iako Tyrani-
stwo/ Oligarchia/ to iest/ gdy sie kilka możnięſzych
ſpiłnie/ ktorzy według wpodobania ſwego Rzecz-
pospolita kieruią/ y nad nią przewodzą/ Demokra-
tia/ ta nie własnſie *est abusiue* tak nazwana/ a na-
zwiska/ niegodna iest. *Arist. lib. 4. Pol. Cap. 8.*

Rzeczypospolitey / trzy są kształty/ y sposoby/ tyle też od ich odle-
głości y wyrocenia: iakoby ich wyforzmenienia / & euerſiones.
Należy tedy do Rzeczypospolitey/ Krolowſta poważność/ zwierz-
chność/ y ta ktora iest w mocy dobrych y bacnych/ a trzecia ta ktora z bła-
guny/ albo z dostateku nazywſto otrzymać/ ktora przystojnie może nác-
zwać censuum potestatem. Która też niektórzy Rzeczypospolitą nazywają
y mieć chcą/ z tych tedy wszystkich najlepſza iest Krolowſta. a *Cunctas e-*
nim nationes, aut urbes, aut populi, aut primores, aut singuli regunt. b
a *Arist.*
lib. 8. E-
thic. c. 10.
b *Tacitus*
lib. 3.

ROZDZIAŁ XVII.

Pierwszy tedy sposob albo kształt Rzeczypospo-
litey/ Monarchia/ Jednowładztwo albo Kro-
lestwo iest: w którym ieden sprawami/ y cno-
tami zacnieysz/ y najsławietnieysz. *Succeſſione*, albo
wolnym głosem/ obrany według sprawiedliwych
wstaw y praw/ ku pospolitemu poddanych dobre-
mu/ y pożytku/ sprawiedliwie naywziſſą zwierz-
chność otrzymawa.

Kol ma bytż Bożym miłośnikiem / abowiem ludzie mniey sie obawiaią inuitum, abo co niesusznego pati à principe si Dei cultorem eum putant. a Et magis timeat ne quid mali faciat, quam ne quid patiat. b Przynałej mu też / aby państwo w dobrych obyczajach przewyżsał. c A miedzy też rozumie / Rzeczpospolitą bytż nie swoią własną / ale samego siebie w Rzeczpospolitey bytż. d A ma pominieć że iest Kolem / zé. e W naukach / y wgonych ludzich / ma sie zaktowić / abowiem bez nich iest iako okret / abo łódz bez steru : a ptak / bez pier y strzydel. f A tak gdy Agésilas byl pytan / iakiemby cnotami wodz / abo Pan świecić miał / Odpowiedział : Naprzeciw nieprzyiacielowi męstwem / śmiałością / przeciw poddanym zeglwością / y lastawością / w potrzebie / rądą / y dzielnością. h Y Alphonsus ; Wielac wprze wodzie rzec iest / mowil naprzeciw nieprzyiacelowi Hetmanem / ale też tę wieść do wselekich cnot poddanym wodzem y pobutą bytż. i

a Aristot.
Pol. 3.
b Plur. de
doctr. pri.
c Petrar.
apud Stob.
d Sen. E-
pistol. 105.
e Cur. li. 1.
f Petri
Rau. in
Epistola.
h Stobe.
serm. 52.
i Pauor.
li. de ge-
stis Alph.
re.

ROZDZIAŁ XVIII.

Takie państwo / y krolestwo dwoiatie. Za dwoiatkiem iego dostapieniem / y otrzymaz niem / znayduie y potazuje sie : Jedno wolne / Krola wolnym glosem obierających : Drugie dziedziczne / ktore *successione* własnym / y potrzebnym prawem / za Pána przyznawac musi : a Tam te iako przelożone tak temu / godnością / zacno- ścią / możliwością przewyższone / y przesądzone

a Aristot.
Polit. 3.
Cap. 5.
Rhet. 1.
cap. 8.
b Deu. 17.
14. 15.
c 1. Reg.
10. 24.
d 1. Par.
27. 3. Re.
10. Deu. 3.
e 34.
c Hier. in
Epist. ad
Tir. ca. 1.
f Patet ex

NAprzod iż od samego Boga postanowione / y od niego zatrzymane. b Tak obrany Saul / Dawid / zé. Tak Dawid nie starszego Adoniasa / ale Salomona syna obrał / ani Morysz syny swe namiestnikami postanowił / ale z inzego pokolenia obrał Jozuc. d abyśmy rozumieli / y widzieli państwo in populos non sanguini deferendum esse sed virt. c Potym też Sedziowie ludu przed Kolem Saulem / przez obieranie stanowieni byli. f a. Abowiem o- nego przyrodzenie niechwilnym & inuitis wtęca / y podać tego dobro-
C 4

wolne

libro Iose-
ph & lu-
dicum.

8 Tacit.
7. Histor.

h Plinius
Paneg. 1.
i Tac. 1.
Hist.

wolne postanowienie/ y rada iednostayna szetliwym podacie/ y ofazuie.
3. Wiec on iakifolkowiec y iakieyfolkowiec plci/kondycyey/badz nierozum-
ny/gluchy/slepy/zé. za godnego musi bydz przyiety/ y miány. 4. Do te-
go on nie moze iemper placere y przyiemnym poddanym bydz/ a tak ani
tez milowany. 5. Abowiem chociaż krolni sie rodza / przecie obierani
byrocie/ y potroierzeni/ iesli zwlaszcza wiele braciey iest / abo tez iez-
dnym porodziem bliżnietá/ zrodzeni/ rowni/ y nierowni we plci. 6.
Abowiem tam niedostátku namiestnikow / y successorow obawiać sie
trzeba/ a ro niedostátku potrzeba tego niesie aby byl obran. 7. Quia ma-
gis est teruile dom. num. electio autem libertatis & virtutis indicium. 8
9. Ponieważ obrany barzciey okrzestony/ y ograniżony bywa prawy y
stromnicy sie rzędzi. 9. Latwie sie odradza ro Tyranná ktorego vterus
Regem facit, habet enim regnum non habetur ab eo : a co chce y zamyáli/
iednostáynie/ y nie rozmyáli nie czyni. 10. Abowiem barzciey sie onego
obawiaia ideo oditur : tego záśie miluia/ czca/ waża/ śanuiq/ y pomocy
doćcia/ a y swych bezpiecnieyşym iest / ktorego sami sobie obráli. 11.
Quia ille multis insidiis est subiectus eorum qui spe regni ducuntur. Co vcy
ml Absolon Dawidowi co sie ostáto ro Angley/ Scoticyzé. Y gdzie in-
dziey/ ięŝe tego czasu przytráfia sie. A nie dawno ro Moskwie. 12. A-
bowiem potomec/ abo namiestnik iesli iest máły ro lećcach / inż nie máŝ
Krolá/ abo śludzy krolewscy/ abo niemowiatá/ za krolá ma bydz poży-
tány. A tak rzadzićiel y pánuiacy wşytkim ma bydz obrany ze wşy-
tich. h Optimum enim quemque electio inuenit. i Nasci autem & ge-
nerari a principibus fortuitum nec ultra æstimatur. Cooptandi autem & e-
ligendi iudicium integrum consensu enim monstretur. Tacit. & Plutar: in
Regum Apoph. mowí.

ROZDZIAL XIX

Takie páństwo/ y krolestwo nád inşie iest za-
cnieyşe/ godnieyşe/ przeważnieyşe/ lepsze/ y
chwalebnieyşe/ ma bydz tedy nád inne křta-
ty Rzeczypospolitey wzięte y przyiemne.

NAprzod. Gdyż pisma święte nas nauczają / które prawa / Bro-
le / y ich sposoby / ustawy stanowią / y podają / posłusznemi ro-
kazując być / y nabierający wychwalać. a 1. Abowiem Bog a *Deu. 17.*
sam iest Monarcha / y iednowładzca / niktą y ziemię. 2. Chrystus Pan *1. Reg. 9.*
iedyny / y własny / głowa / pánem / krolew / y iednowładzca iest per se: *17. Matt.*
chiego Kościoła swego / który po nim samym y iedynym głowa pra- *27. Rom.*
wództwie iest nazwany iednowładzcą. Abowiem y iednowładztwo *3. Tim. 13*
by nie było / gdyby dwoie albo troie iednym razem zaraz y iednostayne *1. Petr. 2.*
miało Monarchę y głowę sobie postanowione. 4. Takowy był Adam /
który / potym Chaldejska / Perska / Assyryjska / Rzymska Rzeczposp:
iest tedy nastarża. 5. Jest bázro przyległa przyrodzinnu / abowiem do-
mostwo / y sprzęt domowy pod iednym pánem / iednym starzym / y Wy-
cem rządzone bywa: iedno stońce wszytkiego świata y każday rzeczy o-
krągley / średni ieden punkt / albo Centr: każday osobną / iedną głowę
iest przyodobiony / iednym sercem władający: a żorawie / y pszoły /
pod iednym krolew / albo matką rząd swoy mają y wiada. 6. Jest mies-
ce y wszytkimi napożyteczniejsze. 7. Jest naspołeczniejsze. 8. Nasprze-
wiedliwsze / y słusniejsze. 9. Jest najmocniejsze / y możniejsze: abo-
wieci ziednoczone. 10. Mniej niezgody / y menawieści / zwady y za-
mieśania. 11. Piaknie umie pánować / który sam: y długo pánuje.
12. Na iednego rozkazanie / rychley posłusznemi są / y piakniejsza usługą.
Na lepsze staranie y pieczowanie o Rzeczpospolitay iako o swej wła-
sney non ut breui deferendam. 14. Te mądrych ludzi świadectwa wy-
chwalać. 15. Od wszytkich pospolicie obierany bywa vel ad eius simili-
tudinem reliquae instituuntur. Przykłady opuszczając / to tylko przyda-
wam: optimarum Reipub: formarum, naylepsze iest iednowładztwo /
ktore pokójnymi / y cnotliwymi / a słusnemi prawy okreśone y ogro-
dzone iest / a który się bęży / y tego używa / przyrownywa się abowiem
bázro sposobnie & conspicue accedit ad patriam potestatem. b

b *Arist. 3.*
Pol. ca. 7.
Cic. 3. de
legi. Plu.
de domi.
vniu.

ROZDZIAŁ XX.

PRzytoczymy takie rzeczy / o Jednowła-
dztwie / przyczyny ktoreby y takie mogły być
dane: Dla czego krole są postanowieni / rwa-
żamy teraz.

DWie przy czynie są / dla których iako bacz zwierzętność Brole-
wsta jest wstawniona. Pierwsza. Aby sprawiedliwość od nich
zachowana była / czynby była zatrzymána / ludzka przysięż: Bo
coby są żywot był / ludzki na świecie mieścić się / gdyby możnięby po-
dle y mnieysze ciśnili / a przez moc podbijali / sobie ie do swego posłuszeń-
stwa / nie mając baczenia / ani na żadną zwierzętność / ani na prawo.
Druga. Aby obywatelom państwa swego bezpieczeństwa / y spokojnego
życia / od nieprzyjaciół postronny / obrońcami byli. Abowiem potrze-
ba życia spólnego ludzie między sobą zgromadzić / a iakoby przyrodzo-
nym niejakim towarzysztwem w iedność złączyć. Gdyż tych rzeczy quæ
hominum vita desiderat sine aliis parare, & consequi nullo modo possemus.
Przeto istius societatis, sunt duo principia. Ratio & Oratio. Czym od nie-
mych zwierząt daleko różni jesteśmy / wśakoż onym przyrodzenie matką
wszystkiego stworzenia / dała prawo żywotowi / dostateczniejszą / y ozdo-
be blaskniejszą / słowictowi zaś rozum / który rzeczy potrzebnym ku
życia oczwemu wynayduie / ztym wynalezione są niezliczone nauki /
ktoremu tak są otwierdzone żywoty ludzkie / iż wielka różność jest w ży-
ciu / y sprawach ich / bestyami / sama tedy wymowa / która jest wykład-
czem rozumu w naukach / y sprawach / nie tylko tym nas iednoczy / ale wie-
le inbych pożytków żywoty ludzkie spaja. A choćby tej żadna nas potrze-
ba / do spoleczności / nie ciągnęła / tedy byśmy przyrodzeniem nie woli te-
go stąrania / od którego do złączenia / jest w nas takowa chęć. Abyśmy
śukali towarzysztwa żywotem naszym. Napierwsze tedy jest złączenia
pragnienie / między niewiastą co jest ieden dom w którym są wszystkie rze-
czy spoleczne / stąd też jest przeniesienie do drugiego domu : - Bo bracia /
siostry / powinnowaći inby / gdy się ożenią / nie mogą się zmieścić w
domu iednym / rozsić się muszą w drugie domy. A tak z iednego domu /
proszły wioski tanquam propinq. ior im colonie : Potym se wsi / posły y
rozmnóżyły się miast / które są obwarowane mury / y nadane prawy /
różnemi naukami / rzemiosł różnych osadzone ; humanum convicium gra-
tiores & tutiores efficientes.

APrzeto iesliby nie były od iednego rzadzone : także zgromadze-
nie / seruari hominum conspiratio non possit. Bo wie i takowa
chęć panowania / żeby w życie roztworzyć / jeden w po-
słuszeństwie / o drugiego byd / nie / Biał / jest też takowa chęć / rzeczy każdej
w ludzkie / żeby latwie zgromadzić prawo humanæ societatis, a iako in na-
uigatione & tempestate ad periculum aliquem nauclerum & gubernatorem
conflugimus, tak też mamy się oćiekć / a z pilnością szukać dobrze wgo-
go / y

go/ y sprawnego rzadźiciela państwa iako y miastu/ Ktoryy Rzeczpos-
politą a quo iure administraret. Bo iako nam powieǳiał Klepśtaś/
robey nas per nie nie minto/ Vbi non est gubernator, dissipatur populus.
A iako bacym iż glonki naše v ciela/ rozne maie moc swa z osobną a
ciela samo bywa sprawowane/ iakas n oca wielę/ ktore iest sprawo-
wystich myslow: tak iec też iest wiele glonkow miast / y nieczan
roznych domow/ ktore iedną zwierzchność rzadzi/ iednym rozumem.
Nawet y inferycey wystie/ ktore są w takim porządku/ do głowy sie
ściągac maie/ a glowa iako Brol wystiey radzie/ y wystim roztazo-
wać ma: co mozem obaczyć na niektórych niemych zwierzetach/ zwlas-
szcą pospolity przykład widać na pszczołach/ ktore nam widać uiaq imaginem
quandam Reip: Coż ten smiać: Ktorego części dźwona sprawa złagone
są/ iesli by nie był rzadzon/ a sprawowan a celesti numine upadby zaiste.
Ale podobno y ludzie pierwey qui passim more bestiarum in agris vaga-
bantur, & victu ferino sibi vitam propagabant, storo iedno takich meżow
należli virtute & consilio insignes, Ktoryby ie bledne na iedno mieysce
zgrupowali ex feris ac immanibus mites ac mansuetos reddidissent bez por-
chyby ci wysty takiego nad sota przelożyli/ ktoryby nie tylko był pożyte-
czny ale cum iusticia coniunctam haberet prudentiam. Ela tego roztro-
pność/ ktora nie ma słagania/ z dobroćią/ albo szerością/ chytrością
nazywana bywa: a sprawiedliwość/ przez mądrości/ mało moze bydz
pożyteczna. Przetoż tedy ci ludzie ktory nad sota niechcieli mieć zwierz-
chności wiele/ podali sie iednemu roztazaniu/ ktoremu nawiecey wśali
nad inſe/ ob intelligentiz ac bonitatis opinionem aby on w dobrej sprá-
wie lud rzadził. A nie tylko v meżow (iako mowi Herodotus) ale y v
wystich ludzi dla dobrej spráwy obrani/ y postanowieni są krolowie.
Ani przedtym Krolowstwo/ (iako to nam rerum scriptores prodiderunt)
na syny Krolowstie przychodziło: ale nalepsiemu z nich do sąsunku podać
nie bylo/ o ktorym nalepiey rozumieł R.P.; fundamenta, concordiam, in-
quam & iusticiam sancte sapienterque conſervaturum. A iako sprawiedli-
wość/ do zachowania zgrupowania ludzkiego/ ktory iednego prawa rz-
zywają/ per seipsa plurimum valet: tak też principatus libido ktora huma-
nar leges diuinasque contemnit, wymyſły błahociekie / miedzy ktoremi/ iako
miedzy żywoty zwykła sie mnożyć nienawiść y spor / do rozmnożenia
flawy/ y możności przeszkadza. Potrzeba tedy krola meżnego/ ktoryby
mężnie od nieprzyiacioli bronil Rzeczpospolitą/ ona/ ktora iest pod mocą
iego. Bo każdemu głowicowi lex naturę iubet & ius gentium przferi-
bit: vt qui se tueri non possit alteri commendet, Y onych dawnych cza-
som,

foro/ Każdemu miastu był osobny Krol: potym inszych miast w przyle-
głym państwie dostawży wielom/ roztąrować po czeli. indeque regiones
à Regibus vocatae sunt: Ktore Rzymianie prowincjami nazywali. A dla
tego tedy Krol iusticia & fortitudine, ceteris præstare debet ut æquitate ci-
ues inter se conciliet, R. P. od nieprzyjaciół ut vi & armis tueatur. A tak
iż może zrozumieć dla czego jest obrany Krol/ y czego mu nappilniey po-
trzebà iż nie tylko ma bydz armis decoratus, sed etiam legibus oportet eum
esse armatum: ut utrumque tempus, bellorum, ac pacis, rectè possit guber-
nare: à wśałoż. Melius est regnum Regi à Rege optimo, quam lege optima,
Politicorum 3.

ROZDZIAŁ XXI.

Wzakości dostoięstwie Krolewstiey.

Dla Ktorych przyczyn/ imię Krolewstieyda się nam bydz wiel-
kie/ à pràwie święte: dignitas verò eius & maiestas amplissima
est. Dla tego iż oni broniąc societatis hominum diuinam pro-
videntiam imitantur, cuius proprium est regere & moderari vniuersa. So-
dni tedy tego od nas ut dandis conseruandisque vitæ commodis, naywyż-
szego onego sprawce aby byli zwani Vicarii & ministri, quin etiam terre-
stres quidam Dii vocentur, Którym pismà święte zakażuią nam/ quidquam
detrahere. Przetoż nà to miemy baczenie / choć widziemy w wielu rze-
czach/ iż so ludzie iedni nàd drugie/ àle Krol/ dignitate & honore, non hu-
mano sed diuino wszytkich przechodzi. A nie dżiw / bo ieden mię rzec Po-
gany ki powiada. Regens naturaliter dignius est recto. Takoz y Wergil-
ius/ Ktory Rzymian y zowie bydz Pàny wszytkiego świata / gentemque
rogatam, Ktoremi przymiotami/ chce aby byli przyzodobieni.

*Tu regere (monet) imperio populos Romana
memento.*

A tak ieśli wietsza zakość tego/ czyż sserba możność/ przelancior vir-
tus? Sąprawde Krolewska będzie maxima & eximia, quæ non vniushodo
incolumitatem sed vniuersam ciuium vtilitatem salutemque conseruat. Po-
rus Indyjski Krol gdy był pytan od Alexandrà / iakoby go też v siebie
rozumiał: Regiè, respondit. Tym iednym słowem sąmtnął w sobie
rzeczy Krolowi należace/ nam non est vlla tanta authoritas & potestas, quam
Regia maiestas suo sinu non complectatur. Jako v inszych narodach/ w
iakiem

istiej wadze bydz imie Krolewskie w Indore wlaszka / a Persow
quibus erat moris non secus ac diuinum quidam Simulachrum. Regem
ve nerari, zdal sie ten sobie tam za wielce szeslnego / a prawie i-
sto za swiety znal to sobie pogytal gdy musie przydalo Krola widziec.
Alexander wielki to imie sobie mial iako za swiete. Wiele innych
Kiozat / y Monarchow / ktorzy sie o to imie starali. Sed & i cetera cele-
brant louem ipsum, non aliò magis nomine quam hoc: quoniam Rege
nihil potest esse inter mortales immortalesque praelantius.

ROZDZIAL XXII.

O urzędzie Krolewskim.

Tędy który jest sprawcą Bożym / in principatu: eius mu-
 nificentiam & bonitatem in administratione rerum studiose,
 & diligenter emuletur: non ad libidinem, & auaritiam pote-
 statem transmittendo, ale ad iusticiam & aequitatem: Ktora nas daleko
 czyni podobniejszy Bogu / a niż pamiśwo nasze. A przeto na tym
 miejscu iako sie zda / Krola nie pamiem / ale tylko sprawcę Rzeczy-
 spolitey zwac musimy. Ktorego urząd ten jest / Salutem ciuium &
 felicitatem tueri: quæ sita est viū virtutis, & in rerum vitæ necessariorum
 oportunitate & copia. Lecz ani dla insey przyczyny / zdadz mi sie
 ludzie bydz zgromadzeni z grubego żywota: ieno vt a quo iure vtentes,
 bene beateque viuerent: a żyć cnotliwie / nie iniego nie jest iedno / cum
 vitæ ratio communi quadam honestate & iustitia conformatur. A Ktore
 Krolestwo od cnoty iako z drogi prostej z stepnie / tedy zaraz wpada w
 zle obyczaje / a sprawiedliwość z siebie wyrzuca / Ktora jest firmamen-
 tum societatis humana. Przetoż to pierwey na dobrym bagemu mieli
 ci ktorzy miastą zakładali. Czego też Plato w Politey swej nie zanie-
 chal / mowiac: o Rzeczypospolitej. Toż y Diogenes / y Seno pisali
 O tym sie na ostatet wfsy cy o Krole pisac starali: aby w rzeciwosci y
 sprawiedliwosci ciuilem vitam instituerent, Ktora szeslnosc / iceli-
 by nie byla / z cnoty / a z obopolney miłosci zatrzymana: w Krolestwie
 omnino nulla esset. A tak Krolowi kazdemu / nihil esse debet antiquius,
 quam inter ciues animorum conspirationem conflare: a takowo dacia / y
 pilnoscia illos inter se deuincere: aby forma R. P. ex partibus ciuitatis
 inter se

inter se rière commissis pulchra & virilis consurgat. **A** iáto głosy iáké
 zgodne ex concentu vario, wódzicgna / á milá Symphonía wydáig ták:
 że też starác się o to potrzebá / áby R. P. ex dissimilium actionum, sed in-
 ter se virtute conuenientium, æquali conspiratione, animo iucunda & suauis-
 sima orietur. Ktożby się tedy spráwom onym zacnym / Krolá Rzymstie-
 go Numy nie podżimował: ktory áby niezgode z miásta swego wyr-
 wał / o to się starał z pilnością: alii Sabini, alii Talii, alii Romani diceren-
 tur. Ale y Solonowá dosyć v swych ludzi wzięta / oná zacna wstawa iest:
 ktora przelożonym zakázanie / & honoribus priuat táfowego qui in sediti-
 one alterius partis non esset vtpote quem nulla de Reipub: salute cura vi-
 deretur attingere. **O**la czego tenże Solon / gdy był pytan / ktoreby kro-
 lestwo naylepsze bydź rozumiał: in quo reddit nulla iniuria affecti, non
 minus quoniam affecti eos vlescuntur, qui intulerunt. **B**ę wotpienia
 ten maż zacny / chciał lud wśystek sposobić / nie ináczey iedno iáto
 czlonki ciáśa iednego / æquè omnia in commodata sentire, & aduersis re-
 bus pariter angí. **P**liturgus / dlatego naywiecey pracowal / vt omnes
 partes æqualitatem seruarent: ktora Plato w księgach swych w Policy-
 ey záleca / vt ita ciuilem concordiam animorum conspirationem foue-
 rent. **T**enże Plato / báznie Krolá nápomina / áby kiedy ktorey części
 krolestwa swego broni / drugich żeby nieopuszał: ále áby w tym ná-
 śladowal naywyższego Boga / qui similiter omnibus exorandum se præ-
 bet. **A**ni też ten ktory wielu Państwom rozkazuje / ma iedno wiecey /
 niż drugie mówić / ne beneuolentiam vnus in se concitando exultiter
 aliorum odia. **P**rzez co nie iáko oćić / ále iáko przytrey oczym by się im
 pokazywał. **N**awet y tego / Krol ma żyć miástom prater vsum
 virtutis ad vitæ commoditatem, & iucunditatem vbertatem agrorum, &
 hominum, aeris, vrbique salubritatem, copiam rerum necessariarum
 & affluentiam, otium atque securitatem. **N**iaśt też budowanie o bez-
 dostwoem / y śláhernością ma bydź / co by wielmożność krolowską sta-
 záło: ále ne sumptibus ciuitatem exhauriat. **Y**to też każdy krol / ma mieć /
 y wiedzieć / że to iego też vrsad iest / Krolestwo iáto włásna krew swą /
 paterná charitate mówić: á lud iáto włásny potomek swoy colere ac
 honorare: á nie ináczey z przeciwnego szczęścia ich žal odnosić / iáko się
 z fortunnego cieszyć. **E**t hoc est gerere personam patris hoc est de Repub:
 bene mereri. **T**áfowe krole zwáli Rzymianie parentes patrie. **Z**tey
 przyczyny Cyrus od Persow był nazwany Oycem. **A**le też nie nagorszy
 krole swe Homerus & Homerum secutus Plato / imieniem Pasterzow
 nazywa / iáko przedtym Bogi pasterzmi bydź nazywano. **N**oyśże ták:

że / Jákob / Saul / Dawid / y inſy pászterzami byli. Y ſam Zbawiciel
 náſz Pan Jeſus Chryſtus ſe ſuo ore paſtorem vocat oues ſuas cognosce-
 tem, & illis notum. Abowiem iáko pászterzowi / ták teſz y krolowi
 przystoi gregem ſuum paſcere & non vorare, á wſyſkiego kroleſtwa /
 utilitati & dignitati magis quam ſuæ voluntati commodisquę conſulere.
 Ponieważ pożytek ludu / á pożytki iego / ſą nie ináczey iáko z fortunne-
 go powożenia / bydlá bogáctwá pászterzom / á Synowſka zacność / y
 zdrowie / ieſt ozdoba Oycowſka / y wéiechá / iákaſz tedy praca temu
 przypada / ktoremu ſamemu czuć o ták wielkim zgromádzieniu potrzebác
 Dobrze to Seneká wytláda piſac do Polibiuszá / o Ceſárzu / omnium
 domos illius vigillia defendit, omnium otium illius labor, Omnium delici-
 as, illius indultia omnium vacationem illius occupatio. Ola tego Ce-
 ſarz oddał ſie był wſyſtkiemu ſwíátu ná poſługi / ktoremu częſu ſwego
 pánorral / nie ináczey iedno iáko biegi niebieſkie / qui uos curſus irre-
 quietos ſemper habent: nigdy mu ſie nie godziło / ani odpocząć / ani
 ſwego nie ſpráwować: Ola tego Plato kroleſtwa twierdzi bydlá rzecz
 ſwíetą / iż poſpolitego pożytku / y cáłoſci broni. A iáko Boga rzeczy
 wſyſtkie z tey miáry / że ieſt dobro naywſyſſe potrzebuia: ták teſz pracey
 Krolewſkiej wſyſcey wſywuia / ktory wſyſtko nie dla ſiebie czyni / ále
 dla pożytku ludu ſwego / obecny ieſt wſyſtkim / przybylny / y láſká-
 wy / w potrzebách / iákoby oćiec czeládný in dubiis rebus Conſul, in ad-
 uerſis Imperator, poddánych ſwych nieſnaſti zgadzá / potrzebuiecy
 pomaga nie wſáigace potwierdza / wdręzone wzmagá / ſtrácone oſyła-
 dza: ták bárdzo / vt in vná Regis æquitate, & prudentia totius ciuitatis,
 ſalus ac felicità poſita ſit. A wſátoſz godzi mu ſie / zá prace iego mieć
 zapláte / z ktoreyby pozcíwicie / y znácznie żył. Nemo enim (inquit Apo-
 ſtolus) militat ſuis ſtipendiis przetoſz godzien podatkow / miniſter enim
 Dei eſt in hoc ipſi ſeruens. Pan I E S V S C H R Y S T V S, kiedy był py-
 tan od Licymicrnikow / ieſli ſie godzi czynić dáć Ceſárzowi / gdy oba-
 czył piernikdz / á wyrzał ná niem wyobrażenie Ceſárſkie, reddite (inquit)
 quę ſunt Ceſaris Ceſari. Ale tákim ſpoſobem máia / bydlá wybiera-
 nie te podatki / áby tylko ſe & ſuos conſeruare poſſit pro rerum neces-
 ſitate & opibus ſubditorum: non quę ad ludos & ſcenas: ad ſpectacula &
 pompas, ad commeſſationem & crapulam, ad corporis voluptates, & alia
 profundat, ále ktoremiby w pádle nápiárzias / inſtaurata munia munita
 exornet, ále to odmiennóſć / czáſow z ſebą przynoſi. Bo ieſliby kiedy
 cieſſza potrzebá przyſtá / ná Rzeczpoſpolitą / iáko gdyby kiedy wojne z
 iákim moſnym nieprzyiacielem podnieſć / (belli enim viſente Lacæde-

monius quidam dixit non est inmensum pabulum & rerum agendarum nerui, pecuniae sunt) tedy mąia bydź wietſze podatki / ale przecie nie mąia bydź tákie / ktoroby nie mogły bydź znoſne : ſed quae ipſimet ciues aperte intelligant, in communem utilitatem omnino eſſe conferenda. A ták we wyſſiſkim ma mieć Krol wzgląd ná potrzeby Rzeczypoſpolitey : w Rzymie zá Lwiuſzá rádneho pána / kiedy był z woſzał ſtarch poſpolicity gdy nie ſcieli ludźie dać żadnego podatku / roſpowiédział im o wielkich niebezpiečnoſciach miáſta / zá cym ie przywiódł do tego / że ták wielką wielkość ni nieſli z kótą y ſrebrá dobrowolnie : quantum nouis tributis, & uedigalibus nunquam omnino congeſſit, Antonius Czár, nunquam tributum ullum exigi, abſque ſenatu populiſque Romani conſenſu, nec abſque eorum authoritate inſumi uoluit. Y częſtokróć wielkie roſterki y ſtuny w mieſciech ſie wſzynały dla nowych wſtaw / y podatków / ſkąd była Rzeczypoſpolita / niedźnie uciſniona. A ták ma bydź Krol mierny w wybieraniu pieniedzy / á opátzny w ſhowaniu / ad omnem uiciffitudinem, & caſum fortunę. O ſwiatyſz ono liſt Tyberyuſá Ceſarzá / do Sároſtro ſwoż nápiſany : ktorzy gdy mu rádzili / aby podmoſt / ná ſwoe poddać niezwoły trybut / ták odpisał im boni paſtoris eſſe pecuſtondere, non deglubere : tákże teſz pożytkowo Kroleſtwá bronić / nie niſzczyć / boni principis erit.

ROZDZIAŁ XXIII.

I Akto ſie ma ſtarać / aby prawdziwą wiarę Chrzeſciańſką poroſſechną krzewił / á iej ſie trzymał.

B W ten zwoyżay ſwiatobliwy / y ſtárodamny w Rzymian / iż táten czás kiedy wyſſiſkiemu ſwιάtu pánować ſcieli / záraz o rozmnoſzenie ſwoaly bákwánom ſwoż (które zá Bogi ſobie mieſzowali) wielkie ſtáranie podęymowali : przetoſz in maiorem ſuae ipſorum religionis uenerationem, przez Biſkupy ſwoe / ludźie wielkiego záwozłania / y przez úrže káptány porządkiem záwoſe disponebant, feſtos dies, oracula Sibillinorum librorum inſpectiones, diuinationes auguria, portenta, precatíones, gratiarum actiones, mąiac rozmaíte cząſy ku oſtárom iákó o tym Valeryus Máximus ſerzey ſwιάdęzy. Ale ieſliſz Pogánie uazauz ſuperſtitionis, uſque adeo fuerunt obſeruantes. Záprawde przyſtożniecyſza

niesza daleko rzec jest aby także y krolewie Chrześcijańscy pierniż wro-
dziale Boga: ktorey sam Pan Chrystus poatkam jest / nie tylko w
pamięci swych sądowali / ale y według możności rozumiali. Bo-
wtem iesli Brol quoddam veluti Simulachrum Dei videri vult: falsos cul-
tus euerat, solius veri Dei, veram religionem aul oritate sua introdu-
cens. Nuchay wie o tym że go nie tylko na to Pan Bog przełożył / aby
ludziom pamię / srociatem sie tylko bawic miał: ale aby też Eufro-
zyny rzeczy nie zamedbywał: ne nimium terrena curando, celestiaque
negligendo; divinam in se prouocet indignationem. Albowiem iesli
sie tego strzegli poganie / aby kiedy przecieko sobie Bogom swych (vel
ob contemptam religionem, vel ob inuē peracta sacrificia) nie rozumowali/
iako daleko Brolowi Chrześcijańskiemu przystoi sie o to starać / aby tego
przecieko sobie nie obruszył / ktorego & potentiorē appellat, & Impe-
rii sui seruatore (vti reuera est) arbitrat. A tak każdy ma przed o-
czyma mieć / przykład on srociaty / Ean, sora Sedziego: aby tym pilniey
obazgał / iako Pan Bog on lud żydowski dawczy dla Bala ochwał swa
w rece nieprzyiacielskie / raczył go zś przez tegoż męz srociatego / z oney
wielkiey niechcley wycić / vt libri ludicum testantur: pictna a przy-
stojna by to rzecz była krolowi / aby byli Josaphatowi onemu w wy-
stym podobni: o ktorym tak napisano. Ze byl Pan Bog z nim / przeto nie
gdy niechciał sstąpić; drogi Dawida Cyca swę / ani stłamał serca swe
go ku Balaamowi: ale według przykazania Bożego żył: non iuxta opera
Israelis. Dla teyże przyczyny roztęzał Brolowi in Deuteronomio vt &
penes se habeat legem suam, & huic legenda studio non intermisso incum-
bat: quo discat timere Dominum Deum suum, eiusque statuta seruare: &
ne extollat cor suum super fratres suos; neque recedat a precepto, neque
ad dexteram, neque ad sinistram vt proroget dies in regno suo, & ipse & fi-
lii sui in medio Israelis. Przeto nie dosyć na tym krolowi Jafon Boży
rozumieć: ale mu go też / y samemu / y poddanym jego potrzeba d-
wać. Iako ten czynł Josaphat. Ktory sie o to pilnie zwracał / aby
na każdy dzień lud jego przez kaptany / y Lewity w przykazaniu Bożym
wyćwiczony sprawował / y rządził. Tęsimże też obyczajem zaleca nam
pisno krola Josafata: ktory w ośmi lat / wstąpiwszy na stolet krole-
wski / trzydziści y jeden rok krolował nad Izraelem. Ten ted y fecit
rectum in oculis Domini & ambulauit in viis Davidis patris sui: A gdy
iuz byl we dwadziestym wieku żywota swego / cepit undare ludam &
Hierusalem ab Excelsis & Lucis, & Simulachris, & sculptilibus. Prze-
toż na ten czas / stażono przed obliżnością jego / wstąpił słup baf-

wanow / y ostarze idź sparsitque illa omnia super superficiem Sepulchro-
 rum illorum qui immolauerant eis, & oīsa facerdotum combussit supra al-
 taria ipsorum: mundauitque ita Iudam & Iſraelem. **A** gdy mu już było
 lat osmnasćie / posłał z rądy swej nayprzednięysze ad instaurandum do-
 mum Domini Dei sui, ktorzy gdy przyšli do Helkiasza naywyszego
 kápłana / dali mu srebrną dostatek / dla oświeśconia domu Bożego a gdy
 ie od nich odbierał znalazł w Kosciele księgi zakonu / danego przez rce
 Moyszebowe ktore gdy od niego wzięli / a Tozysasowi krolowi czytali /
 zdrapał nacych miast odzienie swe / y roszkazał im / abyšli / y Pána Bo-
 ga prosili zań / y za wysztek dom Izraelow: **A**bowiem wielki był
 gniew Pánki / ktory nad nim / y nad ludem tego rosział / eo quod non
 custodierunt patres nostri verbum Domini: vt facerent iuxta omnia quę
 scripta sunt in libro hoc. **P**rzeto (iako tam daley w księgach tych piśa)
 zgromadził krol wysztkie stárcie / do siebie z sydstwa: a wstepuiac do
 domu Bożego / ze wytkiem kápłany / proroki / y ze wytkim gminem /
 szkazał przed onę klęszę czytać one księgi: a przystapiwszy si: do Oltar-
 za padł na oblicze swe / y przysięgł przed Pánem Bogiem. **J**e miał
 chodzić za nim / a stędz: y słowac ludem swym / ze wysztkiego serca
 swego / y ze wysztkiej duze swej przykazania tego. **A**lec už dosyć o
 tym / ponieważ pełno mamy w jedzie przytkadow mánienitych / o
 krolu Bświety B ktore gdyby chcieli wazyc v siebie krole chrześcianscy:
 pewna rzecz / żeby nigdy takich przodkow swoich nie náśladowáli kto-
 rzy nie kiedy źle świátu pánujac / Pána Boga y iego swietych / a stároz-
 żytniey wiary odstepowáli. **N**iechayże tedy každemu będzie za przytkad
 y przed oczyma záwsze on krol swiety Tozys / ktory nie náśladowie
 szly B spraw onych / tośliwy B przodkow / **M**inassesa / **A**chisa y **A**zary-
 asza / ad Sacramm scripturarum auctoritatem suos mores, populorumq; suo-
 rum administraciones, abiectis precedentium erroribus attemperauit.
A tak każdy pan / y krol ma sie o to stárac pilne / aby wiara iedná stá-
 rożytná w krolestwie była / a przez dobre / a przytkadne Biskupy / ká-
 płany y kámodzicie / poddanym tego słowo Boże nie vstepuiac nic od
 prawey náuki / Koscioła prawdziwego y stárożytnego iednostáynego
 y prawoszednego opowiadáne było / a szlych religionisque falsa ministros,
 blasphemos, & sceleratos dimittat pellat e regnoq; suo extirpet.

ROZDZIAŁ XXIV.

O pokoju Królestwa.

Co jeśli tak beda sprawowane Królestwa / iż nie tylko chwala Boża jedyną prawdę Jego Kościoła w nich zażwiśnie / ale y gdy nie beda przez moc ludźie przymuszeni / vt serui sed sua sponte, & voluntate vt liberi: tum Regibus, tanquam parentibus & Pastoribus obtemperant. A nie mnieyszego wyssey starania / y pilności in communi vilitate & felicitate augenda & conseruanda vno animo & conspiratione ponent: iedno iako pracowite pszozły czynią pilność / aby sul telne plastry w gromadę skladały. A jeśli tylko Krol studer przesse non etiam prodesse nec pro ratione, sed pro libidine se gerit: abo jeśli też poddani przeciwko mocy tego niezdaniecznie przymiuc / vstawaomy sie sprzeciwiali: pownie à dissensionibus intestinis, maximum totius Reipublicae naufragium emerget. W tym suchając słow Pánstwie tego świadecwá vñc możemy / który porci edział. Omne regnum in se diuisum deiolabitur. Abowiem iako cłonki v ciela vident, ob eam quam conseruant conuenientiam, tak też między Krolm / à między ludem tego charitate sublata Reipub: status labefaciatur & dybaby był omiartowany y zgonzon y / tedy z tym dobre mienie Królestwa iakoby nie iakie zdrowie ciela przynieść / gdy tedy iuż w zgodzie / & beneuolentia tranquillitas regni & felicitas fundata bedzie: o tym nayspilniey myśleć ma / aby ludźie wyćwicem w dobrych obyczajach / y w prawach porządnie w pokoju żyli. Abowiem pokoy tak długo trwać bedzie / iako długo prawá / y madych ludzi vsiawy beda zachowane / gdy wyssey powinnosci swe czynić beda / zaplatezym / y dobrym według zaslug ich nazywacym sy. Bo ná tych dwou rzeczach. Solon on mzydzec dciál mieć swoie Rzeczpospolita. Iż iako spokojne Krolestwo bywa porucone / dla pestronnych walt: tak też bywa stajone wnetrzniemi: Przeto sie wielki spor między ludźmi wstęyna / y mezgoda (ktora zewiemy domesticum bellum) abo ex illatis à potentioribus iniuriis: abo ex iniqua magistratum & honorum distributione: abo też z niedostatkú rzeczy potrzebnych do życia. Ale tedy wyszyciemu praualet auctoritas Regia ktora sedycy wsielka między poddanymi vstromia. Iako niegdy vczynil on Agrayppá / qui dissidentem à Senatu populum Romanum in vrbem & concordiam reduxit. O iakowey to madyrości & ciuili discipline Krolowi potrzeba / aby vmiál

zabiegać

zabiegi: zgodzie / zám"nac drogi contentionum, atque seditionum ra-
dices extirpare: Ktore nadto od ciębi: a potym iawnie okaznia sie: zapra-
wde że to jest/ nayzacneyša sprawa Krolewska: Abominem omnium ma-
lorum grauidi n eist seditio, serpens & latens pestis: Ktora siedzac w w-
myślach ludzkich/ zgodne myśli rospraża/ y rosparza/ a każda społeczność
żywota / y towarzysztwa glądzi.

ROZDZIAŁ XXV.

O ćwiczeniu Krolewskim.

CWiczenie Krolewskie / bydz ma takie / Ktoreby zawze do cnoz-
ty/ y sprawiedlności ciągelo. Ale ktorej nie bacz/ ieśli so-
nie wspomni/ one niepożyteczne / a próżne niektorych Kro-
lowitudia: Ktory żadnego owocu dobrego / ani sławy nieprzynosiły.
Przywiode na pamięć Krole Pärtskie/ Ktory w ostrzeniu strzał / nie tyl-
ko rostkosswo kładli/ ale sie też y z tego chłpili. Attalus Philomater
rzeczony / woytko staranie swe w zbieraniu zioł iadowniczych pokładał.
Asopus Krol Macedonjski lichy rze y świeczki robił / drudzy zaśie mało-
waniem / drudzy muzyką / drudzy Komedyą y Tragedyami / scenicąq
arte sie zabawiali, Przeto sie też z Somicpana nasmiewano / Ktory cze-
ły dzieci z lasu żelazna wloznicy swey muchy gonil. A Sardanapalus
sa wzgardzono / Ktory miedzy miewiaściami kładziel przadł. Ale niepo-
dobnaby też to rzecz / y nieznosna była / aby Krol po ciężkich pracach
odskodzić vmustu swego nie miał lezyßeni y rostkossmeßeni zabawa-
mi / y sprawami / iedno vt non langueret ignauia sed vt redeat ex remis-
sione ad labores alacrior. Augustus Cesarz / po poludniu pise rad gra-
woal. Chwala niektóry w Krolach iowowanie / śmiechy / y trefne po-
wieści / ale Wirgiliusz Picus i sena Sycanowego wyschwała z myślie-
stwa / y ćwiczenia o koso kom tisk moruiac.

Picus equum domitor debellatorq ferarum &c.

Alle takowe ćwiczenie / Cyrus Krol Perjski nad misze milowal: Ktoreby
sily w ciebie mocniło / y coby do nauki w niemny bylo pożyteczno. Abos-
wiem wstrzegac sie chciał promowania / Ktore ma z soba zamedbywa-
nie / potrzebnych rzeczy / a zawzdy boiaßni / y w wielkiej bezpiecności
iaks diffidencya rodzi: Ozym piße on Poeta.

Otium

*Otium Reges prius & beatas,
Perdidit urbes &c.*

Ani też bywa pospolicie prawdziwie od pogynienie w przyniesieniu /
ale w wyganiu cnoty / y pracy: A iako medbały oracy / tāt kiel pro-
muic & sibi & aliis est inutilis. Ma bowiem też mało sypiać / aby mu
sen nie pānował: ale ktoryby (iako myśli był mārviac Agasilans) nego-
ciis gerendis deferuiat. Wtż tedy Agamemnon / y Encās / ktorego na-
wiernieyszy żwōzdy Achites nāsładował / iakoby nie iāta praca kiedy
inby odpoczywāli / oni cāła noc czuli / stārācie se o zdrowiu / y o potoz-
iu swoich. Dcierpienie też goracz y zimnā / nie tylko dawała w krolu /
ale mu też żwōzdy potrzebne bydż porwādāq / nie mōgcy jedno iāto
wstrzemięziwość od picia y iedzenia. Nullum est enim laetitia & Veneti
cum Pallade Musisque commercium. Y pñāsiwo ktore Philipowi Wy-
cu / Alexandrowi synowi / Antyochowi / Nitrydateserowi / Syoniz-
seusowi pānowāło / hāniebnā sromote tym wssysitum v ludzi czyniło.
Abowiem in vna eademque sede cum Magistrate morari & consistere non
potest. Te tedy osobliwie rzeczy są / ktore dāci krolomstwy do dobrego
sā māigcey przesłādāia. Ale ābysmy też to wssysitko zgromādžili / w
czym krol stārānie y cwięzenie pokłādāc ma / ztād naprzod pogniemy co
mu in Deuthoronomio rospāzniq. Naprzod. Aby sis wczł żako-
nu śwōtetego od kāplānā / od ktorego exemplar voluminis legis accipi-
at illudque legat. Przykāzānia Pāniskiego aby strzegł / y do pobożnego ży-
cia lud swoy przywiōdł. Druga. Czytać y vnieć moralem Philosophiam
quæ vitiorum est expultrix vitæ magistra. Trzecia. Poznānia prawā
pospolitego niechay nie jāniechbywa: ktorymby rozumna quid vni-
que tribuendum sit. Ale y Naturalis Philosophia z wielu bledow wmyśl
wyzwala / y ogyścia. Nāosiātek. Cwięzenie y czytanie w Historiay
ktore są vitæ humanæ speculum & exemplar przez ktore ludzic zācne przyz-
mujemy / iāto do gospody / ā biorgc ie sobie nā przyklad mōrōm quasi vi-
mur familiaritate & congressibus. Scypio / ktoremu nazwisko byłā dā-
lā Afrykā / słupami wśasnycy przodkow swoy / nie pomiālu sie porcie-
dział bydż poruśonym do cnoty. Lecz dāleko wiecey Historiay pobu-
dzāq: ktore nie są Simulachra corporum sed imagines animorum? Prze-
toż y krolom nie tylko pożyteczne / ale y rospōsne iest czytanie Poetere:
ktory nam w swoy dāisgāch / iakoby nā tablicāch māluisz sprāwy me-
żow zācnych / przeto Homerusa Alexander żwōzdy miał w rēfu / ā

Virgilius Augustus dytронie milowal. Pisnia teŝ o rŝadzeniu Kroz
 leŝtwa / y o ŝprawnie wojenney / iŝto ŝa poŝyteczne / tom przed tym po-
 wiedziaŝ / wo iŝt. ŝ iŝto wiele cztŝe / tŝt wiele ŝtudŝe / widŝe / y czt-
 me ma ten ktory ŝce parare prudentiam, ktora naleŝy in actione ex-
 perientia, & memorie alumna. Tym nŝrŝcey rzeŝami bywa zgotowa-
 na : iŝto mowi o mŝdrem Viŝŝeŝe prudentiŝŝe Homerus (vitar autem
 verbis Horatii) Qui mores multorum hominum vidit & vr bes. Ale teŝ
 bez poŝtyby potrzebna ktolowi / wŝŝŝŝim rzeŝom iŝtoby nie iŝtŝe con-
 dimentum & ornamentum eloquentia : ktora w omŝŝŝŝch ludŝŝŝch tŝt
 bŝrŝo pŝtwe / ŝe nŝŝŝŝnŝrŝcey ŝwiedŝe ie kŝdy ŝce / y ŝkad ŝce odwoŝŝi-
 ŝbowie in me ŝwŝŝdy moey ŝbo groŝŝy ma wŝywaŝ / ale rŝcey ratione &
 ŝimulŝione. Poinerowŝ ŝe kŝŝdey rzeŝy do roŝŝŝowŝnia / leŝŝey y ŝacmŝ-
 ŝey nie widŝiemy / nŝd copioŝam loquentem ŝapienŝiam : ktorey teŝ y
 wieley mŝŝowic do ŝprŝwowaŝnia rzeŝy wŝywaŝi. Pŝtrŝay iŝto Homez-
 rowe Eŝŝŝŝtŝ Eloquentiŝŝŝŝi conc. one verŝantur : A nie tylŝo ŝe Mar-
 ŝem / ŝle y nŝŝŝŝm bŝrŝo / ktore nieŝm iŝm iŝtŝeŝŝŝŝi ŝlawe wiecznŝ Kroz
 lom ŝi ŝoba moŝ. Ale teŝ to me ŝŝŝŝnŝby bylo / ŝby Krol we wŝŝŝŝch
 nŝŝŝŝŝŝ ŝwŝŝe mŝŝ bŝdŝ exercitatus, ŝle teŝ / ile mu gŝŝu ŝe-
 dŝe / me me wyminŝe od ŝprŝw Kŝcey poŝpolitey tymi nŝ ten gŝŝ me-
 ŝw ŝyŝŝŝŝŝ bŝrŝi / ŝby optima vite prŝcepta & exempla (iŝto pŝŝŝŝŝŝ
 ŝŝ) ex omnibus deliber. ktoremiby byŝ do dobrego ŝŝcia y do dobrego po-
 ŝtŝnŝwienia Kŝcey poŝpolitey wywoiŝon : Bŝw iem wŝŝŝŝe prŝe-
 ŝwa y cŝw iŝenie potw iem oddŝ R. P. studiorum autem finis non in qua-
 dam mani rerum contemplatione ponendus, ŝed ad actionem (vt docet
 Plŝto) referendus erit.

ROZDZIAŁ XXVII.

Jŝŝi ktolieŝt / tŝcy y poddŝni mŝŝŝ byŝŝ.

K R Olŝ ktorego nŝ ten gŝŝ ŝce iŝtituere nie ŝciaŝby m ŝby go
 kto in aliquo vel avaritŝe vel libidinis crimine nŝŝŝ. ŝbo-
 w iem iŝŝŝŝy to ŝromotŝ byŝ tŝt ŝŝŝŝŝŝnie temu opŝŝŝ / przed
 wŝŝŝŝŝŝ / od ktorego poddŝm iego wŝŝŝŝ / omnis iuŝtitŝe, tempe-
 rantŝe, pudoris, continentŝe petunt exempla. Y mŝŝŝŝy ŝe tego wŝŝŝ-
 dŝe qui alis puŝtori eŝŝe debet. Bŝw iem nŝ iego obyŝŝie y ŝywot ktory
 w iedŝe / wŝŝŝŝy pŝtrŝŝŝŝy gŝŝem ŝŝ iego poboŝnym ŝŝciem / bŝrŝo
 predŝo

przedko zaścianale w słosciach sprawy sweludzie zrykli obmieniać. Y
 cześtroć widziemy / że co przelożeni czynia / toż y poddanyim ich nár-
 tychmiast podobac sie musi. Zaprawde takowa mo cieś Krolewstey
 zacności / w ludzkich rpsach (iako o tym dobrze mowi Plato) że quales
 in Republica principes sint, tales solent esse reliqui ciues. Abowiem/
 Ktorc honore, gloria, dignitate amplificatos vident. Iż sic obyczaio-
 dzierż / a iakoby te na sobie málua / ani d'cag imego násladowac /
 iedno to coby sic ich przelożonym podobalo. Iako o tym mowi Ecceles-
 siastes qualis Rector est ciuitatis tales habebunt nomen. Kady tedy moze
 obaczyć / co z soba nośa mores krolewstie / abo regum. Ktory s'imi
 corrumpere & corrigere ciuitates possunt. Ani to tyłko te iest co om wy-
 stepnia / ale też y drugie psnia / iako też tedy co dobrego regyma / tedy
 zwoyczaio zlego / w pospolitym gminie popraxima. Wszak cnoty
 swe y występi / qua animo conceperunt in ciuitatem infundentes: wie-
 cey przecie stoda swemi występtami / niż so pożytecm przykłady do-
 dremi. Ani też to moze bydz / aby om / ktorzy la in oculis omniū stā-
 radosć grzechu iakiego / zmyślanicm pokuty zstryli. Abowiem ludzie
 na krola iakoby na iakie micyse roymosle / y na xystkim stōciu kida-
 ce / ocy obracāige omnia curiose, diligenter inquirunt, quid agat, quid
 dicat, quemadmodum uiuat & in illius animum quasi per rimulas inspec-
 unt. A co wiecay / y same ściāny pāciacięgo / iakoby mowic / y x by-
 stkie sprawy / obyczaie krolewstie wydawac / tajemnice opowiedac / a
 iakonie rozności sic zdadza: iż ani żadne rzeczenie / ani woznienie ich
 dlugo sic taci niemoze. A za tym wssy cy namnicy by ro nim występt
 obaczycāig / y rozbić. Symonowi Atemenstien:u pyasłwo / E ci-
 pionowi / ospānosć Rzymianie wyrzucali: Y Pompeius iż sic pācem
 w głowe drāpāl / ab inuidis mordebatur: przetoż iesli wssykie znaki
 występtow elui non possunt ale verrucx prominentes in facie y stārādne
 in se zmāzy / tākic krolewni pātrizaiacy wzrok / bārzies sic obraza / mechay
 kida obmyte. Wszak ci ktorzy d'ca stūżyc dobre Rzecyposi olitey
 nunquam popularem auram aucupantur: ale tāt obyczaie swe / y n o-
 swoy vmiarkowac / aby stād żadney d'wāly abo głuby me odzierżeli
 ale żeby in se do cnoty przywodzili. A tāt na ten czas / mechay sic po-
 żytegnymi swym poddanym krolowie / abo regentowie / bydz rozu-
 mieis: Kiedy po nich iustitiam, fortitudinem, continentiam, publice
 zoli & exerceri cognouerunt.

ROZDZIAŁ XXVIII.

O obyczajach Królewskich / y iakich ma bydź

Iż powiadamy że nam Król potrzeba bene moratum: co znaczy obyczaje / mamy to teraz wyłożyć. Obyczaje zowia przyrodzone zrodziny wmyślu / ktore dżaciaż z siebie (quoniam voluntariæ non sunt) dżwaly y gani by nie mają: wżakoż niektore z nich vi sua laudantur & reprehenduntur cum habeant aliquam virtutis aut vicii significationem. Te tedy affectiones animi sposob swego żywota / tak barzo wyrażają: że takowy bywa eniutque vite modus, ve illius affectus est animus. Przeto dżemy mieć obyczaje Królewskie ob reuerentiam poważne sed facilitate conditos: ktoremiby humana studia complectantur ac teneant. Boleiem oprotz ludzkości powagą / abo stąteć acerbiter imitatur: a ludzkość kronia powagi parit contemptum. A iako on Kleomenes Lacedemonijski Król dicente quodam bonum Regem omnino mitem & comem esse debere: odpowiedział dum in contemptum non veniat. Przetoż te dwie rzeczy Królowi poddani tego powinni oddawać / częś / a miłość. Bo gdy tak zacna osoba na sobie: Boskiego przezyrenia nośi / habet venerationem iustam. A iż jest podobny przyrodzeniem tym nād ktorem ma zwierzchność / iż jest też poddany Bogu: bez wątpienia mansuetudinem humilitatem facilitatem & benignitatem ma mieć / ani sie tak podność / vi humanum fastigium excedat: ani omiżać / vt despiciatur. Przetoż jedni rżecz przedze pyth: nieprzynosi iako śaleństwo / z ktorey sie rodzi arrogantia, potym ex arrogantia odium: nād ktore nie moźe bydź cztowiekowi / a zwłaszcz Królowi nie brzydliwego. A też poddani stronnicy czasem niewolę cierpia / sub manueto principe & humano. Wżakoż iabym rzekł, że to jest rżeczy wolność a nie seruitus dobremu Pānu / obedire & parere eius voluntati: Żli zaśie przelożeni / iako sie zda imiuntur milos pñctores: ktory na ten czas nie mają Colossos artificiosę fieri kedy ie mają / z wpmosłemu goleniami / z rozszerzonymi wargami: tak też Tyrannowie / non vite institutis: ale spusćciwoży brzo / o cżyną krywem / przykrym pogładaniem / srogim glosem / groźnymi słowy / y sprosnyymi obczyymy reuerentiam captant: a wewnętrz w nich jest / animus malei informatus, & falsis opinionibus deceptus: vitiosque corruptus. me wiedząc me o cnoće / vera dignitate nudati ad simulationem descendant. Ale daleko inączy obseruantiam petunt dobrzy Królowie

Krolowie: bo ktorym pântia morigeros & obsequentes reddunt; moder-
 ratione animi & constantia: ani są boi zliwi ob suam grauitatem, ani mo-
 lesti, ob excellentiam ingenii & virtutum, przetoż ludzkość y wdzia-
 gność (iako mowa Wáteryus) penetrat ingenia barbarorum. Abowiem
 ad facilitatem potius, quam ad asperitatem morum nati sumus. **Nie** hoy-
 nosć / nie pycha / do miłości nas ciągną (infida enim est omnis corru-
 pta) ale mowa łagodna / cicha / facilitas morum, fides & integritas:
 takowymi zaprawde / y tym podobnymi rzeczami / iakoby słotymi łanie-
 cuchami / łacmucha sie damy powieścić. **Słusnie** Cyrylowa y **Ar-**
takeryowa matka powiedziała / że krolow sie słowa maia bydy baslina,
 to jest suauia, ac iucunda, aby sie tak offerat vltro venientibus, fugiat in-
 compellando difficultatem: asperitatem in congressu: sit benignus in audi-
 endo, pœtentibus comiter humaneque respondeat atque omni timore des-
 presso, summa facilitate loqui sit, & audire paratus. **Bowiem** ktory do
 siebie trudny przystep miowa: non magnanimum se Regem non optimum
 gubernatorem declarat: sed deridentis alio: aut contemnentis affert iudicia:
Philip krol poddanym swym byl barze mity / ob facilitatem morum:
Bowiem wszytki ktorzy do niego przychodzili / laskawie przyjmowal.
Ale Semetryus menawisny, ktoremu iedna baba gdy iey x sluchac nie-
 szcial / tak powiedziala: ponieważes tak trudny / mierzadzić inż wieccy
 nam. O iako wielmożny **Tytus Wespesyan** / ktorego kochankiem lu-
 dzkim nazwano bylo / mawial: Non oportet quenquam a Rege maxium
 discedere. **Nuż** tedy niechay krol / abo wieczność wsziaga griex u
 swego / ktory mentem e sua sede distulbat a iako porządaić / że matka o
 pŕezol jadła nie miowa / tak też Regem furoris expertem esse oportet,
 ktory gdy komu pântie / rządzilbym mu sie oncy nauki **Philosopha** **A-**
thenedora danczy **Augustowi** **Cesarzowi** trzymać: ktory rostazal aby w
 ten czas gdy sie gniowa / nie nic mowil / ani czynil / ażby obiec-
 dlo pierwey przeczytal / aby sie tego nie dopuścił / czegeby potym za-
 łowac miał. **Nienawisć** y **chmowa** z cierpieć. Nulli unquam obfuit.
Przetoż y krolowi poddanym swym primas vindictas recipere in se dla
 zachowania sprawniełości decet. **Takie** perpeſſio iniuriarum zaleca
 nam **Casarem**: **Albowiem** nihil est magis humanum quam odia remittere
 & similitates deponere, a se pomścić z przyrodczenia bydy laskawym. **A**
 tak takdemu krolowi przynależy / nie dawac wiary nigdy adulatoribus,
 ani ich do siebie przypuścić: abowiem ci wszytkie nieprzyjaźni bada do
 niego noſić: a zjadby byl od ludzi wzgardzony. **Bo** ci (iako mowa **sw-**
iety Augustyn) laudem suam tanquam oleum venditant stultis: dla tego

Y Agiefilans Lacedemoni i krol pooblebcow / nieinaczej iako mejoboye
 cow roztazal sie strzedz. **A** dzirna to rzecz iest / ze temu / ktory iest su-
 pidus milo czasem / ze go przed nim samym za miedrego a czystego meza
 wdawaja: & ex Terfite Achilem faciunt. Dobrzeby tak z tymi pozyc-
 nacz / iako niekiedy Alexander wielki z Krystobulusiem Gist orkiem poz-
 czynal: ktoremu gdy ksiegi de rebus ab eo gestis poczal czytac / wyrwa-
 xofy mu iez ruku / w rzeki Bidaspem wrzuail / a obrociwszy sie do niego
 tak rzekl / godmey bybys ty sly czlowieczy tego / a niz two ksiegi / w kros-
 ryches dazac mi po klobie o mnie tak wiele na plott / czemu zaden czlo-
 wiek nigdy wiary me da / Przetoż y Diogenes orationem blandam, non
 ex animo proficidentem, sed ad gratiam compositam naszywal / melleum
 laqueum quo blandè amplectens hominem iugulet. **A** nie dzir (bo iako
 Antisthenes mowi) Melius est incidere in coruos quam in parasitos. **T**e te-
 dy sa rzeczy / ktoremu sic animi affectiones quas natura ipsa commendat do
 ludzi podaja. Przetoż Krolowi ni gdy sie nie godzi fraudem facere, dolos
 moliri, & fallacis delectari, ani mu tez przystoi bydz inuidum, obreka-
 torem, inuerecundum, & impudentem, a co wiecey istis ablaquantibus im-
 postoribus stipatum: ktorzy to blandiciis & assentionibus, perniciem Re-
 gum ac Regnorum tecum ferunt. **D**ruga ze pooblebcy hac occasione freti
 deferunt & calumniantur bonos praetertim cum ipsorum opibus inhiant.
3. Principes ex leui causa in subditos possunt concitare & plebem armare
 contra principem. **4.** Piše Atheneus Historik ieden Libro 6. cap. 6.
 omnes qui fuerunt in Cypro Tyrannos delatorum eiusmodi genus vile exi-
 stimasse, vnde sub Tyberio adulatoris muneribus & honoribus affecti, non
 enim regum sed Tyrannicum videbatur. **5.** Quia delatores abusi princi-
 pis vel patientia vel stulta credulitate adconiurationes vel prodiciones faci-
 le labuntur, nullus enim adulator in amicitia perstat. **6.** Quia suspicio-
 nem principi inticet quod ipse sit suspicans.

ROZDZIAL XXIX.

O cnotach Krolowskich / y przymiotach iego.

T E tedy o ktorych smy mowali / zadze omyslu iesli rozumem
 beda sprawowane / a k temu stateczne beda same / przez sie do-
 bre / a co wiecey / nomina virtutum sortientur, z ktorych hone-
 stae voluntates, y wsekie in se dobre sprawy pochodza. Przetoż Philozof
 phowie/

phowie / o tym dosyć napisał / o czym też y niżej będziemy mieć: my tu
tylko dostrzecniemy te ktore Krolowi naywiecey bydź rozumieny. Pier-
wsza tedy ta jest. Pietas & Religio, wosyfitich cnót / y Krolestwa fundam-
ent Pánu Bogu y ludziom bázno mla. Albowiem ktory czystym á
nie obłudnym sercem Páná Boga chwali / ten sie z nim niektorą tajemną
światobliwośćią jednoczy. A ludzie widząc nabożnego / rozumieją go
bydź Pánu Bogu miłego: nec suspicantur aduersi quicquam illi posse
contingere quem caeleste numen tuetur & protegit. Słategoż y Alexan-
der superstycya zwykł był chwalić: iż sławie przez nie in animos homi-
num illabi rozumiał. A też nieinątkiem sposobem ci co ludziom prawą
piertwcy wstawiali / ludzie in vnam societatem conuocauerunt, illisque leges
imposuerunt, iedno cultu & religione Deorum. Ale też ma każdy Krol
strzedz tego / áby nie dopuszczał obłudnych y roznych religii: ktore w
Krolestwie wielkie zamieszkanie czynia: diuersisque curis hominum ani-
mos & Reipublicam dissipant: ále żeby była iedną wiarą świętą y pras-
wodziłwa fortey broni y z ábowywa Kościoł Chreściáński / ktora ieli nas
z ásmierzą nąd ogień. A ták násladować ma Dawida ktory nam pota-
zał w sobie. Regium religionis exemplum, vt prouideat Dominum Deum
in conspectu suo semper: á żadną rzecz inśa / áby nie był poruszony.
A máieć ná bagemu wstawienie imię Boże / nec hostes, nec castra, nec
acies, nec mortem, nec ipsa denique inferna pertimescat: Nā kępiecny
miejsca / ten jest z áiste / ktory w obronę Bożą z áwym Nabóżeństwem
przypadł. A ták ná ten czas niech będzie dosyć o bogomyślności.
Druga cnótá Krolewska ma bydź. Prudentia dux & princeps omni-
um virtutum, ktora nie inśego nie jest / iedno prosta droga w spráwo-
waniu wosłkich rzeczy: versatur enim in bonis deligendis, reiendisq;
contrariis: skąd Ciceronowi rzeczona jest z opátrzenia mądrość quasi á
prouidendo prudentia. Tá rostkazuje: áby sie nieporządnie nie niesprás-
wało / ábowiem kłótność (ktora peruerit iudicium) comes est
poenitentia. A gdy sie dobrze námyśli rostkazuje ábyśmy z tym nie mie-
ścáli / ábowiem ten ktory obłam occasione dum licet non accipit gdy
będzie chwał idoneam oportunitatem non habebit á toć jest (vt dicitur)
lentescitinare: Przetoż prudencycy dostáicmy ingenii solertia & Doctri-
na vario negotiorum vřit, & multis rerum experientis. Jánus á Krolá Wła-
stiego Doctorem dla mądrości bífrotem málą. Bo krol áko Homerus
mowi / ná przysię y przeszłe rzeczy ma sie oglądac: Ábowiem ten qui prae-
teritis futura comendat is recte praesentia administrat. Słatego Pitágoras
wpominał / áby każdy o dwóch osobliwie czasiech rónym / y wieciorym
miał stá:

miał ścieżnicę. Przetoż dwie są rzeczy / które są przeciwne tej cnotie w:
 por/ y niewierność: bowiem te/ z nią tak walczą / iako Pallas z Marsiem
 y z Venerą / quoniam furor mentem erroribus implicat. Venus animi vires
 debilitat. Trzecia cnota jest miętwo / które wielgomyślność / powas
 gą / y ciepłiwość idobi. A toć to jest ona Wulkanowa zbroia: w której
 będąc Achilles / y Eneasz nieprzyjaciół swe / a my wśelanie niebezpieczeńia /
 niażdży / zwyciężamy. Bowiem Krolewski żywot / który iako na gorze
 Berokiej jest postanowiony / multis fortunæ telis propositam cernimus:
 który iesli się leża za nie zgola niestoi. A wysoki y możny umysł / ani sta
 w bezpieczliwych podnosi / ani w przeciwnych frąsnie: przeto każdy Krol/
 ma się zastrzegać za sprawiedliwą rzecz: nadość / y zdrowie położyć /
 kiedy tego potrzeba niecie / nie tylko dla siebie / ale też y dla swych nie
 ma zbraniać / iako s. Wacław Krol Czeski / y innych wiele / bowiem w
 tym najwyższemu sławie miętwo bydz powiadaia: wśakoż się nie trzeba
 większej rzeczy ważyć nad te / któreby mogli zdołać. Ciepłiwość zaśie
 minieybych rzeczy fouet animi robur: aby albo nie był / ociężaiony wielko
 ścia spraw / albo ośławignością przelomion. Czwarta cnota miernost
 jest. Prudentiæ custos, pudoris comes, libidinum inimica, voluptatum mo
 deratio: ta sąmi siebie zwyciężamy tą dżetwością rozumowi miarkując
 oddawamy. Coż tedy jest curpius nad niemiernego Krola albo Pana / za
 prawdę niemierność to gwałci / co ludziom nawiecy charum & sanctum
 est. Trojańska bitwa / która od Poetow aż po ten czas jest sławna / y
 Greckie škodliwe rosterki / żali nie sąmą libido disseminabat? Ani żaden
 jest tak niewystydliwy / któryby od tego śmiał żadać rzeczy nieślusney /
 którego miernego & ab omni se libidine continentem agnoscit. Przeto
 Krol który chce bydz miernym exerceat seipsum in laboribus: ne ab ho
 nesto quibuscunque stimulis voluptatum abducatur: Ma też mieć ścież
 y śtałość / tak w mowie / iako y w sprawach / by śnadż do iakiej wzgą
 dy / śromoty / y poddanych nie przypieł.

ROZDZIAŁ XXX.

Iest ieszcze nad to dosyć innych sposobow albo
 przyczyn do zatrzymawania y zachowania ie
 dnowładztwa / częścią Generalne / o których po
 tym / częścią Specyalne / które nie do wszystkich
 kutałtowo

**Ustatkow bywaia przysposobione / z ktorych insze
Krolowi naleza y sluzą / będz zrodzonemu abo
dziedzicznemu będz obranemu / insze samym pod-
danym.**

NApzod wstepując na Pánstwo / pierśiami matki swej (jeśli
może bydz bez przeszkody iakiej) nie mając škodliwych maia
bydz wychowani y odchowani : w pnia w sie bowiem cnoty
pod gaa / & vitia cum ipso lacte materno. 1. Maia bydz wyćwiczeni w
boiażni Pánstey / qui est initium omnis sapientia. 3. Maia bydz przełożer-
ni im ludzie dobrzy wczci y wgem / ktoryz ich mądrości & Politica pru-
dencia wiernie doctrina & vita instruant. 4. A contagione aularum Gy-
neceorumque, napilnicy y nabarżicy ma bydz oddalony y odlazony. Po-
pięte. Rad / Electiones, Sadow / Prax / Vstaw Krolestwa / sluchac y
wzye sie ma. 6. W naukach / sztukach / w bermowaniu / y w inszych kto-
re do pokoju y wojny naleza / ma bydz wyćwiczony y sposobiony. 7.
Krolestwa / Pánstwa / Miansta / Moniecy rozmaitych ludzi y Ksiązat o-
byczaiow doświadczac iemu y obiezdac barzo rzecz iest przystoyna y po-
trzebna. 8. W obieraniu y przy obieraniu zas Pána y Krola / rozrywaz-
niem imienia Pánstiego pietate, vnitare prudentia, communi bono, con-
ueniatur, tractetur, on bowiem Krole podacie / y vstawia y okazuie. 9. W
leciech podešly nie ma bydz obierany dla żadz y affectuum violentiam po-
pedliwości / prudentia absentiam, contemptus facilitatem. 10. Ma bydz
możny w bogactwach / zacny w samilicy / dobrze przychylny Krolestwu /
narodowi / y prawu. 11. Ma bydz animo & corpore bellator. 12. Obráz-
nemu nie nazbyt wielka moc / wladza / ale perwynymi vstawy y prawy o-
graniczona y okrzesciona ma bydz dana. 13. Jawnie ma bydz oglosony y
obwołany / przysięga odprawic y oddac / sluchac / odebrac. 14. Potym /
rada dobra / powazna / mądra / ma mu bydz przydana / aby prawa / offi-
cia, iudicia, aliaque consuetudines cognoscat. wedlug nich sie
sam sprawowal y żył : a drugich do tego wiodel. 15. Nie wiešcy abo
mniešcy sobie ma przywołaszac wladzy abo mocy / a niżej iego przod-
kowiczajymali / abo mu dana iest. 16. Jeśli summam suam potestatem
striete seruat, nec iura maiestatis aliis faciliis permittat pro libitu iakow so-
1. Secym Mladac / y Secymiti / abo ziaždy pospolite vchwalac. 2. Vstac
tni dekret y sentencya sobie zachowac. 3. Woynie vchwalic y podniec /
abo przymierza stanowic. 4. Winnego osadzic / abo wolnym wczynic.
5. Mynice bic y kuc. 6. de Regio titulo nikomu nie pozwalac. 7. O-
rzedy abo dignitarstwa rozstawac.

ROZDZIAŁ XXXI.

O rozdawaniu Urzędow y Dignitarstw.

Gdyż tedy to nieśie żywot ludzki/ iż wszytkim rzeczom żaden
 .doląc nie może propter rerum varietatem & multitudinem, po-
 zrzebà nam tu mśyć pomocy y rątku sutàc : Którymbyśmy
 wierze à cności wśali. Oroszełi y Pan Bog wśechnogacy choć może / à
 reżdy nie wszytkie rzeczy sam przez sie czyni : àle przyrodzeniem iàko in-
 strumencie / & rerum causis tanquam pedisequis ad conseruandum vniuer-
 sitatis ordinem vtitur. Słatego Mójżeszowi rzeczono / prouide viros po-
 tentes & timentes Deum : in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, aut
 quos virtutis studiosos & vřu rerum peritos agnoueris. **A** ták Krol káždy
 ma wiełkie stàranie y pilność czynić / w poznaniu y w obieraniu ludzi
 dobrych y mądrych bez bràku: Któryby publicis honoribus digni sint & vi-
 deantur. **A** naprzód nie ma przedawàć żaden Krol przełożenistwà : ne qua-
 stui Resp. sit, bo ten Który kupił urząd ius pretio, non æquitate definit, à
 też przymuśa wiec / Który przedawa żaróždy wiełkie występkì kupuicze
 go : cym sic on Seuerus Septimius, żaróże brzydził / mówiac : ego non pa-
 tiar mercatores potestatum, quos si patiar damnare non possum, erubesco
 eum punire enim hominem qui emit & vendit. **Druga / ważnieyşe iuż boz**
gàctwà ma też à niżli cnota. 3. Przynosi y w nàśa wogàrdie vředw.
4. Lex Augusti decreuit, vt qui largitionibus factis magistratum aliquem
ambiisset per quinquennium ab iis arceretur : àni też ma dawàć żà zastugi /
bo to iest podobne przedaniu : tákì káždy do swego pożytku administratio-
nem rerum transfert, qui pramio sibi deberi magistratum intelligit. Ani
też swemu powinnemu niegodnemu / bo tákì rad hãrdziecie. Ani też do
swocy ràdy / niedz nie bierze timidòs, àbo humiles, Którychby sobie ludzie
nie mieli żag : by smàdż tàcy aut potentix alicuius metu iniusti : aut ex ani-
mi imbecillitate intolerantes non euadant, şkad to iest rzeczono. Asperius ni-
hil est humili, cum surgit in altum. Ani też ma dawàć niedostàtecznym /
àby ich do tego niedostàtek nie przymusił : żeby rácey nedzy swocy à niżli
Kzeczyposp. stuzyli / y w lãkoniřtwò pestem R. P. perniciosissimam nie
wopàdli. Àle podobno rzegeř : iesli bogàcym Krol vředzy rozda / in aliis
pecuniarum sitim, & gloriæ cupiditatem excitabit. Ja mówie, co nàlepyşe
żaróždy wybieràć : ex duobus malis, id quod minimum est eligendum, à rã-
dzi / àby żaróże / bogàtşe vbożşym nà vředzić przełàdàć / dla tego / iż ma-

gis absunt à studio pecuniarum, cym wrzedy swe regimiey odprawowal mogę. Y Ateńczykowie/lege Solonis censum spectarunt, iako y dymia-
nie/y August Cesarz żadnego do Senatu y rady nie przypuścić/ nisi qui
vires festeriorum in censum retulisset, a ktorymżas / opes ad censum de-
fuisent, on sam suppleuit. Kacye podał te. 1. Ne tenuitas & inopia Se-
natoriam dignitatem labefactaret. 2. Ne ceteri suis opibus ellati illos con-
temnerent. 3. Ne munera praesertim à legatis externis acciperent. W
Kalcedoniey Chwalono one rstawe: ne indigentes magistratum gererent,
verum si boni ciues essent eorum aeglati publice subueniretur. A wśaz
koż tatie/ niechayż dobrze ma / ktoreby sobie do rady brał/ y ktoryy nā
māle przedstawiać/ chęwością by sie takoma zbrzydźieli. Takowe przed-
tym powiadaią bydż. Buryuśa/ Fabrycyuśa/ Phocyanā / także też wś-
wiać. Platonowego przykazania / nie daway tym Przelożeńsivā :
ktoryy cie o nie prośa/ abo zabiegaią : ieno nolentibus, ac saepe recusanti-
bus. Przetoż ten iest wielkicy mądrości znāt/ poznāc do czego sie ma cży-
cie przyrodzenie : a tak niechay non agrestes & duros homines, sed ciuiles &
humanos do Senatu swego bierze : sapientes iustos, niechay nād Pro-
wincyami Gubernatory cym: fortes & prudentes, Hetmāny/diligentes;
& industros, Podstārbie / omni auaritiā & libidinis suspitione carentes
Sedzie/ constantes, & ingenii : minimē varios Stārosty y woyście/ bo co-
by to było/ rādzić de Religione cum irreligioso, de iustitia cum iniusto, de
bello cum meticuloso : de permutatione cum mercatore, de gratulatione
cum inuido? de humanitate cum immani, ktorych tego wśytkiego nie nie-
cie przyrodzenie. W tym dobrze wpominaią ludzie mądrzy : aby różni/
różne wrzedy sprāwowali: aby nie mieli myśli nā wiele rzeczy rozdzie-
lonych: a tak by non sufficerent muneribus: Sokrates y Plato / nie kaza
wrzedom odmiēniāc quoniam rerum magistra est experientia : abo też dla
tego/ quia ieiunae mufce acrius sugunt quam Saturae. 2. Quia mutatio Se-
natus splendorem obicurat. 3. Impericulum coniecit dum arcana à remotis
promulgantur. 4. Rerum praeteritarum ignaritia summa gubernacula com-
mittuntur. Ale by też to podobno kto chciał wiedzieć/ iesli przelożeńsivā
lepiey dawać ludziom postronnym niżli swoim. Wśsem iesliby swoz
ich miłości/ wierze/ stāteczności / vitā integritate & prudentia krol nie
wzopił : ich sprāwy y nauki / rādźilby mu zāwōdzy wśywać / niż cudzo-
ziemstich/ aby tak nie dał nichawisć/ & offensionis anam ciuibus, gdy-
by sie wiecey zdał wierzyć Cudzoziemcom niżli swoim. 2. Albowiem o-
bawiać sie trzeba ne exteri & alienae, redditus extra regnum, sēpē ad sub-
sidia aliorum efferant, & extradant iis, qui Regna bello molliuntur, cum

quod populo ingratiore de prodicione magis suspecti & neglectis domesticis suos promouere videantur & sapenumero satagunt. 1. **Bowiem** **ze** **brawoſy** **bogactwo** deſiderio patriæ tacti, munere decedunt antequam ſit opportunum, nec retineri poſſunt, niſi ſtipendiis & poteſtate aucta: **Wieſli** **lepſa** **ſie** **im** **fondicya** **tráſi**/ **opusciwoſy** **pierwoſego** **Páná** / **do** **drugieſſie** **wdáig**: hunc quoq; relicturi, ſi res dubiæ & periculoſe interueniant. 3. **Prze-** **toſ** **Bodinus** **lib. 3. cap. 9. y** **Arnifæus** **in** **Pol. cap. 15. y** **innych** **ſilá** **wyſchwo-** **láig** **Polakow** **przedſieroziecia**/ quod neminem in Senatum aut conſultationem publicam admittant peregrinum. **Wiec** **y** **v** **Rzymian** **tákowoy** **zwo-** **zay** **był** **záchowány** **piſz**: **Scribentowie** **á** **naprzód** **Liuius** **lib. 23. mo-** **wi.** **Romani** **veteres** **non** **modo** **peregrinos,** **ſed** **ne** **focios** **quidem** **ipſos** **in** **Senatum** **admittebant,** **ac** **bellum** **quam** **pacem** **eam** **maluere,** **in** **qua** **pere-** **grinum** **Senatorem** **&** **Coſſ.** **Romæ** **effent** **viſuri.** **Abowiem** **napewnieyſza** **to** **rzecz** **ieſt**/ **ilekroć** **od** **Monarchow** **wo** **rzádzeniu** **Rzeczyposp.** **y** **wo** **rzádzie** **przeſádzeni** **bywáig** **Obywátele** **Cudzoziemcami**/ **wielkie** **niezgody**/ **miez** **narodzić**/ **y** **woyny** **zátym** **idá** **y** **bywáły.** **Co** **pieknie** **wkázanie** **nam** **opisuiac** **Antymáſ**: **lib. 2. Theor. 2. wo** **ktorym** **mieyſce** **kładzie**/ **on** **doſyć** **záló-** **ſny** **przykład**/ **ktory** **ſie** **przydał** **tribus** **lanigenis** (**quod** **etiam** **in** **Prouerbi-** **um** **abiit**) **Vesperz** **Siculæ** **gdy** **zwołaſzã** **wo** **máłym** **czáſie** **wſyſcy** **áſ** **do** **iez-** **dnego** **fráncuzowie** **wo** **Sycylię** **zámordowani** **byli**/ **dla** **tey** **miedzy** **in-** **nenni** **przyczynámi**/ **ſe** **Káncleſtwo** **dał** **Król** **Sycyliſkie** **fráncuzowſ** **iednemu.** **Przyczyny** **krótkie**/ **ná** **to** **przydam** **ex** **Iuſti** **Lipſii** **nobilis** **ad** **Cap.** **4. lib. 3. Poli.** 1. **Quia** **indigenæ** **haud** **facile** **concoquunt** **in** **ſua** **Rep.** **plus** **aliquid** **credi** **aut** **tribui** **alienis**: **inde** **liuor** **querelus** **&** **auerſio** **quædam** **ani-** **morum.** 2. **Quia** **raro** **illi** **morum** **ingeniorum** **&** **totius** **Reip.** **periti**: **ad** **conſilium** **autem** **de** **Repb.** **dandum** **caput** **eſt** **noſſe** **Rempub.** 3. **Quia** **ut** **maximè** **iis** **pericia** **inſit** **vix** **affectus** **aut** **fides.** 4. **Quia** **uſu** **compertum** **eſt** **conſilia** **externa** **ſemper** **ferè** **eſſe** **infauſta.** **Alle** **iuſ** **teraz** **poniedhawoſy** **tez** **go** **dla** **przedlużenia**/ **zda** **mi** **ſie** **ſe** **ſe** **by** **podobno** **nie** **nagorzezy** **te** **rzecz** **terá-** **ſnieyſza** **zámſnig**/ **Platonowymi** **ſłowoy**: **ktorych** **ták** **wzywa** **wo** **ſwoey** **Pos-** **licyey**/ **o** **prouinciæ** **Reſquepub.** **infaelices,** **in** **quibus** **Archilophetes** **Giges,** **&** **Glauci** **conſultorum** **funguntur** **officio,** **potrzebá** **tedy** **Królowi** **rády**/ **y** **ſhóciay** **by** **podczáſ** **byłá** **tákowa**/ **principis** **ſolertia,** **ut** **ſeiſpo** **meliorem** **ac** **prudentiorem,** **quem** **conſulere** **poſſit** **habeat** **neminem,** **wſakóſ** **iednáł** **bez** **Senatorá** **y** **Rády** **nigdy** **nie** **moſe** **bydź**/ **ſly** **bowiem** **bez** **Rády** **y** **Senatu** **poſtepek** **ábowiem** **poddáni**/ **gdy** **bez** **Rády** **ábo** **nád** **Ráde** **y** **uſtárooy** **Se-** **natu** **dekrétá** **bydź** **wpátruig** **y** **znáig**/ **tedy** **lećce** **powáſzigi**/ **y** **zá** **nie** **nie** **má-** **ig**/ **ábo** **timide** **ac** **moliter** **magiſtratum** **iuſſa** **exequuntur,** **co** **záráz** **zród** **po-** **ſhodźi**

Godzi / że Princeps suspicionem superbiz, nieobalstwa / privati arbitrii
 iniciat, zaczął praw / wstaw / y Rády wzgardá / y Sedicye, rozmaíte ná-
 stupia: świádczy przykład Krolá Hieroná z Sicyliey / ktory gdy im-
 potenter dominaretur, á Senatu y Rad swojch przynamnięć niechciał w-
 żywać / zabity jest / świádczy przykład Juliusza Cesarza / ktory nie tylko
 in Consulatu sed & dictatura, nigdy do rády sie swoey niekłaniał / żąd
 wielkie nienawiści odniósł / náosił / y samá hániebna śmierć / świádc-
 czy przykład Romulusa / y Tárquiniusa pyśnego / ktorzy częścią zamor-
 dowani / częścią z Pánstwa wyrzuceni są / świádczy náosił śmierć świéży
 przykład także / Krolá Francuskiego Ludowika XI. ktory / gdy sam cum
 sua perniciē, wśytkim chiał rządzić / á koniec y skutek niebezpiečný już
 baczył. Karolusa Syná swego tak roztaczał cwiżyć / y chiał mieć / vt lia-
 teras nesciret, tylko te same słowa / aby wiedział y znał: vt alienis consiliis
 potius quam suis sapere, ac res gerere consuesceret. Náosił y oto sta
 Princeps ma stárac pilno / aby takich też w swoey Rádzie nie miał / iáki
 był Aman sądrościmy v Krolá Aswercusa / przeciwko Mardocheuszowi:
 abo iákie miał Roboám Krol syn Salomonow: ktory in eius per-
 niciem approbarunt insolentiam iuuenum stulra consilia. A iáko mówi
 Ecclesiastes: ne consultes cum eo cui suspectus es, nec invidentibus tibi con-
 siliū aperias: ále frequentes virum pium quem noris obseruantem pre-
 ceptorum Domini Dei sui.

ROZDZIAŁ XXXII.

Posły wysłać / y przyimować. Jakich Krol sam
 posłów potrzebuie / y iáki ma mieć wzgląd ná
 Cudzoziemskie.

Trzy rzeczy ná tym miejscu obaczmy. Pierwsza. Jakie ma
 Krol czynić stáranie w obieraniu Posła. Druga. Jakich
 miał być / aby tak był w każdej rzeczy biegły & ingenuis mori-
 bu Heroicisque virtutibus ornatus. Trzecia. Jakie v wśytkich Krolow
 ma być ná Posły baczenie: ktorým wśelki pokoy ná wśytkie strony ża-
 chowan jest. Gdyż tedy Krolowi abo Principi potrzeba byma / okolo woja-
 ny / abo okolo przymierza vel de conventionibus ac comatibus. Z przyle-
 głemi Pány traktować / potrzeba mużáiste takich ludzi / ktorzy zle-

ktoreby im takowe sprawy / a podawaly im animi sui secreta, miasto
siebie stal. Bowiem samemu wyiać do cudzey ziemie / dla wielu
przyczyn / ani bezpiecno / ani teź przystoi: przetoź potrzeba tu maturo
consilio rei: iakoby sprawne / a godne na to wybierał. Bowiem takowa
rzecz Regis gloriam ac Prouinciae conseruationem, prouincialium omnium
salutem za soba niešie. Niehayze tedy takiego obiera / ktoregoby cnoty
zalecaily: nie maigc wzgledu / ani na starożytność domu iego / ani na vs
rode / ani na posługi długie / bo to wszystko parum habet momenti do ta
kowej sprawy / ktora multum habet periculorum, nisi spectata comes ad
sit virtus. Ale takowe dwie rzeczy zalecaig: Naprzod wiara / ktora ma
Pana swemu menaruszonę trzymać: potym miłość / ktora y Pana
y Oyczyznę / tey ktorey iest Synem / bezera powinien oddać. Abowiem
fides bywa posłancowi tanquam Anchora. Ktorey vmocniony inż nullos
aduersantium ventorum status extimescit, ani teź prosperiore aura moue
tur. A miłość / to zaśie w nim sprawuie: że ani Oyczyzny swey / ani Pá
na w ktorym sie ko. /a / me. / se obrażać / y owsem sie o to stara / aby iego
sława o wszystkie tym wiecey rozminázał. Mamy tego piękny przykład
w fabrycyusie / ktory gdy byl posłan od Rzymian do Krola Pirusa / nie
mógł go ani prośba / ani grośba / ani teź dary nakierować / na to / aby
był iakę zdrade przeciw oyczyźnie swey okazal / dobraby teź rzecz zápras
wde byla / aby Krol longa rerum experientia sagaces, cautos & circumspe
ctos, na ten vřad obierał: by śnadź prostacy / nie dawaly sie podeyś clau
lo sis serinonibus, fromotnie / a gędliwie w iaki labirynt nie wpadli. Jaz
ko sie to bylo niekiedy przydało Q. Mutiusowi / ktory bedac posłem z
Rzymu do Kartainczykow / posłali mu do wybierania dwie tablice / na
iedney znać pokoju / na drugiey niepokoju wyrażwoży / lecz on chcał go
dnoś swey Oyczyzny zachować / ktora oni chytrze chcieli zelżyć: wżig
woży z raku iak obiedwie / prośil iak aby teź sobie wybierali / te tylko kto
raby sie im podobala / iemu zostawwoży. Przetoź trzech rzeczy trzech
Posłowi. Naprzod optimum atque exactissimum iudicium. Potym fa
cundiam dicendique gratiam. Naostatet in culpatos: probatosque mores.
Pospolicie ludzie morowig / że znać Pana na słudze: wośkoź nie żarowdy
to sie trafia. Bo y Krolowie ignavi & imperiti, niewaig / gšem swe
posly strenuos, eruditos, ingenii promptitudine prestantes. Samykaig
przypomnie iaki ma bydź wzgled na Ludzoziemskie posly v Krola / Ka
jdy tedy Krol ma sie o to pilnie starać / aby im byl potoy zachowany
wśedzie / y po wszystkim Państwie iego / choćiazby teź oni gšem / y co nie
ku myśli przynosiłi. Abowiem nie tylko fromote v wśedz ludziby oda
nieśli /

mieśli/ teśliby co przećwoko prawnu pospolitemu z nimi pogynali: ale y
 też y gniewu tego à quo mittuntur nie pomātu nà sie porużyli: żà coby sie
 podobno krzywdy (ktora in illos ex oratoribus redundat) mściłi. Czego
 też wiele mamy przykładow/ nie tylko w starym Zakonie/ ale y w Por-
 gan. Amongyżkow Krol Skoro umiał/ syn iego Håmnon po nim nà
 Krolestwie dziedziął/ Dawid dowiedziawszy sie o śmierci iego/ po-
 stał Posły swe do synà/ chcąc go w smutku iego cieszyć. Håmnon żà rã-
 dą złył ludzi/ one Posły fromotnie wczestowawszy wygnat: czego sie
 Dawid (zebrawszy Woysko przećwoko iemu) mścić nie żaniedbał. Tak
 że Rzymianie Skoro sie dowiedzieli/ że Lærtes Weentow Krol Posły ich
 pobit. Nie tylko lud iego porażili/ ale y Miasto z gruntu wywrocawszy
 spalili. Nakoniec mąia sie też y Posłowie o to pilnie stàrà y strzedz tego
 by snądż swym złym zachowaniem Pånorw/ albo ludzi w ktorych bywàł
 nie gniewàli niechay mąia przed oczymà co Perskie Posły v Amintà Nac-
 cedonstiego Krola potkàło. Abowiem Skoro obaczył Krolewski syn Ale-
 xander po nich bezmiernie wosetężeństwu. Prosił ich do siebie nà biez-
 siadę à w tym młodziencow nadobnych kłkànásćie w odżienie biało-
 głowstie przybrałszy/ kazał gołe miecze pod sàty ich zakryć/ oni Posł-
 wie rozumiejąc ie żà Pånny/ bo ich tak głàdkość/ y wrodà wdawàł/ Sko-
 ro sie wmem nàd miàre popili/ rzuciłi sie do nich: w tym młodziency
 wosytłie iàko bydo pobili. Krol tedy Perski dowiedziawszy sie wosytłie-
 go/ co sie z iego Posły działo/ nannicy sie tym nie obruszył. Przetoż
 Posłowie po potrzebách Pånorw swych miestkàjąc mąia wcziny y spo-
 kojny żywot wieść/ by snądż y fromoty Pånorw nie wyrzodili/ y sàm
 zelżywości nie podieli. Nàostàtek niech sie strzega/ àby tàm gđzie bywà-
 ła podchlebstwà żadnego po sobie/ nie pokàzowàli. Boriem dosyć nà
 tym mąia/ iesli to wosytłie quæ ad sui principis gloriam conservandam fa-
 ciunt fideliter, strenueque procurrant.

ROZDZIAŁ XXXIII.

Y Pràwà stànowić/ odmienić/ y odrzucàć.
 Abowiem daleko lepiey/ y dluzey Krolestwà
 trwàją/ żà dobremi pràwy/ y wolnościami/
 à niż żà mocnymi à obronnymi żanki/ à Miàsty.

Sàmà

Sama rzecz pokazuje / że nie przedzy się nie mieni / ani upada nad
 Królestwa : ktorych Królowie częstokroć iedni drugim. (iako bez-
 ście przyniesie) wstepuig: Wszak to pospolicie bywa: vel propter
 inordinatam magistratus administrationem : vel propter effrenem populo-
 rum licentiam. Przetoż dobrze takowym rzeczom / onego wieku Królo-
 wie y inși Przelożoni wśelaki postanowieniem prawo zabiegali : aby
 tak swowola one ludu swego in officio retinerent. A tak y tego wieku
 Chrześciańskim Pánom insey rady nie radziłbym gułac : nad te ktora
 on Orátor Isokrates w Księgach swych podać / tak mowiac. Si quis
 leges erunt aut consuetudines ciuitatis parum recte : eas tolle ac muta : atq;
 imprimis da operam vt eas optimas excogites. Quod si minus poteris, quae
 apud alios bene constituta sunt imitare. Przetoż morbis imminentibus
 Królowie niechayz dobrymi prawy zachodzą. Abowiem daleko obron-
 nieysze Prouincia swe przed nieprzyjacielem stawia. Biedy ie dobrym
 rzodem obwaruie / a niżejby Sami y Miasła niedobrye (ktore prze-
 ciu są czasem upadają) po wszystkich Pánstwach / zakładac y budować mieli.
 Bo a coż to są pożyte / starac się Miasła iakiemu o pokoy / od postronne-
 go nieprzyjaciela : a w nim alere ciues incompósitos, ktoryby tam po
 swey woli nie mieli względu / ani na prawo / ani na żadne Przelożonych
 swych ustawy. Zaprawdę dla tego samego przestant munitionibus leges ;
 iż oni tylko abarceant mala, a ci zaśie na to bona conferunt. Abowiem lud
 w pożytek / w nieiaki porównaniu obyśaiow dobrych zachowuig / neque
 permittunt vnumquemque suo viuere modo : y owsem wśiluię głowiętā
 ad id vitę genus reuocare, coby było virtuti conforme. Przetoż na ten czas /
 naprzod poczeto piśac Prawa / kiedy naturę lex obscurari cepta est. Są
 czym Pan Bog przez Mojżesza stuge swego najsławniejszy Zakon racyl
 bae : ktorymby w nas ono przyrodzenie nieprawością swiatā tego stas
 żone naprawić mogł. A nie bez przyczyny / weso to w przypowieść :
 bonas leges ex malis moribus procreari. Bo y Rzymianie widząc / że się
 iednego czasu w tych ludzi ktorych / iuż Pány byli / bardo do nieczędu miac
 p. Posłali natychmiast trzech do Grzycy / Postumiusa / Manliusa / y
 Sulpiciusa / tam gdzie Solon y Likurgus condebant leges : aby ias
 prawa do Rzymu przemieśli / aby tak nie tylko expositis armis, ale adhibi-
 tis legibus, loca omnia imperio suo parentia turentur: Przetoż y tych wie-
 kow Królom potrzeba wybrać przykład tak światobliwy od Pogan by się
 też / y sami o prawa dobre starali / ktoremibysmy quod æquum esset roze-
 znawali / a co iniquum wyrzucali / a coby też perpetratum karali. Na-
 statek baczmy to sągi / że sine legibus Królowie nec iuste iudicare, nec be-

nè viuiere possent. By śnādź (iako pospolicie tywa) prauis affectibus du-
ci, sua vitia, virtutum nomine non conuestient. Wszakże tego niechce o
dobrych/ à prawie o Chrześciańskich Pamięch rozumieć: ieno o tych kto-
rzy to illecebris voluptatibus volunt sibi ipsis licere quod libeat. Takowi
wiece o sobie rādźi morwig nos sumus. Ius & Lex & cum Poeta.

Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.

Al tak tedy każdy Krol prawā/ ktorekolwiec sam podawa/ ma ie też cho-
wać. Abowiem iniuste precipitur, quod à precipiente non obseruatur.
Jako Zaleucus Locrensis uczynił: ktorego gdy syn dla cudzołóstwa prās-
wem iego był pośonany/ iż iuż miał dlatego oczu postrādac: na ten czas
Miaśto wśytko dla zasług Oycowskich/ chęć synowi wśytkiego prze-
pomnieć/ prosił aby go z tego wypuścił: on przedśie wstāwom swoim
dosyć czyniąc/ wyrzucił sobie pierwej iedno oko/ synowi drugie ka-
zał wylupić/ powiādając: że dosyć na tym mamy/ gdy iębie obādwa
możemy pātrzyć. Sodnaby y to iębie rzecz była Krolom/ aby on srogi
uczynił T. Torquātā Māncyusā rozbierali/ y wważali. Który synā swe-
go relasnego/ iż przeciwko roztazaniu stoczył bitwā z nieprzyjacielem/
zdając na śmierć okrutną tak przed wśytkim Woyskiem mowił/ Synu
mily ty nie mājac względu ani na osobę Rādzieckā/ ktora teraz na sobie
nośe/ ani na Māiestat Oycowski/ nād zātazanie moje wāżyłś sie czy-
nić z nieprzyjacielem: przywiódłś mie do tego punktu przy którym abo
Rzeczposp. abo Krowie swoiey muszē zapomnieć. Sed nos potius nostro de-
licto plectemur, quā R.P. tanto suo damno, nostra peccata luat à zātym
przydał. I. Licet deliga ad palum. Strāśny zāprawde przykład/ ale
młodym ludziom zdrowy. Przetoż prawā niechay będa krotkie & diluci-
da: ktoreby osobliwie Pānā Bogā y ludzi gniewać bronili y hāmowa-
li/ à tak bez podchyby modestę, iustę, vitę, duces erunt.

Ani też Krol abo Pan ma prawā nięcyć/ y psować/ dla swego
pożytku tātę/ y te/ do ktorych przychodzi. Abowiem widząc to Ari-
stoteles gāni Juliūś Cēsarzā/ ktory dla Pāństwa y Krolestwa swego
prāgnąc/ dobrze sie w nim vgruntowāć/ prawā niektore posomał/ słu-
żnie tedy Aristoteles go gāni. 1. Co tobie niechceć/ aby czyniono/ tego
też nie masz drugiemu czynić. 2. Co zā skutki są/ często pokāznia tātę-
wych ludzi sie bydź exitus iako sie māj co wyżsicy powiędziāło/ y zātym
idący rozdziāl w sobie ma. 3. Honestas, dignitas, magestas semper prā-
ponenda est vtili. 4. Utraca wiare y kredit v postromnych. 5. Regni
principium à periuro non potest habere felicem processum. 6. Non sunt
facienda mala, vt eueniant bona. 7. Fides totius Reipub. est firmamentum.

ROZDZIAŁ XXXIV.

Głównie / wpada / wniwecz się obraca takie Je-
dnowładztwo / gdy przyczyny powieścia-
ne y opisane giną y wpadają. Albowiem prze-
ciwnych rzeczy / przeciwnie skutki / y efekty / Gene-
ralne wskaźze jest / jeśli Król takim nie będzie / iako-
wym będzie obrany y mianowany.

Przytrąsła się pod czas 1. nieścorność y niezgoda w obieraniu
y przyjmowaniu Króla / iako gdy z rożnych / albo równych y zgo-
dnych w porządku / y w liczbie / albo mniejszych ale możniejszych /
albo na ten czas nie będących: obecną contumaciorem vota & suffragia będą.
2. Gdy jeden z możniejszych / sam się na królestwo podaje y wtrąca / a tak /
inż się przemienia w Tyranię. 3. Gdy stroną mocą / zacnością / spo-
lnością zgodną / iedną Król chce / druga nie chce / y nieprzyzwala nań / a
tak rozrywa y nieścorność bywa & mixtum jednowładztwa y Oligarchy-
cy / a jeśli jąś przeważy tą stroną nieprzyzwalaćca / tedy się stawa y
odmienia Jednowładztwo w Demokrację. 4. Gdy możniejszy się w
Przedy królewskie dignitates & Titulos immiscet, którzy jeśli są virtuo-
si a tedy degenerant in Aristocratiam, ale jeśli tylko nobiles sint a bogaci /
tedy się stawa Oligarchyą. 5. Gdy Królem gardzą / a nobiles se vel
bonitate, potestate, libertate, Regem æquare dicunt, takowym Król ma
odpowiedzieć iako niekie dy Leonides iednemu mówiącemu / oproz kro-
lestwa / żadną miarą nie maś nic nad nas / odpowiedział. Nisi vobis fu-
issem melior, non essem Rex: takowym skromnym słowem a sentencyą
refellit conuictum, a swoiego dostojenstwa obronił y ochronił. Albo-
wiem gdzie Król / ciuium suffragiis obierani bywa inż tymi samymi
publicisque calculis Princeps, albo Monarcha osadzony jest / najmniejszy y
lepszy nad inż / że na królestwo wzięty y przyjęty jest. Plut. in Laco
6. Gdy Król iednego tylko / (y temu samemu / a nie wielom respekt /
Przedy / Dignitatem rozdać) y w nim przelożonym czyni. 7. Gdy
zrazu gwałtownie / a niepomiśle y lekko / poddanym przedy y dignitar-
stwą odepnuie. 8. Gdy poddanym prawą y wolność ktoremi
się bęży / łamie y psuie: dignitatem & officia merita non confert, ale
rączy

rącey iść dobra / mąietności / ábo iáronie / ábo też imtemi fortelmi biez-
 rze / ábo nieznosne ciężary y wstáwy wchwała / y iemi obcięża / ut paula-
 tim debilitentur & contumantur. 9. Gdy Krol nimia utitur licentia, con-
 uitiis vel plagis contumeliose tractat subditos, iáko Turck / Moskwá.
 10. Krolestwo wnioez obroćcie / y zniesć naybárzciey prágnie / krol nie
 wstrzymawáiąc datam fidem, przysięga osobliwá ábo iákimkolwiek spo-
 sobem potwierdzoną. Żaden bowiem nie wierzy iedno temu / ktorego
 wiernym bydz rozumie y mniema. Ideo perditissimi est hominis &
 amicitiam dissolvere & fallere eum, qui laesus non esset, nisi credisset, b.
 Ma bowiem bydz tá y nieprzyiacielowi zachowána c. A iedli by wiá-
 rz / ábo iáko mowá / creditem nie stala Rzeczpospolita opibus ábo bogá-
 ctwoy nie bedzie stala. d. Ma też bydz wiára / chociaż y niezbożnym
 trzymána. e. Abowiem niezbożnym żadnego mieysca bezpiecznego
 nie máś. Ambrosius,

a Cic. pro
 Roscio.
 b August.
 Epist. 205
 c Liuius
 de c. 3.
 lib. 3.
 d Bernac.
 de Consi,

ROZDZIAL XXV.

C O iesli tak / y takim sposobem / iákożmy tu wiele z pismá lu-
 dzi mądrych y bácznych á świadomych zebrawşy podali :
 Krolestwa y Páństwa beda rządzone / by nammy w tym
 roztpić nie trzebá / iż dawne onych Poetow Saturnowe lata wrocą sie
 do nas / zá ktorego iáko powiádaig nullum avaritiae, nullum improbitati
 locum, inter homines fuisse : ále samá bezerosć á wiára miedzy ludźmi /
 iáko by napieknieysza Pámná dla zupełności swietych obyčajow mie-
 stala : ktore gdy sie pokazáły / á Mlásta wşelka zlosćig poplugáwili :
 wyrwarşy sie od nas / iáko by z błotá do niebá stód bylá wyslá / wrocí-
 lá sie. Przetoż ná on czas kiedy káždy suo iure fruebatur, áni sie ludźie zdraz-
 ba / pychą / iákomstrem nie bawili. Zároże ziemiá obficie wşelka ży-
 łość bez pracy dawála. A nie bez przyczyny / bo iesliż Páństwa reńa iez-
 bece ná ziemi przemieszwała : bez pochyby wşyttkich rzeczy hoynie im-
 rzyćalá. A stód wżemi ludźie aurea illa tempora vocauerunt. Ale tu
 podobno bedzie niekto pytał / iákaby też bylá zá te práca Krolow i zaplá-
 tá nágotowána. Jedni mowia / że ma podátki / ktore on od poddánych
 swych wyciąga. Ale mym zdaniem hoc praemium tantis laboribus non
 est par. Szudzy záśie iáko Philosophowie mercedem laudis & gloriae.
 Wprawdzie magnus est gloriae stimulus ad virtutem, á ktoryby Krol ná co
 inşego miał wzgląd fit iniquus Tyrannus, iedno że mamy roznmieć non

de succata & ficta gloria : ale de solida & vera, quæ virtutis & honestatis es
comes. Wszakż ta sława ieżce nie dosyć czyni/ ża tak wielkie/ a nieroz-
umowne prace Krolowstie: a co więcej/ nie może bydź wieczna/ y bar-
zo przedko ginie. Borwien pendet ex opinionibus hominum. Przetoż
Krolowie Chrześciańscy qui se in aliam vitam generatos intelligunt, nie
w Pánstwie/ nie w godności/ nie w bogactwach/ nie w tey márníey
sławie y pompie tego świata nagrodeżą prace swe posłádac máia/ ale
w onym wiekuiistym błogostawieństwie/ przybytku niebieskiego. W
ktorym z Pánem Bogiem (eius enim in terris Ministri & Vicarii sunt)
po dokonaniu tego żywota/ sempiterno xuo fructuri przemieszkowac be-
da. Zaprawdę y oni starego wieku/ Poganscy ludźie bacyli to dobrze/
choć iakoby przez sen ieżąc P. Boga prawdziwego nie poznawşy że tak
forma zapláta/ a nie inákşa miała potkac wszytkie Przelożone. Albo-
wien ciuitatum rectores in concilio Deorum collocabantur adhuc cum
celestibus res humanas administrantes y powiedzieli że Minos syn Fánta
Krola Kreteńskiego zasiadł w tájemney rádźie z Jowiszem Bogiem ich
naprzednięszym. Osobliwie Hesiodus pişac Rodzay wszytkich Bo-
gow swych/ łączy ie z Krolmi & regendarum Urbium officia illis attribuit.
Ale iuż nie bawiac sie dłużej/ nie zdani sie abym mogli lepięy ten
pierwszy tráktat o Jednoladztwie zamknac/ iako onymu pociesznym
słowu Piotra świętego Apostoła/ ktorzym tak do Przelożonych mowi.
Pásćieş iuż tedy nuli Krolowie te trzode ktorey sie wam Pan Bog do
czasu zwieryć raczył ut cum venerit Princeps pastorum, Rex Regum Iesų
Christus immarcescibile gloriæ coronam precipiat.

ROZDZIAL XXXVI

MOnarchiey z ktoreyiesiny powiedzieli ex
Diametro quasi in omnibus repugnat y przeci-
wne iest Tyránstwo/ ktore iest iednego zle-
go/ a nie baczne go meża/ abo iawnie/ abo zdrada
przeciw prawu pospolitemu/ według swego wpo-
dobania/ tu dobremu swemu prywatnemu/ pod-
siadle/ a nie długo trwając Pánstwo.

Kro-

Krolestwa / Bog / y niezbożnym podać w ręce. a y b Tyran a Jerem.
 iest / tak że Lew rygacy / y Niedźwiedź łaknacy / Bzige bezbo- 28. & 8.
 żne / Wody potrzebniacy / mądrości wielu tłumiąc / a nieczacy / b Augu.
 przez potwarz. c Sed vx tibi inquit Propheta, qui pradaris nonne & ipse lib. 5. de
 prädaberis, & qui spernis, nonne & ipse sperneris, cum consummaueris de- Cuius.
 prädationem, deprädaberis, cum fatigatus de fieris contemnere, contemne- Dei.
 ris. d Tyran iest krzywd / y niesprawnie dliwosci matka. e Est animal cProuer.
 maximè noxium inter inimicia, inter mitia adulator. (Tenże o towarzyz- 28. 15.
 stwie / y o podchlebstwie) Tyrannu Bogobojnego / y pobożnego naleś dEsaï. 33.
 bardo trudno iest. f

Is terret plus, ipse timet fors ista Tyrannis,

Conuenit, inuideant claris fortesque trucidant

Muniti gladiis veniant, septique venenis

Ancipites habeant artes, trepidique minantur. g

Trudno wynaleś to / y baczyc aby ktory Tyran miał bydź towarzysti / pud Stob.
 abo sie starzec. h Przewyższa kata / od ktorego tylko niezbożni / a od te- 8 Clau.
 go y niewinni karani bywaia / y gina. i Hoc tamen habet lucri quod viz de Iust.
 tam rursus omnibus debeat. k A tak zwykl byl mawiac Ludowik 12. Prin.
 Brol francuski : lud polspolity abo gmin pasha Tyrannom bydź / y Jof- h Plato
 nierzow Tyrannos autem & milites dnmorum, in Annalibus Francie. in conu.
 7. Sap.
 i Scob.
 ser. 42.
 k Eliang;

ROZDZIAŁ XXXVII.

O Tyrannie / y okrucieństwie iego.

Iako wselaka rzecz dobra / zle y przeciwie sobie łączniwino pozna-
 wamy / : tak też widzac cnoty w prawym Krolu / łączno Tyrannoz
 wozłość obaczamy. Bowiem Krol polspolitego pożytku y szczęścia
 broni / & Reipub. salutem, suis commodis ac utilitatibus consiliis, a ter
 Panswo do pożytku swego / y do szczęścia. Pierwszy : Krol stado
 swe pashie : Tyran pożyra. Krolowi viz modus est ratio. Tyrannowi
 libido. Krol parer: Tyran imperat legibus. Krol iest sprawiedliwy. Ty-
 ran niesprawnie dliwy : Wziewość ktora z pożytkiem złączona iest / Kroc
 lestwo zaleca. Tyranniden verò turpido flagitiosa, Krolestwa cnota do-
 stepna / y cnota zachowane bywaia / a owro wydziercia y gwałtem nie-
 zmierzonym trzymia / Krolestwa od Krola / sławności abo mansuetudi-
 ne, iakoby wustimo firmissimoque pradio tuerentur & fouentur. A ono od

Tyrannus timore ob crudelitatem satis infido satellite custoditur: Ktora imperioſam nabyt & inceperantem zachowuie / acerbitem ſimultatis, & odiorum eſt plena, y dla wietſey niebeſpiecznoſci infinitis propè ſuſpitionibus quaſſatur. A coſ byt za żywot Ariſtyppuſow? quem etiam parietes ſuſpitione periculi territabant, Coſ tãtſe Alexandrã? Ktoremu y ſonã podeyżżana była: Tãtſe Dionizyuſã / Ktory y woloſow ſwoyſz / bãlwierzom gelić dãć nie ſmiał / tãtſi żarżdy Tyrannom / omnia ſunt ſuſpecta atque ſollicita, aby onã powieſć prawdżiwa była metum allere Tyrannidem. Bo ci Ktorzy chca aby ſie ich bano / potrzeba teſz / aby ſie y o ni bali tyſz / Ktorzy ſie ich boia. Czego my tu mamy iãwony przykłađ nã Pãniſtwie Moſkiewſkim / Tureckim / y Woloſkim / Kroleſtwu Polſkiemu przyległym. Jacy tam Pãnowie pãnuia / a iãtã miłoſć y poddańcy mĩa: to tam iuſz za zlym zwyżaiem poddańcy idzie: dla Ktorzy / zley a niepobożney ſprawy / Bog ani w nich / ani w Pãnach ich / porzãdku żadnego mieć niechce. Jãti żywot wiedli ci Pãnowie / co ſz nãſey pãmieci zeſł. Co opuſzczãie dla przedłużenia / xoroćmy ſie do onych dawnych przykłađow / Ktore nam dowodne piſmã okãżuiã / Dionizyus to nam dał znać / fulgente illo gladio paratu Democlis crinibus impendente: Ktory powieđział żywot Tyrannow byđż pęceſliwy. O gym tãt piſe Horãtius.

*Diſtriſtus enſis cui ſuper impia
Cervice pendet, non Sicula dapes
Dulcem elaborunt ſaporem:
Non auium, Cytaręque cantus
Somnum reducent.*

Ale teſz tãt piſe o Tyrannie Job ſwiety: Sonitus terroris ſemper in auribus eius, & cum pax ſit ille ſemper in ſidias ſuſpicatur. Bo oni nie daz wãieć żadnemu wiãry / tanquam pauentes & timidę belluz. Żadnego ſpolkowãnia nie czynia / ani ſie nigdy wſpołoiã przeco niſzego nie miſuiã. Bo iãkoſ Kogo mĩa miłowãć ci / Ktorzy ſie wſytkiey ſpołecznoſci chrońia: Bowiem muſi to byđż / aby wſyſcy mieli w nienawiſci okrutniſkã: wſãkoſ ma bãrſzey żaden ſkodzić nie moſze / iãko nieprzyiãciel tego. Bo Tyrannowie tyſz ſie towarzysztem brzydſz / Ktorzy y o wſciwocyſz rzegãch mãdrze rãdſz / y w dobryſz ſmieie Kãżdego wpoiminã: ne aut moniti rationem ducem & honeſtatem ſequantur: abo wiec / ſeby dla ich ſmoty nieznifiſzã iã ſłoſć / abo teſz ſe iã dobroć podeyżżãã y ſiebie mĩa /

mają / iż oni populo ea quæ voluerint opinione virtutis facile persuaderent.
Ola tey podobno przyczyni / Ktero on okrutny Cesarz Rzymsti / Encke
dał zabieć : także Dionizyus był sroższy niż przysiało / przećwoko Platono-
wi. Ale zaś może głowiet sły / dobrego młowac : Ktorych niezgodne
obyćcie wmyślowo nigdy nie łoczyli. A tak Tyrannowie / Ktory sie iedno
sobie zdadzą bydż wężem i w wolnym / po policie sobie buntają hără-
dych pochlebcom : za Ktorych rādą y narodem / wmyślawszy sie w zło-
ściach nā dobre ludzie porośiają. Ale go też nadobnie nam Solon o-
pisał / porośiając : Tyrannidem locum esse amœnum, verum exitum non
habere : quæ Labyrinthi more Tyrannos in mille viarum circuitus & erro-
ris inducit. A tego Tyrannā te są owoce / Ktore ex philanthia (to jest zby-
tym w sobie Kochaniu) y z podczyżzenia przychodzą / opum direptiones,
rapinæ, ciuium oppressa libertas, grauis seruitus, ciuitatum, legum pertur-
batio, & rerum omnium mutatio : āho (vt rectius dicam) euersio, vxorum
& liberorum stupra, suorum impunita scelera, aliorum exilia & cædes. Nāz
ostatek Tyrannowie / ludzi mādych wyganiają : dlatego / iż oni wie-
dzą nā niezłosci ich / mogli by snādż poddane ich przećwoko nim wzru-
szyć. Przetoż boic sie ciuium concordiam, quasi caput suum semper con-
iurantium potentiores oderunt : aut suis conatibus auersantes, aut domina-
tionem fugientes, & multitudine tributorum, aut morum asperitate, po-
pulum in timore, & obedientia continent. Ola tego pod nimis Nāsiā
zniszczone / spustszone / abieć, & quasi omni ciuium nobilitate viduacę
Ktorych ludzie z oney starodawney wolności / w Ktorey przedtym za Przo-
dkow iego dobrych żyli. teraz pod Tyrannem sroga miewola cierpią. A-
le prośe cie coż za pożytek z sobą przynosi / kiedy intemperantia wężmie w
głowiece każdym gore. Słusnie zaprawde Tyranny wężu ludzie nā-
zwali immanes belluas, humanique generis pestem & faces, iāżo Caligula
Nerona, Domitianā y wiele inszych / Ktorych przedtym Pānstwō Rzym-
skie / miewalo / w Ktorych takie bylo okrutniśtwo y srogość / iżby mogli
z Salomonem dobrze ā bezpiecznie morwić. Leo rugiens & vrsus esuri-
ens, Princeps impius super populum pauperem. Są też tacy y niektórzy
qui Regiam dignitatem, simulatione virtutis umbrare conantur : bo zmy-
ślnie nabożeństwą swe odprawiają / āby niemānie dobre odnoscac dla
stāteczności swey / w wodze v ludzi byli / hoynosc młuna : nie dla tego
āby sie w enocie Kochać mieli : quām avaritiæ studio, & sui conservandi
cura. Przetoż sie pilno strzega / ne iniuriæ fiant, ne contumeliæ inferan-
tur, ne iura violentur. Yż każdey winy nāmięssey sroga kara / nie tak
to czynic dla sprāwiedliwosci / iāżo vciśiać wolność pod anych
(albo

(Albo więc jeśli sie godzi mówić) aby ta droga quasi iussu legum in aliorum fortunas inuadant. Nád to podátti wieltkie ofstawiając / magnam conseruandę Reipub. curam & diligentiam præferre nentur : ále gdy ie wybierác poczynáig / iż; nosne bydz nie moga iáronie sie do ludzi podáig. Przetoż práwnie z ludzimi postpowác / á nie z spráwiedliwosci / áni z miłosierdzia poczynác : iest to nie inşego iedno iniquitatem & Tyrannidis acerbitem retinere. Náostátet / też to iest nie mále ofazanie zmysłoney cnoty / iż; máigc káżdego sław : podeyżżánig nřkogo nie chwałig : máisietności poddánig / wydzieráig / vires eneruant, conspirationem metunt : ofstáreiczeni pracámi poddáne swoie meczg / wiecey Cudzoziemcom / niżli swym ofáig. Aleć dálej nie potrzebá inşego znáku pátrzáć / ktorzymbyśmy mogły poznác Tyranny : iedno gdy wiđziemy / ięli ktorzy mocg pánuig. Ná ktore przez Proroká Pan Bog tak nárzeka. Vx vobis pastoribus, qui pascbatis vosmetipsos gregem autem meum non pascbatis : ktorzy áczkolwiek biezámi gniewu Bożego są : wśákoż Pan Bog czřsu swego / zlitowawşy sie nád ludem swym / capita superborum confringet. Ani to może bydz / aby ten mogł bydz Augo we zdrowiu fortunym Gowán / in cuius perniciem omnium animi concitati sunt. Non est enim bonus regni custos timor. A iáko mówi / Ennius quem metuunt oderunt, quem quisque odit periisse cupit. Ani iest inşe iębge zęćie Tyránnow / iedno gkárádá / ámierć / ábo od swych / ábo wşdy / comprobato omnium consensu, ktore wşyscy poddáni ich / wşyscy inşy národowie / tanquam pestiferum genus & in humanum ex hominum communitate, & ex humanę naturę finibus expellendos exterminandosque proclamant. Alexander ktoregom nie dawno wspominał od żony Theby zábit : in Phalarim toga Agrigentinarum multitudo impetum fecit. Przetoż tácy wşyscy okrutniey ięli ludzkiey nie sławy / ięli swych nienawieści / ięli żywotow swych zle przygody lećce powázáig : niechay wşdy pámiętáig ná one słowá / ktore w řsiegi ich Nádrości nápisáne są : quia non secundum voluntatem Dei ambulastis, horrende & citò apparebit : exiguo enim conceditur vita, potentes autem potenter tormenta patientur.

ROZDZIAL XXXVIII.

GDyż tedy Tyran iest ábo Lew okrutny / álbo Glisťá chytra / dwoiáki też sposob ma do zázátrzy

trzymawania swego Państwa / a powagi. Je-
den gwałtowny / ktorego istności / sposoby a oby-
czaje są gwałtowne.

1. **M**ęże a ludzie cnotliwie / Zaczne / możne / niestety / tłumie / a
ich poważności umniejszając. 2. Mordować y żabić / po-
ważnych / śmiertelnych / wysokię myśli ludzi / którzy albo w-
sługować albo podklebiać (albo fałsem narażając wt ita dicam) miedzy.
3. Niedopuszczając mieszczanom iawnych a pospolitych zjazdow y zgro-
madzenia cechow / towarzystwa / y biesiad. 4. Znieść sfoły / nanki /
świeżenia pobożne młodzi / sączymby / animusze y zmysły były iakoby
niemowlne. 5. Zgolać nie nie pozwalając mieszczanom / czymby a bogac-
two albo w pyche sie wnieść mogli. 6. Kłóskę trzecie miedzy Mie-
szczany : ani spótkowania towarzystwa dopuszczając / aby sie na jedno nie
zestawili / a sobie samym ufali / y zwierżali. 7. Mieszczany nieznałome
przyjmować y spsobiać / a samulicy y domow nie cierpieć. 8. Cudzo-
ziemcom nie godzi sie chronić / sed semper in propatulo esse dla zdrad. 9.
Spoboić mieszczany / y przyniewalać / ku niewoli / pokorze / a pedzić
swo. 10. Szpiegi / podlecce / & susurrone chorować / ktorzyby morcy y
czynki mieszczan / odnasali y opowiadali. 11. Pauperes reddere ciues vel
publica onera eorum sumptibus proficienda, albo podać cięste na nie w-
drowalając. 12. Woynie wieść z sąsiad / aby swoich ku bożym przy-
wiodł / aby siebie ku obronie samych / k niemu sie wcieli / adimat otium
illis, iperdat opes, a nąostatek y starożytnie douy. 13. Jednemu z nie-
przyjaciół nie ma dowierzać. Quia talium amici raro viri boni. 14. So-
nom / niemowlnikom / y poddanym / w pełni wolności pozwoić / ne &
hi sint inimici. 15. Kochać sie w podklebacz / y w niezbednych / oni bo-
riem mentiendo, si omnia patrando, conseruare Tyrannum apti. 16. Za-
przyjacioly nie mieć moźnych / ale podłych y cudzoziemskich ludzi / a
quibus minus periculi. 1 Tyrannis enim ad opprimendos imbecilliores,
nihili aliud deest, præter honestam speciem, & occasionem. m On bo-
wiem zaśie obawia sie gminu y pospolstwa. Solitudinem, dworzan me-
bytności / straży obecności / ani zbrojnych okolo siebie / ani też niezbroj-
nych rad widzi. n Dżywa w potrzebie przyjaciół / iako wroćkami pełne
zadowolnić / y zawiera : niepotrzeżne odrzuca / to jest / bogate moi dnie / w-
bogimi wzgardza / o marcia / Jako on Nero zwył. Quidquid excel-
sum est cadat. p

1 Aristot.
lib. 5. Ca.
n. Pol.
m Pla. Es
pistol. 5.
n Phal.
apud Sto.
o Laer.
libro 6.
p Senec.
in Olla.

ROZDZIAL XXXIX:

Drugie sposoby chytry gdy pięknie / obłudnie wnie zmyślać się
 bydź dobrym a pobożnym Krolew / a tylko pospolitego dobrego /
 a pokościu y zdrowia poddanych opatrunki y o nich się starać /
 takowy tedy będzie się zdał. 1. Który dochody Krolestwa y podatków z po-
 tu poddanych zebrane / nie na zbityki y rozkośy obraca. 2. Który się zmy-
 śla y powiada bydź gotowym do czynienia ze wszystkimi dochodami lic-
 by. 3. Który sobie przekłada / ale ostrożnie / idź pobożność y wiara / w
 wielkim staraniu y pieczołowianiu bydź. 4. Który się bydź zda powa-
 żnym i ludzkością & familiaritate morum. 5. Który ani sam czyni / ani
 dopuszcza od swoich dworzan / krzywdy poddanym y obciążenie czynić.
 6. Który potajemnie w prawdzie jest / iawnie przecie się nie zda bydź /
 luxuriosus, libidinofus, aut voluptuosus. 7. Który łaski szuka / tak w bo-
 gactwach iak y w bogactwach. 8. Który ani słowy nec plagis eos ignominiosè
 eruat. 9. Który i dworzan / ani nagle / zrolaść iednego godności
 obdarza y wstąpi / ani przedko zrywa. 10. Który dobrze zasłużonym /
 sam obecnym zapłata y upominkami nadebie / zły zaś przez inne karze /
 aby onych miłości przeciw sobie dostał tych nienawości się ochronił.
 11. Który miastą zdoł publicis edificiis, mury / portami / Łażniami y
 theatris, &c. aby się zdał miłośnikiem tej Rzeczypospolitey.

ROZDZIAL XL.

Gina / a wniwecz się obracają Tyrantowie /
 ani są długo wiecznie trwający: chociaż są
 od Boga rozga y kara postanowieni / prze-
 cie iednak y one same / związane y skruszone / do o-
 gnia wrzucone będą.

Abowiem sprawiedliwość Boga / takowych nie może mo-
 żeć y cierpieć. 1. Abowiem z swego miłosierdzia / swoich
 niewoley idź chce wyrwać y wyswobodzić. 3. Abowiem
 dla niesprawiedliwości przenoszone bywają Krolestwa: y państwa od ro-
 dzim

działu do Rozdziału. 4. *Abowiem żadna rzecz gwałtowna/ nie trwa dłużej/ a Plutar.*
à tak za dźwio to sobie mają/ gdy Tyran się starzeje/ a Pamiłowa y mo-
carstwa bowiem okrutne/ przykre à nieznosne/ rządy à niżeli trwać mające.
b A iż żaden Pan nie jest wieczny/ iako tym mniej gwałtownie De- *b Salu. de*
most. in arg. lib. Abowiem nie jest rzecz przystoyna/ honores diu tenere. Republ.
temu który nosić y rządzić iemi nie umie. c Et qui sceptru duro sauius c Pli. iun.
imperioregit: Timet timentes, metus in auihorem redit. d: Sicut enim in Pagin.
huius est misero vitam donare, felicem perdere. e. tak też. d Seneca

Ad generum Cereris sine cado & sanguine pauci, *in Edipo.*

Descendunt Reges & sicca morte Tyranni. f. *c Seneca*

Uniaostate i się przydaie/ y przytraffa iako mowia Seneka. *in Her. su*

Vidi cruentos, carcere includi duces, & impotentis *f Inueni.*
terga plebeia manu, scindi Tyranni. Ibidem. Sat. 10.

ROZDZIAŁ XLI.

Pierwszachmy już Rzeczpospolita opisać/ y
 odprawił. Druga zaś idzie/ Arystokracya/
 tak nazwana/ to jest wielu à niż jednego/ we-
 dług praw ku dobremu pospolitemu/ y pożytkowi
 sprawiedliwy rząd.

Taki przedtem był pod wybranyimi/ y przednieyszymi między
 ludźmi. Albo Sędźmi Żydowskiemi. a. Takie y teraz nie- *a Ioseph.*
 ktore wolne miasta/ Cesarstwie Pamiłowa: takowa Wenecja *lib. 1. de*
 Rzeczpospolita. b. W których wielkie nagrody z cnoty pochodzi/ à za *antiquit.*
 cnoty dawane y ustawione bywaia: v nich także optimi quoque viri Rzecz- *b Rodi. 6.*
 pospolita rządzą. c. Oportet enim optimates non propter officium, sed *Cap. 4.*
 virtutis causa admirationem sui parere, vt etiam immutata fortuna iisdem *c Pitag.*
 ludibus digni censcantur. d. *pud Stob.*
d Arist. a-
pud Stob.

105 () 106

54

R O.

ROZDZIAŁ XLII.

Tę Rzeczpospolita po pierwszey naylepsza / y pochwały nagodniejszy jest / à primas obtinet. Dobra bowiem jest / ktora / z pięci tych skutkow / ábo przedsięwzięcia seu bonis ciuilibus prestantissimum habet. Są tedy iako Cnota / Szlachectwo / bogactwo / wolność / moc / y siła ludu / z których pierwsza Rzeczposp: drugie zátym idac / podleyse y mnieysze / osobne każde / máig Aristot: lib: 3. Cap. 8

a Cic. pro
Sex.

b Guici-
ar. lib. 2.

c Tacitus
lib. 1. An-
na.

d Plur. in
conuiui.
Sapi.
e Stob. ser-
mon. 41.

Tę wybierani / y obierani bywaig / naylepszy ci / ktorzy ani obwinieni / ábo nąganieni mogą bydź / ani z przyrodzenia zli áni zapalczywi / ani domoweni złemi przygodami rwikłani.

a. Wsystko spolną rządz / poważności / moc / potężności / mądrze odprawowáng / y umiarkowáng / bywa. b. Tu nieiaka jest gorliwość / y náśladowanie cnoty / jest wiekša potężność / przedkość / y sposobność do Rzeczypospolitey pożytkow vpátrowanía. Sociatis scilicet laboribus.

c. Te Peryander nadzwálebnieysza vznał / w ktorey gdy wsytkie rzeczy / y spráwy / za równe rozumiane y poczytane bywaig. Virtutisque quod melius, vitio autem quod deterius definiatur. Albowiem od iey rządz / y zwierzchności zli / á niezbedni / odrzuczeni / y wyłaczeni są. Te Pittacus, Solon, & Socrates na obronnieysza opowiedzieli / ktora cnotliwie ludzkie w sobie jányka / nayszczesliwsza w ktorey rządzcy y wodzcowie societate coniunguntur. d. Te Zeno naypiśknieysza y naprzystoynieysza ktora niezlotei / Eleynotami / nadroższemi vbiorami / ábo bátami / ále inhabitantium virtutibus splendet. e.

ROZDZIAŁ XLIII.

A Rystokrátia zachowana bywa / y trwáiąca / częścią z pánniacych / częścią y sluchájących y posłusznych.

Gdy

1. **G**dy roztąniący albo Paniuicy / wyliczani bywają wzglę-
dem tylko samey cnoty / która jest kształtem y skutkiem
Arystokratyey. 2. Gdy ci ludzie są spamiętani / a nie
obrzydzeni albo obydzeni w ludu albo pospolstwa. 3. Gdy ci nieupa-
trują prywatnego pożytku / ale poddanych / y pospolitego sukca. 4.
Gdy wybrani między sobą / y samymi z sobą są iednostajni / y zgadzają-
cy się. 5. Gdy trwają y stoją w granicach mocy / y powagi swoię / y
nie niewykracza / ani wolności zażywają wielkę. 6. Gdy sobie ro-
wnych między pospolstwem niezanimied bywają / ani wzgardzają. 7. Je-
śli między pospolstwem / a obywatelmi / cnotami przechodzą / potęga /
bogactwo / y ślachtetności. 8. Jeśli starsi wzwierzdności wybrani / obie-
rani bywają wolnymi głosy / nie przez losy / ani namiestwem. a 9. Je-
śli mierny poczet jest przy nich / aby tak nie mogli innych nieścić a tłu-
mieć. 10. Jeśli niebezpieczeństwo y obywateli / nie nązbyt są bogatymi / nie
szdróstwami / ani pyśmi albo hardzi.

ROZDZIAŁ XLIV.

Odmienia się Arystokratia / w różne nieiakie
kształty / a prawie ginie y wniwecz się obra-
ca / gdy nie na same cnote / a pospolitego
dobrą y pożytku wzgląd mają.

Abowiem 1. Jeśli też na bogactwa zacięności patrzą / tedy się
łatwie odmienia y przeinacza w Oligarchyę. 2. Jeśli cnote a
wolność razem upatrują tedy w Tymokracyę. 3. Gdy siła go-
snych od godności odłąca / y ich mądra / iniuria autem impatiens na-
tura humana est, virtutis comes invidia nascitur a. 4. Gdy się mało
nawdziej miernych / ale albo owsem bogaci / albo wiodzy / ci wespół / y prze-
ciw wzdorowi / y magistratowi powstają / y turbatorni są. 5. Gdy Pa-
nowie / albo zwierzchności wielkich ludzi / zachych / nie w edług godności
sądu / y waja. 6. Gdy między niebezpiecznymi albo obywatelmi / ieden tak
możny y potężny będzie / który by y inne niebezpieczny / y nawet sam w ród
albo magistrat zniszczyć / a oprimore valeat. 7. Biedy wybrani albo zwierz-
chności ląkomstwo / albo pospolite / albo też niebezpieczny y obywatelowie do-
bra łupię y drapią / a sobie przywłaszczają. 8. Biedy ieden na drugiego /
sprawy

h Aristot. sprawy y potrzeby włłada & ita omnes negligentiores efficiuntur. 9.
Pollic. 5. Gdy młde porządki do odmienności Rzeczypospolitey się mające / lekce
Cap. 17. porażają y ją nie nie mają. 10. Jeśli podla Szlachty / obywatelom a-
c Casus bo mieściano w Przywody czyni y wyrządza / tedy bezpiecny y łatwy iest
Pat. Max rozruch & sedicio in regno vel ciuitate. 11. Prawo starodawnych odmian
libro 3, na albo zniszczenie y zepsowanie. 12. Przyległych albo pogranicznych
Miastr / rożny albo przeciwny rządzenia sposob y kształt. Porior itaque bo-
nis dignitas, sine vita quam vita sine dignitate. c Honor autem malis ex-
hibitus in eorum commutatur ruinam. d Bagnych / dobrych a godnych
ludzi contempt iest bärzo niebezpiecny. R. P. Esi non sunt admodum
potentes, praetidii ad videndum, in virtute satis est. f

ROZDZIAL XLV.

a Greg.
in Psal. 7
c Demost
in Epist.
f Cicero
5. Tuscul.

Takiemu sposobowi a kształtowi przeciwna
jest Oligarchya / ktora iest niewielka / ale z za-
cności / bogactwo / y potęgi / nie z cnoty wy-
sądzonych y obranych / prywatnemu niepospolite-
mu pożytkowi / kwoli otrzymánym Państwo y
władzą. a

a Pla. Pol.
Aris. Pol.
4. Ca. 7.
8. & 5. 6.
Patri lib.
1. de Re-
gum Tit.
7.
b Arist.

Niewielu władzą albo moc ztad dosta / ze własne / y owsem
nierównymi y niesłusznymi bydź się rozumie / którzy iakoż
kolwiek / y z iakikolwiek miary byli nierównymi. b Abor-
wiciem paucorum Reipub. status finis est diuitiar. c

ROZDZIAL XLVI.

lib. 5.
Cap. 1.
c Arist. 1.
Rethor.
ad Theod.
ser.

Takowey Rzeczyposp. dwodział iest skutek y
effekt postawiony. Pierwszy Szlachet-
ctwa / ktore iest przyrodzone / albo Nieystkie /
przyrodzone iest albo z cnoty / albo z rodza /u / nayle-
psze

psze iest z tych mieśiane. Mieyskie iest iedno z mnie-
 mania y pochlebstwa ludu pospolitego/ gdy bogat-
 szero rozumieia y maia za Szlachta: Drugie za pie-
 nigdzie dostane/ drugie z starożytnosci domu y ja-
 miliey bogatšych: ktore zwyczajne *Es patritia est.*
 Drugie iest y pochodzi z matki Szlachcianki. Mieys-
 kie iednak/ to prawdziwe szlachectwo nie iest.

Otego ktory z przyrodzenia iest spániały y wrodzimy/ do-
 statecnicy wychwalamy. a y Szlachetnicy sym iest/ od
 ktorego rodząu przodek sie poczyna: Spánialego animusku
 on iest/ ktory do cnoty bliższey z przyrodzenia iest sposobniejszy/ y nie sie
 trzyma b Dobro bowiem szlachectwa/ to iest/ ktore nas od przodka
 cnoty/ odrodzając y przeinaczając sie nie dopuszcza. c A on zaeniy/ on bli-
 szczy/ on w ten czas zupełnym szlachectwem obdarzonym y o szlach-
 cym sie być może rozumie/ cum designatur seruire vitis & ab eis non iupe-
 rari id. d Aberciem/ ani ci spániały y wrodzonymi sa/ ktory z dobrych
 a z zacnych zrodzeni/ y przodek swoy wioda/ ale frorzy bonitatem & pro-
 bitatem profitentur. e Quidam verò flagitiis, paternis: obruerunt imagi-
 nes, quidam ignobiles, nati fecerè posteris genus: In illis non seruasse, quòd
 acceperant, maximum dedecus: In his quod nemo dederat, fecisse maxime
 laudabile. f A tak

Nil iunat admota per auorum nomina celo:

Inter cognatos posse referre louem.

Nam genus Es proauos Es quæ non fecimus ipsi:

Vix ea nostra voca.

Ale daleko lepiej y przystojniej estac/ a niżli wrodzić sie szlachcicem.
 i A nieprzystojna/ nieznosna/ a brzydka to rzecz iest/ gdy to eoby mia-
 ło sie do krodzić y nabycac przez cnotę/ przez pienigdzie bywa otrzymać
 no. k

Quid genus proauos strepitis? & primordia vestra. Autoremque De-
 um spectes, nullus degener extas, ne in vitis pectora fouens proprium de-
 serat ortum. l. Wselsa tedy umysłu znięzã albo sromota/ tak ofszalŝy y

znaniemŝy w sobie występek ma. quanto maior qui peccat

habetur, Seneca.

a Pitag.
 apud Stob.
 b Senec.
 de vita be-
 ata.
 c In Hi-
 stor. Sax.
 d Christo
 supra
 Math.
 e Max.
 form. 63.
 f Senec.
 lib. 1. con-
 trouersia-
 rum. 6.
 g Ouid.
 Epist. 11.
 Her.

h Idem
 lib. 13.
 Metha.
 i Ausonig.
 k Cic. 2.
 Offic.
 l Boetius.
 Metr. 6.
 lib. 6. 3.

ROZ

ROZDZIAŁ XLVII.

DKugi za tym idący cel / są bogactwa: prawdziwe tedy zaślady y zawisły nie na do-
brach / pieniądząch majątności / ale ani też
ich mienia / ale wżywaniu prawdziwym y każdemu
z osobną dostatecznym: bez ktorego one ani dobre
ani złe / przez sie mogą być nazwane / *Socrates apud
Stobaeum de temperantia Max. Serm. 12.*

Bogactwa zaś te są tu przeszkody jeśli który ich nie używa. a
takowe dobro przynależy mieć / takoweby ani mającego w zdras-
cie albo w śródla nie wzięły: ani też rzeczy potrzebnych niedostā-
kiem b A ten nabierze bogactwa zażywa / który by namniej ich niepo-
trzebuje. c Abowiem więcej mieć pragnie / który więcej y niż nabyte
ma. d Gdyż dosyć dostatek jest / nie więcej nie pragnąc / ani mieć. e
A daleko lepiej przynależy / człowiekowi pieniędzy / niżeli pieniędzy czo-
wiewowi potrzebować. f Coż bowiem po bogactwach? Ktore nas tak
kucymi y pragnącymi czynią. g Ale dziśieyszego wieku.

Quantum quisque sua nummorum servat in arca:

Tantum habet & fidei. h abowiem

Non propter vitam faciunt patrimonia quidam.

Sed vitio cecī propter patrimonia vivunt. i

Albo dobrā swodzie gdyby miał bogactw / z sobąby pobrał si ad petentis
vocem cum viveret tulisset? Abowiem ziemskie rzeczy wśelkie chorwacie
otracaemy / a oddzielaniem ich za chorwaciami. k Dla czego byśmy odzie-
lać nie mieli pecunia pulvis terrae est. Brada tedy tobie / który Bogą za
proch przedajesz. l Strzeżcie sie śródla tego dyabelskiego / który ludzkie
in Daemones mutat. m Contemne ergo thesaurum malorum calamitatis
viaticum, im probitatis suppetitionem. n Odrzuć żądze a chciwość / a
bogactw będziesz. o Arystypa onego naśladować rady / który gdy mło-
dzieńca obciążonego pieniędzmi podkwał / odrzuć co przy ciebie jest / a
weźmi ile znieść możesz. p Tak Anacreon / gdy mu Polikrates kilka
Talentów

Talentow dârował / po kilka dni y nocy niespokojnych / wrociwszy się do niego / oddał iemu mówiąc: Odi munus quodd vigilare cogit. q *Stob. serm. 91.*
 czy był w Lacedemoniskich Krolow / że zwykł był Solsnierz dobyć zaśluzony y zacię przed Krolimi chadząc / gdy tedy iednego czasu / niektórzy do brze się przeciw nieprzyjacielowi zachowując / a nieznienymie starbami wzgardzał / dziwiąc się & de utilitate victoriz quarentibus odpowiedział: Generosa mentis est, virtutis honore teneri potius quam pecunie.
 r *Plutar. in Lacon.*
 A gdy Hetman Cesarsti Bazyliuszowi wielkiemu łagodnie a zdradliwie rądził / y zwiędząc umysł / aby dla łaski wiary zaprzął / obiecując mu Cesarstką łaskę / miłość / towarzysztwo / a wielkie bogactwa. Bazylius mu odpowiedział / takowe rzeczy nie przynależą Chrześciaństwu czlowiekowi / ale ploszym a lekkim ludziom / y tym podobnym / ktorzy na takowe obietnice się spuszcza. c *Intr. parlit. Histor. lib. 7. c. 36.*

ROZDZIAŁ XLVIII.

Zachowanie trwłość a stałość takowey Rzeczyposp. chociaż iest Tyransta / ma iednak do zatrzymania swego / słuszności / y przyczyny / y sposoby.

NAprzod. Jeśli oni ktorzy rządzą obecnie / w Mieście mają bogactwa / majątności wielkie a szerokie. 1. Jeśli z Rzeczyposp. dochodow swej godności y potęgi popierają / y na pążytkach mieyskich zakładają. 3. Jeśli niewiele Szlachcicow moźnych y bogatych w Rzeczyposp. cierpią. 4. Jeśli z tymi / ktorzy moźnymi są / obłudnie a chytrze w towarzysztwie żyją. 5. Jeśli nie nązbyt ich mało iest a niedostateczni / ktorzy rządzą y panują. 6. Jeśli drugim moźnym / albo iakie wrzedy dane bywają / albo obietnicą / vel spes in imperium succedendi fiat. 7. Jeśli Vota do obierania Urzedników / albo rady sobie zachowują. 8. Jeśli wrzedy albo rady zawse do nich odnożone bywają y im dawane. 9. Jeśli nie nązbyt wielkiej mocy / albo wolności poddanyim pozwalają. 10. Jeśli schadzek wielkich y spotkowania mieyszczanow nie dopuszczają. 11. Jeśli się starają / aby w postronnych dobre mieć / miemienie y miłość mieli. 12. Jeśli we krwi / przyjacielskie / obowiązki między sobą mocno trzymają / ani się z poddanymi mieszają.

13. Jesli w vstawaui pravo maia też wzglad na podle y nieślachetne.
 14. Jesli podatk i largitiones niemożne vstavai na tych/ ktorzy na v
 rzedać są/ aby na vtedy nie wszyscy się piali/ albo też ich się nie dokupo-
 wali. 15. Jesli niektórym qui centum ferre possunt a sposobnymi są/ v
 rzedy dopuszczone bywai. 16. Jako Demoftracya lichba albo poctem
 mieścić / tak ta rzędem za. Horwani y zatrzymawani bywa. 17. Długo
 trwająca będzie iesli Powiat albo Kraina ta będzie w rowninie y w po-
 lu/ aby komin y ieszni zbroyni/ y pieści mogli być wycwiczeni / a sposo-
 bne wyżywienie mieć. 18. Jesli iaki zmindać z rzemieśia : bogatym bez
 dzie/ ktorzyby dostatkowi wśelakiemu podległ / a iesli przed czasem od
 plugawych robot swoich się wstrzymawał / na vząd będzie wzięty. 19.
 Maia też być niektóry z pospolstwa do rady wzywani / albo iesli wszyscy
 na to maia być wzywani : Przod / trzech się we wszystkim dobrze
 namowić y rozmyślic. 20. Ma być pospolstwu moc dana / albo aby
 potwierdziło/ albo co odmienilo/ ale aby nie wszyscy przeciwie czynilo.
 21. Choćaby pospolstwo deliberowało/ iednak do konfudowania so-
 bie moc y wladza maia zatrzymawac. 22. Może być wladza dana po-
 spolstwu/ winnego wolnym uczynić/ ale nie darować. 23. Oni co na wiel-
 kich vzedach maia pod czas publica onera facere, tatorce są koscioły/ mu-
 ry/ & publica aedificia własnym swoim grosem budować/ apulum popu-
 lo instruere, &c. 24. Wielka kara y wina na bogatego / a niżli na vbo-
 zego maia vchować y stanowiąć/ si se mutuo ledant. 25. Dziedzictwa/
 imion/ puścić/ aby się nie godziło/ albo testamentem / albo darowizną
 oddać : sed iure agnationis & cognationis maia być dopuszczone. 26. Je-
 dnemu oprócz/ y nad iedno/ nie maia być wiecey imion albo dziedzic-
 twa dopuszczone y dane

ROZDZIAŁ XLIX.

Ginie/ y vpada/ ta Oligarchia/ zwlaszczą ze
 Gdwy przyczyn/ trzywdy/ y niezgody/ *Aristo.*
lib. 5. Pol. Cap. 6.

NPrzod. Gdy osoby znaczne/ potężne/ a vząd na sobie trzymać
 iace/ z pospolstwem się wadząc/ trzywdę czynią. 2. Gdy no-
 we prawy ciężary/ podatki/ gwałtowne/ a nagle vstavai.
 3. Biedy

3. Kiedy prawda / y kara / nązbyt są różne / Słachcieom a nie słachetnym /
 a w bogim. 4. Gdy albo od postronnych / albo od obywatelowo możni-
 eyszych / krzywd / y wciślow / nie dobrze y z słusności obroneni bywają.
 5. Gdy poddanym hardziej roztępują / y nad nimi panują / a ie takoby za
 niewolniki obchodzają one mają. 6. Jesli sie poddani wstają a za-
 myślają z strony pomsty. 7. Jesli niezgody / rozruchy / miedzy potężny-
 mi na wrzędzie będącymi powstają. 8. Gdy sie iedni buntując przeciw
 przelozonym y powstawiając wadzą. 9. Gdy ci ktorzy Rzeczpospolita rzą-
 dzą / majątność swoą boynie y roztosnie żyjąc stracą / potym biorąc y so-
 bie przywłaszczając Rzeczpospolitey dobrą / tak y pospolitego ciałowiekę /
 iś turbatormi / y rozruchow są / w fizyckich authormi / aby tak swoie nie-
 emoty pokrywali. 10. Gdy Kollegowie albo ci co na wrzędzie w Rzeczy-
 pospolitey siedzą / sobie nie ufają / a tak przeciw sobie osady y obrony go-
 tują / y zastawiają. 11. Jesli dla prywatney pomsty / ieden drugiego
 rądbę y wrzęd postradać y złupić. 12. Jesli ieden nad drugie się wyno-
 si / a drugim miniey wrzęd rozdać / y nąznacza. 13. Si augeantur suc-
 cessu temporis qui digni sunt ad n. ag. stratum & cenium ferre possunt, & ta-
 men negliguntur, vel etiam nimis multi assumuntur, tum oritur aut dissen-
 sio, aut oligarchia. a 14. Nie dobrze tywa gdy w bogactwie dzieci w robo-
 zie / bogactw zaśie / w roztoskach wychowane bywają. Edjz omnium
 vitiatorum nullum neque deterius neque fedi-
 tes coniurati itape inducunt cum panas Reipublicae nolunt pendere. b

a Arist.

lib. 5.

Cap. 6.

b Arist.

lib. 2.

Pol. 6. 8.

ROZDZIAŁ L.

Zkad dla roznego / tych własności rozroznie-
 nia / y przysady / albo dla rożnych sposobow / y
 miar / bogactw / y potegi / cztery fystalty spo-
 soby znaydowane y wyliczane takowey zwierz-
 chności bywają. Aristot. lib. 4. Cap. 5. § 6.

Pierwsza iest / w ktorey dochody wrzednikom podle / a ściuple ną-
 znągone / tak aby wielom ktorzyby iedno wielkie mieć dostarli /
 vt Reipub. vacare possint, godzilo y dozwolono bylo wstepować
 na wrzęd. 1. W ktorey bogactwa albo dostarli są wieksc / & electio est

Jij

penes

penes Oligarchios. 3. W ktorey ieſzge wielſzey mąietnoſci wpaćruia / y
wzglad wielſzy na nie maia / tak aby teſz / bogatſzy iakoby iuſz ſucceſ-
ſo wſtępowali / a nie obierani bywali / ſamknaſſy inſzym droge do
takiey zwierzchnoſci y godnoſci. 4. W ktorey niecznoſne cięſzary naka-
żane y poſtánorwione niecznoſne ſy rboſſym / a bogatſzym znoſne y ſu-
ſne zdadza ſie bydź. Ktorzy teſz dziedzićnie naſtepuia / y wſytko według
mocy ſwey czynia / z wpodobania rządz nie niedbaiać / ani pátrząc na
prawa. A ta między wſytkimi nagorſza ieſt. Abowiem inuidia neceſ-
ſario potentia eſt comes : unde ille recto conſilio ducitur, qui in maximis
rebus elegit quid inuidia eſt obnoxium. a A moſnych niewmicietnoſć / nie-
wiadomoſć nagorſza y naſroſza ieſt. b Pomewaſz / naſyczenie okru-
tnoſć za ſobą wiedzieć / Pánſtwa zaśie potentia coniuncta ſaleńſtwo. c
Male enim viam tuam potestas alienis iniuriis experitur. d Abowiem nie
maſz nie tak trwałego / ſtálego / a poteźnego / ktoremuby niebeſpieczeń-
ſtwa nie trzeba ſie obawiać / chociaſz y od niepotężnego a podlego. e A
tak niech żaden ile moſe bydź niedoſwiadczą / ani probuie ſie z takowyz-
mi : z ktorych wroſt / powstał / y wzbił ſie. f Żadne bowiem pánſtwo / a-
ni właſzć / ſtuka / a nieczota nábyte / nie moſe długo trwać y ſtać. g
Ideo melius eſt poſſe minus honeſte, quam plus turpiter. h Pánowania
bowiem chćwnoſć ieſt beſtia peſſima. i Nie mamy tedy wiecey pragnąć /
y mieć quàm quod iure poſſumus. k

ROZDZIAŁ LI.

Odprowadimſzy dwa ſktałty Rzeczypoſpoli-
zey / zoſtaie nam o trzecim mowić / a to ieſt o
Tymokratiey. W takowey tedy Nieſzczą-
nie / abo obywatele iedną wolnoſcią ſie ſcycać /
zarówno według cnoty / a dobra poſpolitego /
rząd / a zwierzchnoſć otrzymawiać / tak iednak a-
by prawu wielſza moc / y powaga zoſtala / a we-
dług Spráwiedliwoſci wſytko ſpráwowali.

Nalepſzego tedy między ludźmi nád wolnoſć nie maſz. a
Wolnoſć / a ſwoboda / bowiem z cnoty nazwyeſto otrzymala /
me-

a Tacit.
apud

Plur.

b Plato
de ſomno
bono.

c Pittag.
apud Sto.

d Plin.

Iun. li. 8.

e Curti.

lib. 7.

f. Seuec.

Epist. 91.

g Curtius

lib. 10.

h Ambr.

i. Auguſt.

lib. 3. de

Ciai. Dei

Cap. 14.

k Auguſt.

contra

gam.

a Diog.

apud La-

niewola od złości. *Lib. 7.* Wolny ni ma tyż pogytany / y mián y / Ktory za ja-
 dno żedze sprośności nie oddie sie. e Nicofáccwane dobro / ámienie iest b *Epic. d.*
 swobodnym á wolnym bydż. d Jest b xtem wolność potestas viuendi *pud Stob.*
 ut velis : is viuic ut vult qui recta sequitur, qui gaudet officio : cui viuendi *c Cic. 4.*
 vita considerata, atque prauisa est. Ktory ani praw / wlaścá / dla boia *ad Her.*
 żni y sprośoci sie obáwia / ále według niego sie rżdzi / y spráwue / Ktory d *Senec.*
 naybárżicy co by zdrowego á dobrego bylo wpatruie / Ktory nic nie cyni / *Epist. 76.*
 nie nie żamyśláwa / iedno z dñci / á dobrowolnie / cuius omnia consilia,
 reique omnes quas gerit ab ipso proficiuntur, eodemque feruntur. Y nie
 máż żadney rzeczy / Ktoraby v niego przemagála / iedno iego wola / y roz- e *Cicero.*
 sadet / żá Ktorem samoz żeście idżic / y náśláduie. e Nieżbytnia tedy *in parad.*
 wolność iák w qfontu osobnym / tak w Niesćie nie w co innego iedno *penult.*
 w nieżbytnia niewola sie odmienia / y przcináca. f *f Plato*
lib. 8. de
Repub.

ROZDZIAŁ LII.

Sa tedy Demokráciey / pospolicie tak názwaney /
 Kształty y sposoby / ieszcze y náydniá sie cztery.
 Naypierwszy iest / gdy wśytkim iák Nieszczá-
 nom / y obywatelom / tak y komornikom / według
 práwa / rżdzić / y spráwować godzi sie / áco by sie
 więkşey liczbie / y wielom wpodobáło / to mocno
 trzymać przynależy. Wtóry w Ktorem wśyscy /
 Ktorzy w bogáctwách / y dostátkách więkşá ośiá-
 dłość máia / do rzadu przypuszczeni bywáia / á te-
 mu / Ktory ośiádłości zaś nie ma / ábo iá wtrácił / ná-
 rzad wstápić sie nie godzi. Trzeci iest Kształt Rze-
 czypospolitey / w Demokráciey pospolistwá / w Kto-
 rym wśyscy Nieszczánie / przez żadney różności /
 rzestnikámi bywáia rzędow Rzeczypospolitey /
 Ktorzykolwiek iedno nie sa w dobrej sławie náru-
żeni /

Beni/ aut aliqua macula ignominiae & infamiae notari.

Czwarty sposob iest Demokracji / w ktorey
iednako idzie wszystko / co w pierwszych / tylko sie w
tym odinienia / iz w niej zadnego prawa nie masz
na ktoreby sie mieli ogladac / ci ktorzy na sobie w-
rzad trzymaja / ale tam pospolstwo panuje / y co sie
iemu zda / to ma bydz od wszystkich trzymano.

Aristotel. lib. 4. Pol. Cap. 4.

n' Eurip.

in Andro.

b Ari. E-

thic. li. 2.

c Plus. de

edu. libe.

d Demo.

z. Olynt.

e Chry.

supra

Matth.

Homil. 1.

f Aug. li.

1. de Ci-

dei.

g Cicer,

pro Plan-

co.

h Lit.]

Dec. 3.

lib. 2.

i Seneca

Epist. 7.

Consiliorum multitudo congregata imbecillior est, stultiore ani-
mo, summo imperio praedito. **a** Pospolity głowiek bowiem
takowy podobny iest niewolnikowi. **b** A kto sie takowemu
pospolite mu głowiekowi spodoba. **c** Ten mądrym necesse est ut displic-
ceat. **c** Jest bowiem tak nieścietny / odmienny / a zawistany pospoli-
tego głowieka rozsadek / ut quod constanter velit, aut nolit nie łatwo
d Demo. może bydz zrozumiany. **d** A tak powiadają go bydz rozruchow wśel-
e Olynt. kich matka / y wodzem. **e** A tego rada / y zdanie pelne błedu. **f** Nam in
e Chry. eo consilium non est, non ratio, non discrimen, non diligentia, sapienteq;
supra ea, quae populus fecisset ferenda, raro laudanda dixerunt. **g** Abowiem /
Matth. albo pokornie / skromnie / & humiliter poslušnym iest / albo hardzie nader
Homil. 1. roztąnuąc panuie. **h** Upominam tedy strzeżcie sie tego / cokolwiek sie
f Aug. li. pospolitowu y gminowi podoba / mowi Seneca. **i**

ROZDZIAL III.

Ten tedy czwarty albo ostatny sposob y kształt
Demokracji quasi ex Diametro sprzeciwia
sie prawdziwey / a dobrej Demokracji / a
ie i nie tylko dobrych ale też y wszystkich złych naya-
gorzja / a nazwisko własne otrzymała / y zowią ją
Ochłokracya / niez nierna wywzdana a wykreco-
na pospolitego głowieka mace y władza. 509

Gdy bowiem albo jeden / albo wiele / albo wszyscy / y ślś różni
 rządzi / władza y zwierzchność maia. Jakkim pożytkiem te ślś
 sobie bydź przeciećne / w Jednoladztwie / jeden ku dekre-
 mu polpolitemu / y pożytkowi sprawiedliwie : w Tyranswie / jeden do
 prywatnego swego pożytku wyślś / ściaga / y wiedzie / w Aristokrat-
 cyi wiele cnoty oglądconych / w Oligarchii wiele bez choty / tedy też
 w prawdziwej Demokracji / wiele albo wszyscy cnoty y wolności / w
 Ochlokracji wiele / albo wszyscy bez cnoty samey tylko wolności / y
 swobody / zwierzchność y urząd otrzymują. Ta przecieć przyrodzeniu / *a Cicero*
 przecieć wszystkim cnotie / przecieć słuszności y sprawiedliwości / przecieć *paradox.*
 prawdziwej wolności iest : y przecieć ia ślś Sorti enim omnes dignitates *funct.*
 committuntur, viuere ex legibus astimatur seruitus. *a*

ROZDZIAŁ LVI.

Tę własnie / y takowey Rzeczyposp. przy-
 należy.

NAprirod. Nā niedośćne / nie dostateczne rządy / ā niżeli po- *a Secund.*
 spolitego przestrzegając pożytku / względ mieć. Powtore *Anabapt.*
 zwierzchność wślśk znaś. *a* 3. Porządki wślśkizgla- *b Aristot.*
 dzać / ā z swej wolej / wolności niezgodney nabymać. Pożywarte. Wśy- *Pol. 3. ca.*
 tko na le / ā wślśkliwe iakoby sprawować y odprawować. 5. Wybi- *7. & 8.*
 wśy ślś z poddaństwa / okrutnie / y hārdzie pānować. 6. Podobna iest *Plutar.*
 brāciom z soba ślś niezgadziącym ktorzy y w maistności swych / gospo- *de Reip.*
 dārstwie urząd / starania / władza slugom swym podają / zlecają do reku / *formis*
 y powierzają. *b* Takowa była niegdys Attenscykow pod Periklensem. *de Regis*
 Takowa w Rzymie / ā seditione Grachiana, āż do Exylle y Māryusā. *instituti.*
 Ta iest bellua & Tyrannis multorum capitum. *Patrici.*
lib. 1. de
Reg. tit. 3
& Bodin.
Methody
Hist. c. 6.

ROZDZIAŁ LV

Dobra zaśie Demokracja / albo Timokracja /
 sława / y zachowana bywa. Jeśli prawā rā-
 dzie

kie uchwalone bywają / któreby wśytkim w ro-
 wnie służyły / y przynależały : Rzeczypospolitey
 zwyczajni / starania / praw / y wolności bronili. *Ius
 enim quod in equalitate Analogica consistit est preci-
 pua causa hanc conseruans. Inequalitas autem contra
 Analogiam corrumpens. Ari.lib. 5. cap. 2. Ethicorum.*

NAprzod bowiem upamiętować trzeba / aby przedniący / nie
 mniey / ani więcej w używaniu byli a niżeli drudzy / y sobie
 nie wśytko przywłaszczali. 2. Należyć y owożem namiętno-
 ny y namiętny ma być pospolity ciałowiec / aby mierność cnoty / y
 wolności / przekładali / y lepiej poważali / a niżeli mierność śladecstwa /
 bogactwa / dostojności / a y samey wolności / a swobody / a bowiem
 tak będą ochronione / y zmiesione / niezgody / nienawiści / y zachowana
 będzie miłość / y zgoda w Rzeczypospolitey. 3. Magistrat a y zwierz-
 chność nie ma być losami / ale wolnymi głosy / y wotami rownymi
 wśytkich / ani nad prawą obierany / hoc enim pessime Democratia est,
 cui fors pessimos dat. 4. Ma być pilnie wżeczność / a mierność wy-
 myślona / aby różność intesiona była między Nieszczęsny / śladce / y mo-
 żniący / a y ma być zrownani z drugimi / aby wśyscy jednemiż Niesz-
 częsny / y rownymi sobie w prawie byli. 5. Kżadko śladca / y mo-
 żniący (czyba y od wśytkich / a y od wielkiej części wżeci / y wysadze-
 ni byli) na zwierzchność / a y rząd ma być brani y przełożeni. 6.
 Z przełożeniem wysadzeniem zasług / y zapłaty / do pospolitych rad obier-
 rania przedniów / y zwierzchności / sędziów / y innego cwiżenia do
 zawiadowania y obmyślowania obrony / y rzeczy do wojny należących /
 do słuchania lich ma być wzwyżni wbożby / a na bogatych zaśie za-
 dne winy nie ma być wstawiane y uchwalane. 7. Nie łatwo ma być
 być dopuszczane osobne municye / zamki / miasta / a y podobne onym.
 8. Przywoytć rzecz jest / mieć przedy odmienniaćce / vt patet in nonnul-
 lis ciuitatibus Regni Polon. aby jedni nie wśytko byli / y choć / iedli by
 nie mogło być w przednich więc w mieyściach aby tak odmianna była
 między panującymi / a słuchającymi. 9. Nie ma być dostawki upa-
 rowane w przedniach / a y na zwierzchności będących / wielkie / ani
 mierne / aby tak wśyscy godnie mogli być dostawać. 10. Maiestat a y
 zwierzchność

zwierzchność nikogo nie ma wżgardzać/ ale części y ważyć/ iednak y przez
strzegając swej władzy y powagi/ tak bowiem będzie sam śanowan/
czczon. 11. Cechy/ schadzki/ towarzystwa/ gospody/ y spolne ćwiczenia/
Nieszczędom maia bydź dopuśczone y naznaczone. 12. Maia zawnie
przezyniwać ligby Nieszczęzan/ iednak przecie nie nabyt/ części tych/
zwołażę qui nati ex vno parente ciue części obcych przyimując. 13. Względ
żadnemu abo zwierzchność nie ma bydź częścią złączany y dawany. 14.
Sędzie maia bydź ze wszystkich obierani. 15. Względ ma mieć/ y zostawić
wszelką sobie władzę/ nād wszelkim pospolstwem/ we wszystkich sprz-
wach tūm iudicandi, tūm deliberandi. 16. Pieniężne winy nie maia
bydź dzielone/ ale na potrzeby/ murów/ Miast/ Kościołów/ Szpita-
łów oddawane/ obracane y wydawane. 17. Sady pospolite y iawne nie
maia bydź częste/ ani też o marne rzeczy y plotki stargi bydź: ale rzący
na takowych frogie winy wstawić/ którzyby się wazyli o lada plotki przed
względ iść y swarzyć z sobą. 18. Rzadkie niech będą zrazy qui mercede
conuocantur aby tak y starb/ abo y możniejszy nie mścayli. 19. Lud po-
spolity aby nie był wtrapien/ y niżej od niedze/ ale rzący poratowan/
abo z dochodów pospolitych vel mittatur in prouincias & pradia colenda,
vel opera ipsis conficienda dentur, tylko aby iedno mogli się stać żywić/
abo bogatcy cokolwiek naznacząc swoich dochodów/ na pewny czas ma-
ia dla nich: abo też umierający/ vltim fructum donent, dominium nihi-
lominus sibi reseruando, vel etiam aliquando aut per sortem, vel suffragia e-
ligantur pauperes ad aliquod officium szadby wyżywienie słusne mogli
mieć/ abo też aby śafarzmi nād dochodami postanowieni byli. Tak te
rzeczy w swej mierze y własności zachowując. 1. Dobrzy będą zwierz-
chności otrzymywać. 2. Oni nie niewoley będą posłuszeństwo odda-
wać. 3. Ani wybrani w nienawiści y poddanych y studiujących będą.
4. A Magistrat non excedet officium, gdy ligbe będzie miał ze wszystkie-
go oddawać.

ROZDZIAŁ LVI.

Odmienienia y przeinacza sie Demokratia.

NAprzod. Abo w Oligarchia/ zwołażę gdy Nieszczę/ Elctowie/
Cechmistrze y Podwoyski/ abo pochlebców swawola/ abo też
swoia władza/ abo powaga niezmierna/ abo ze złości y nienawi-
ści/ odnabiałą potężniejszy/ y bogatcy do pospolstwa/ aby tak wzbudziwszy
niezgoda/ a zamięśanie między nimi/ potym łatwoicy/ a niebezpiecznicy od
nich posłumieni/ y zniszczeni byli. 2. Abo w Tyransim gdy 1. Woyski
ma władza nād Żołnierskim/ y woyskiem wszystkim. 2. Gdy iednemu z
nich wielka moc/ y władza bywa dana. 3. Gdy pospolity lud bezpie-
cznych

gny/ bázno dowierza/ y spuszcza sie ná takowych podwoyftich tanquam
 defensoribus. 4. Jesli wieřba częśc Nieřezan/ ábo wsiámi/ solwár-
 kámi sie barwi: ábo rzadko w Rzeczypospolitey zásiádyma/ látwie/ y bez-
 śpiecznie ieden zwierzchnośc otrzymawa. 3. Ábo w Demokrácy/ nie-
 zbędna/ y zła. 1. Gdy urzédnicy/ ábo zwierzchnośc/ przez losy obierány/
 ábo meřwiádomego/ áni niewinniećnego pospolitego głowięć/ y poddo-
 baniem wysádem bywáią/ bynamniej w zględu ná cnotę nie máiac/ y
 tey nie opátruie. 2. Gdy sam pospolity głowieć nieřátecznoścá sobie
 nie sprzećiwia/ & nouitate expetit.

ROZDZIAŁ LVII.

MA zášie zguby / y zniřczenia swego przyczyn/
 ny/ włáśnie Oligárchiey ábo Arystokráciey
 záchowuiące/ y zátrzymawáiące przećiwne.

Pierwsza/ gdy ná pospolite / y iáwne zářdy / á řady pod winą
 wyzywáni/ y zwolywáni bywáią poteřnieyřy / á drugim wolny/
 dopuřezony bywa przyřád/ y byćie / á obecnośc/ záczyn y ztá-
 pochodzi/ iř rzadko bywáią niedostáteczni/ a bogáćy / y poteřnieyřy so-
 bie ku dobremu/ wřyřko řadzá/ y řánowiá. 2. Gdy řie toř przyřrářia/
 y dziećie/ przy obierániu urzędu/ y zwierzchnořci nowey. 3. Gdy řie tym-
 że řřstátem záchowanie/ gdy ábo práwá máia brdř řánowione / ábo po-
 práwowáne/ ábo teř inře řádsone řady/ á zwlářcá odpráwowáne bywá-
 iá cryminaly. 4. Jesli poteřnieyřym / y bogáćym tylko řtáráne bywa
 zlecone/ okolo cářřázu/ á wřadzá im dána bywa/ do řřywánia řřelby/
 y wojennego řřřtunku. 5. Jesli o dochodář pospolitýř/ y řpitlerzách/
 pívnicách/ záwáduia y řtáránie máia poteřnieyřy ná inřych tego řięžá-
 ru nie řládá. 6. Jesli řię w pospolitýř / y potocznyř spráwách ku
 wojnie/ y pokojowi náležácyř/ y řluzácyř/ bázřicy y częřcey záwáda-
 iá y řtáránie máia. 7. Jesli w przymerzách záchodzácyř/ ábo zářlyř
 potwierdzácyř/ tylko ná tych řányř obecnořci opárowáć przyřlu-
 řa y záwoyta rzecz ieřt. 8. Jesli w wysłánu posłow/ ábo obcyř przy-
 mowánu leřki w zględu bywa ná wbořlyř/ y niepotęnyř ále wřyřko od
 bogáćyř/ y poteřnieyřyř odpráwowána. 9. Jesli zákářanie ieřt áby
 wbořlyř dziećiom swym domá wychowanie/ y ćwiczenie dawáli / á przy-
 tym/ zářz do řzemiořt řposabiáli/ bogáćyř zášie/ w řwryř cnotách/ mę-
 drořci/ dziełnořci/ w Rycerřkich spráwách ćwiczyli/ áby ři řposobnymi/
 owi zášie nieřposobnymi do řzádzenia byli. 10. Jesli bogáćyř częřto in-
 ne do leřkich spráw/ y posług/ ábo chytrze/ y obludnie ofázowániem łá-
 řti/ ábo zápláty námaxiáią/ ábo przymuřáią/ áby ich sobie tym zá řluzi/
 y nie-

y niewolniki sposabiáli / onych zaśie władzą / y poważność rosta / y
 wzmagają. 11. Jesli w Sądłach / Kontraktach / ná spowinowágenie /
 zjednoczenie / przyiacielstwo / y obowiazek / wiekŝy wzgląd wpátruia mo-
 żniejszy / y bogatŝy. 12. Jesli dobrá pospolite wydawáne / á dzieło-
 ne bywaia bez wiadomości / Nieŝczan y obywatelow. 13. Jesli do od-
 dawiania liqby magistratus gesti nie przypuszczány bywa y wzrywány po-
 spolity głowiék.

ROZDZIAŁ LVIII.

Rząd pospolity ábo Politike osobnie tak roz-
 dzielona y opisana / wedlug kŝtaltu ro-
 żnego Rzeczyposp: nie przyznawamy. Zwła-
 ŝczá / iesli opisána / y wydzielona tak będzie / aby
 wszyscy rowni miedzy sobá / byli y miáni (iák w
 cnocie / tak y w ŝczodroblności) iák sie rozumie
 y wykláda. lib. 3. Cap. 7. od Aristotelesa.

NAprzod. Ponieważ nigdziey takiego rowności / y miernoŝć
 nie była widziána y znaleźiona. 2. Jesli wszyscy będą rowni
 w wolności / á tylko cnotliwi / y z cnoty będą obieráni te pra-
 wdziwa Demokrácyá moze názwać. 3. Abowiem stosowania / y umiár-
 kowania zlych / Rzeczypospolita z Oligárdhiej / y Demokrátiey powstá-
 wa : świádecy Arist. lib. 4. cap. 2. & 9. 4. Wiele bowiem sie przytrá-
 ŝia stosowania / y umiárkowania Rzeczypospolitey / ktore iednak nie
 máia kŝtaltow roznych w sobie : mogá bowiem dobre y złe / sobie ro-
 wnymi. Abo nierównymi / zmieŝane roznie y rozmáicie umiárkowa-
 ne byđz. 5. Abowiem mieŝána Rzeczypospolita / názwiŝto ma otrzy-
 máć / wedlug przemagáiącey czeŝci / gdy bowiem tu przewáży / y prze-
 móże wolność nád cnotę. Demokrácyá rácey / y ŝlufniey má byđz ná-
 zwána. 6. Nád to Arist. cap. 9. piŝac powiáda / że zmieŝanie / y umiár-
 kowanie Oligárdhiej / y Demokrátiey / stáda sie ze trzech sposobow. 1.
 Kiedy z obu sposobow práwá obieráne ábo wyiete bywaia / co by sie
 zdało / y przynależáło / godne ku zátrzymániu / y zachowániu Rzeczypo-
 spolitey. 2. Gdy Demokrácey / y Oligárdhiej wykroenie / ábo miedo-
 ŝtátek odłaczymy / ŝródek bierzemy tych rzeczy / ktore obá stany stáno-
 wa / á do náŝej przysposobiáia / y stosua. 3. Gdy z ŝeŝci praw vtrúiaq
 formá sobie rownych iedne práwo spoiámy / y zjednocámy / tyle by byty
 Politie różne postánowione.

ROZDZIAŁ LIX.

Letwie poznać / ieśli słuszny a pierwszy sie stał skład / y pomieszczenie / iakichkolwiek kształtów / y rządów Rzeczypospolitey / z pięci przednich znałów / y sposobów.

Pierwszy / ieśli takowe iest pomieszczenie / ktoreby nie mogło bydź rozemnane / albo stać w ogniu. Jesliż iest Oligarchia / albo Demokracja / także też sie ma rozumieć o drugich. 2. Gdy Rzeczypospolita cała / simul inspecta & considerata oczywiscie rzeknie / y wystawie ic obie one rowne. 3. Jesli odigwiby iedne część / y strone Rzeczypospolitey / druga strona / ani iest Demokracja / ani Oligarchia podobna / ani też stała y bezpieczna trwać / może bez drugiey strony / y części. 4. Jesli postanowiona Rzeczypospolita nie potrzebuie / albo innych kształtów / sposobów / y własności / albo obcych ratunków / aby tak w całe mogła trwać / y stać. 5. Jesli postanowiona / y sporządzona podoba sie Nieścianom / y obywatelom / tak aby ia ważyli / czuli / y śanowali & diuturnam esse cupiant.

ROZDZIAŁ LX.

Powiedziały y opisały sie do tad krótko dosyć w prawdzie przyczyny / stanowienia / wytrócenia / a zepsowania / iakichkolwiek Rzeczypospolitey osobney / wyliczymy / y zbierzemy też tu także przyczyny / ktore wszytkim R. P. służą / y przynależą / aby tak z stać łatwiey zrozumiano / było / coby w każdej Rzeczypospolitey sporządzeniu / y zachowaniu nabarżey / y napierwey chronić sie / a następnie śladować miało / y godziło. Pierwsza między wszytkimi iest / zamiedbywanie / nieważenie / a wzgarda Bożych / a ludzkich praw / przeciw / Bogu pobożności / nabożeństwa / y bogoboyności: bliźniego miłości / y własnego zdrowia / zacząym nieposłuszeństwo / niesprawiedliwość / y rozruchy.

Złoty bawem pobożność / nabożeństwo / ku Bogu / wiara y spółkowanie narodu ludzkiego / a same nazywamy cnota / idzie z tym sprawiedliwość aby była nieściana / a ten porządek dobrane

á dobre mbytko spráwue y czyni co do pobożności należy y silenia / etc. *ra Deo.*
 ry umie zachowywać to co do spráwiedliwosci przystoi y należy / vt col- *b Greg.*
 latus in proximos misericordie riuius, iusticie fonte ducatur. *lib. mora.*
 iedno serce / iedná mysl bráci wielu spráwue. *c Aug. su-*
 gołowiak przykazania wielkq krzywdq jest. *d pra Ioan.*
d Hieron.
in Epist.

ROZDZIAŁ LXI.

Z A temi idace są: ktore z pierwszych / iáko go-
 dniejszych / á gruntowniejszych pochodzą / y
 moc mają / ábo im przeciwne się stawiaia.

N A przod. Syt / y ządrość / lichwa iáko około własnych ták y poz-
 spolitych dobr. 2. Ządzá á chéwosc pánowania / dostoiensiwáz
 y godności; ábo tych ktorým przystep do zwierzchności y go-
 dności zámkniony jest / y od niey odsadzem są / ábo ci ktorzy drugim ząz-
 3. Z krzywdą Nieczegán obciążenie / á niespráwiedliwa obroná. 4.
 Boiázn zla / qui diuinitatis custos est, ábo gdy poddani ábo pospolsimq
 się obáwiaia / sámi siebie zokopolnie / ábo możniejszych y zwierzchności.
 ábo ktorzy się boia / áby nie podieli iákier lektóści / ktody / nie sławy / kárá-
 nia ząsłóści swé / rozruchy y bunt y w Rzeczyposp. stroia. 5. Gdy stan
 ábo część iedná wynosi się nád druga / hárdzić y potęgic káże. 6. Ábo gdy
 ieden z nich chce się wynieść ábo dla spráwy iákier dobrze odpráwione y
 posłuszone y dzielności / ábo dla swey potegi / władzey / y godności / sprá-
 wa pospolitego się wydziera y wysłacza. 7. Gdy możniejszy wczárdzicia
 inne / y ie tłumia / á nięca / w selskim sposoby / ábowiem pycha wbytko
 psuie / y wniwecz obraca. 8. Gdy dopuszczone y łagone bywáia / rózne na-
 rody / y prawa. 9. Gdy lescy y sprośnemi á plugáwy mi obyczáymy prze-
 łożonymi / y ná zwierzchności są / głupi / młodzi / niebożni / lichwiarze /
 lákomi / pánicy / zley sławy / zednáni powaga / áni godności obdázce-
 ni / przyzodobiem. 10. Niedbálistwem przelożonych / y rzędu / ktorzy do-
 brá pospolitego nie wpatruia / ále swey prywaty / ktorzy obcy pánom
 poddani swo / y przysięge oddawáia / & qui liberis tanquam aliquapdo suc-
 cessuris carent. 11. Gdy Magistrat ábo zwierzchnosc / ábo nie zámádnie /
 ábo lekce pomaża / mále przyezny do odmiennosci R. P. áqgnace. 12. Nie
 zgodá możniejszych / y potężniejszych / ktorzy ábo dla / ábo przeciw Rzeczy-
 pospolitey dostoiensci cáłosci / powstáia / ábo dla osobnych y prywatnych
 spraw / y nienawisci / buntow / y rosterkow w selskich / przyeznami są.
 13. Wymosłosc tych / ktorzy kiedy Rzeczyposp. dobrze służyć / ábo czyni
 czynim obdázzyli / y przyzodobili sęciłwym iákimkolwiek swym postep-
 kiem / ábo czynkiem / dostátkiem / ábo poráda / gdy innym áni chcą tódz

wojownikami / ani podleżnymi. 14. Jeśli wiele nieprzyjaciół mają w same
 siedzieć / a potrzebnych / którzy albo gwałtem / albo zdradą corruptorum
 pecunia, niebezpiecznymi / y obywatelom zdradcy / y śidlą / pod nimi czynią.
 15. Jeśli nie mogą ani czasu wojny / y pokoiu / rzeczy do żywności nale-
 żących / z swego państwa wyżywienie mieć / albo nie na dobrym miejscu
 miasto / albo powiat leży / powietrza dobrego / wody / drewna. nie mając
 ale gory / y lasy / bory / sąsiedztwie skutliwie. 16. Jeśli łatwiej z jednego
 miasta na dwaie rozdzielić się / y rozciąć mogą / iako gdy te dąbki wo-
 dy pagorki / błota / albo inna przyczyna y sposób do rozciągania siebie / y re-
 belizowania / a iedni drugich tłumić / y niszczyć / okazywać y znale-
 żiona bywa. a 17. Dotyczy y tym podobnych przyczyn przypisania y przy-
 dają się obwieśczenia / y opowiadania / Boskie / Kościelne / kapłanów na-
 pominięcia / widzenia / y cuda rozmaite zgubę za sobą ciągnące / y okazy-
 ce / iako Sanłowi okazywane były. b Tak wytorzenie z gubę / a z plendro-
 wanie Jeruzolimy wprzeczili Komety na kształt mieczow / światłość nie-
 zwyčajną / w Kościele / wol rodząc nad zwyčajną / wozy / fity / wce /
 y zbroyne wojska / na powietrzu widziące / w zbudzony i e z v s miedzi /
 wołający przez cztery lata / we dnie y w nocy / opowiadając zginienie
 miasta / o czym wspaniałym cytay kto chce Josephą. c Toż się przydało
 miastu Jerychowi / Sodomie / Gomorze / y Ninivitom / zc. Tak y dziś
 dziejowie / rożnie / a często napomina Bog wśchmogacy nas. O Boże daj
 to / aby nie były w nas zadržujące serca nasze / ad vocem preconum, &
 admonitionum eius.

a Arist. li.
 5. Pol. C.
 1. 2. 3. 4.
 b. Regu.
 15.

c Ioseph
 de bello
 Iude. lib.
 7. c. 12.

ROZDZIAŁ LXII.

Przeciwnicy zaśie strony / pospolite glowne / a
 powszechne / aby wszystkie R. P. długo szczęśli-
 wie trwały / a fortune ich przedsięwzięcia / y po-
 wodzenia były ma bydy pilne staranie w tym mia-
 ne y wpatrowane.

Naprzód. Pobożność / y nabożeństwo / bez ktorey ani Bogu / ani
 ludziom może wiara bydy zachowana / y dotrzymana. 2. Prawda
 aby dobre były stanowione / a postanowione / y ochwalone / za-
 chowywane / mężnie a rzecznie dotrzymywane / pełnione y odhronione / na
 miś bowiem wspaniałe zbawienie / y zdrowie polega R. P. gdzie bowiem nie
 staia / y ostaia prawda tam gwałt ni stepuje. 3. Zwierżność y Magistrat
 obierany / ktoreby byli żywymi R. P. ma bydy im moc y władza wśe-
 lą. B sprawo / zlecona / y dana do rządzenia / y sprawowania / a mają bydy
 ludźmi pobożnymi / dobrymi / a cnotę nad wspaniałe przestawiający. 4. Ma
 bydy

bydź / y przynależy mądrość y roztropność / onā bowiem jaiste R. P. Ścieś
śliwa jest / ktora / y nād ktora mądrzy ludzie / ā zwłaszczā Philosophowie
rząd zlecony y pieczolowanie o niey mają. 5. Nawieści jaiste bowiem mie-
dzy innymi / i prawy / y cnoty / y nazacnieysza jest sprāwiedliwość pospolita
w sądach / osobna w kontraktach / y kupich / boz tey Pānstwa y Mocār-
stwa są morderstwa & latrocinia / dla niesprāwiedliwości przenoszone by-
wāia Brolestwa / Pānstwa od rodziāu do rodziāu. 6. Roz-
ścioty / Akademia / szkoły / & seminaia cnot y nād wśelkich mają być za-
kładane / fundowane / y wychowane / nie trzeba tu kosztu żadnego żatować
to bowiem iest cor & oculus R. P. 7. Zgodā / miłość miedzy iāk pānującymi
iāk studiującymi zobopolnie y z obcymi ma być zachowana / przez tey bo-
wiem gumtownie ā wielkie rzeczy ślābiec / y winowec się rozprośāia. 8. Je-
śli prawā w swey mocy / godności stoia / ā od żadnego gwałcone nie bę-
dą sic enim & personarum, & legum manet authoritas, exemplorum impeditur
prauitas. 9. Jeśli āni miedzy zwierzchnościā y magistratem, āni miedzy
Nieszāny y poddānymi / cierpiā zachowywāia / ā bawia się pooblebā-
mi / y pokoiu pospolitego buntownikāmi. 10. Niezgody y śābscia miedzy
możnemi / y potężniejszymi / prawy obwarowane / ochronione wināmi /
y kara wśmierzone / ā z przedkā znasane mają bydź. 11. W wśelkich sprā-
wach mają być vitandae & fugiendae immutationes zwłaszczā gdy też gwał-
townia potrzebā nie mieśie / aut ex priuato beneplacito. 12. Zwierzchność y
nā wrzędzie sąsiādaiacy redē se gerant iāk swoimi Kollegami / iāk y, pod-
dānymi / eos non offendendo, ignominia non afficiendo, eorum opera uten-
do, nie mają być ku wśelakiemu ich pożytkowi / żywności nabycia / āni też
w dochodzeniu godności / y wrzędow omieśkaniem y przeszkor-
dā. 13. Magistrat ābo nā zwierzchność sąsiādaiacy / mają mieć długie rece
& oculos semper apertos, ktoremiby y coby postroinnie / y domā obecnie sie
działo / guynie / ā pilnie wpatrowali / ā coby z rzeczy było / odprāwowali.
14. In potentia, & honore siue concedendo, siue auferendo, 3 lekka / y nieśwā
pliwie poczynāc mają / āni wpornie / nierozmyslnie / āni leniwie / kogo wy-
wyśbāć / āni zmizāć. 15. Zachowywāć / zatrzymawāć / w ywyśbāć, banowāć /
māia śiārodawne zacne / ā dobrze sąsłużale / domy / y familiz, 3 tākowych
bowiem R. P. y nā tākowych sąsiādā / y stoi. 16. Stārby pospolite / Tayfau-
zy / Epiflerze / piwnice / &c. według sprāwiedliwości gāsu pokoiu nāpel-
niāć / żywności nabymāć y zachowywāć / w potrzebie wzywāć mają.
Hic enim murus atheneus, nervus pacis & belli. 17. Pilnie wpatrowāć
y wārowāć / & legibus, & sociis, dozorcāmi / āby pożytku żaden z
dobr R. P. sobie nie przywłaszczal / ā swego własnego / ā niżli swoich wpa-
trowal, sed legitima potius ratio reddatur omnium. 18. Szacowanie dobr
Mieyskich / ābo w rok / ābo nā każdy mieśiāc / vt census augeri vel minui, āz
bo ktorzy sposobniejszym są ku zwierzchności / y pospolitych spraw / ā po-
treb

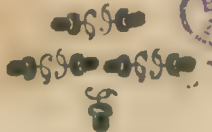
rzecz cognosci, y iakaby moc/potega Mieszan/ y Miasa byla/ iak czasi
 pokoin/tak y wojny zrozumiana mogla byc. 19. W dostatkach/ y w bogac-
 ctwie/ ile moze byc/ miernosc/ y rownosc zachowania/ & inducenda, sin mi-
 nus, sine tamen potentiores, ktorzy R.P. barzicy zygliwemi sq. 20. Miesza-
 nie miodsy/ y nowotniejszy a swiezo nastali/pilnie wywiczeni maia byc
 & applicandi ad Reip. formam eiusq; leges, w ktorey przestawac y trwac
 maia: multum enim est a teneris assuefcere. 21. Wsilnie na tym maia byc/ y
 o to sie pilnie starac porowni/sprawcy/ y rzadcy wzelcy/ aby dobrze wpas-
 rowali/ ktorzymby niegdzy/ y teraz inne R.P. dobrze postanowione/ dlugo
 zachowane y sposobiane/ a iakimi wykrecone/ a wznowe obrocone byly
 sposoby/ y fktalcy/ a cohy w obcych dobrego uznali/ aby nasladowali/ ma-
 lum autem a sua R.P. arceant, a tak bezsilnym bedzie/ & manebit quem fa-
 ciunt aliena pericula cautum. *Arist. lib. 5. Cap. 5. 6. 7. 8. & 9.*

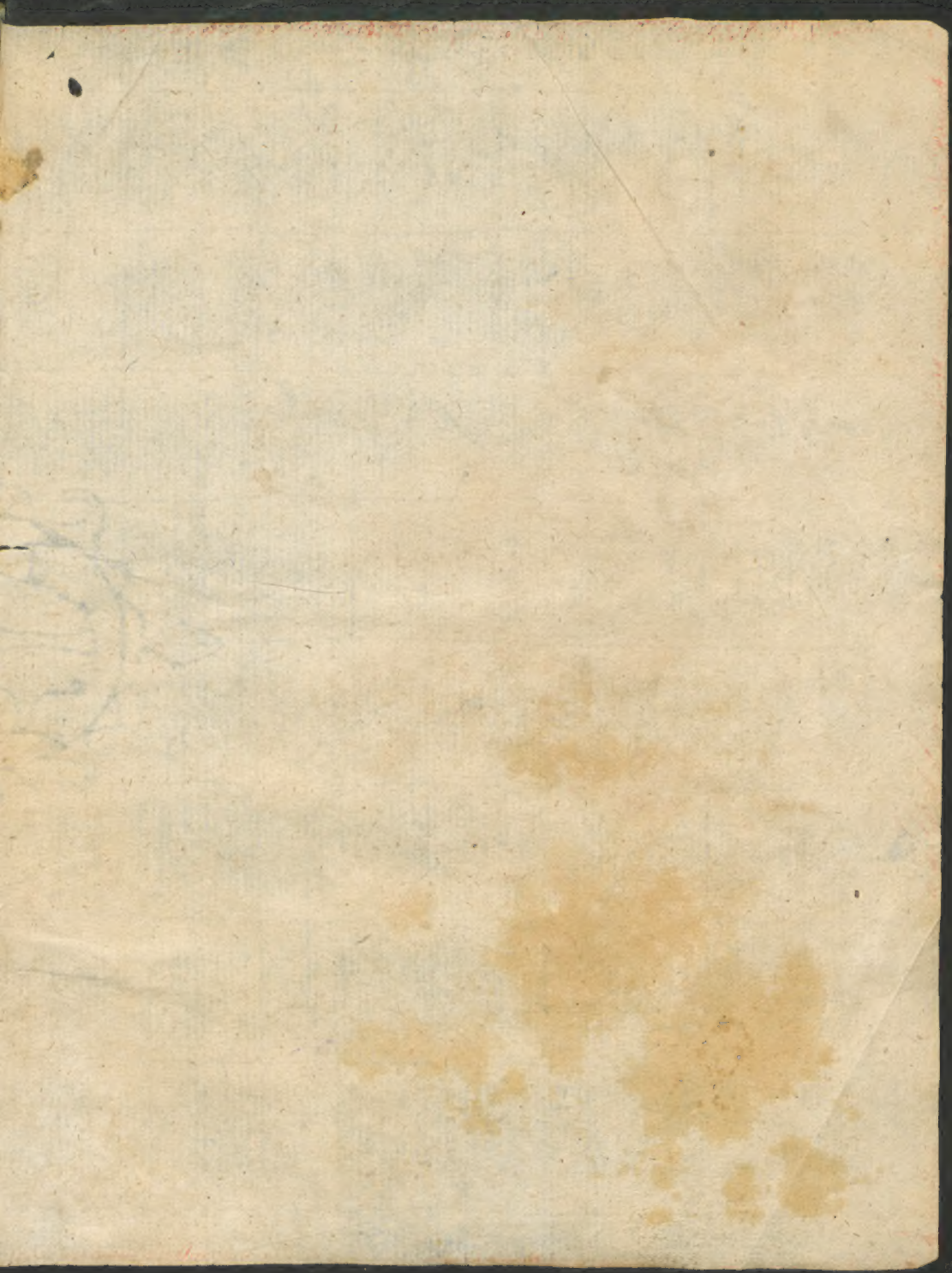
ROZDZIAL LXIII.

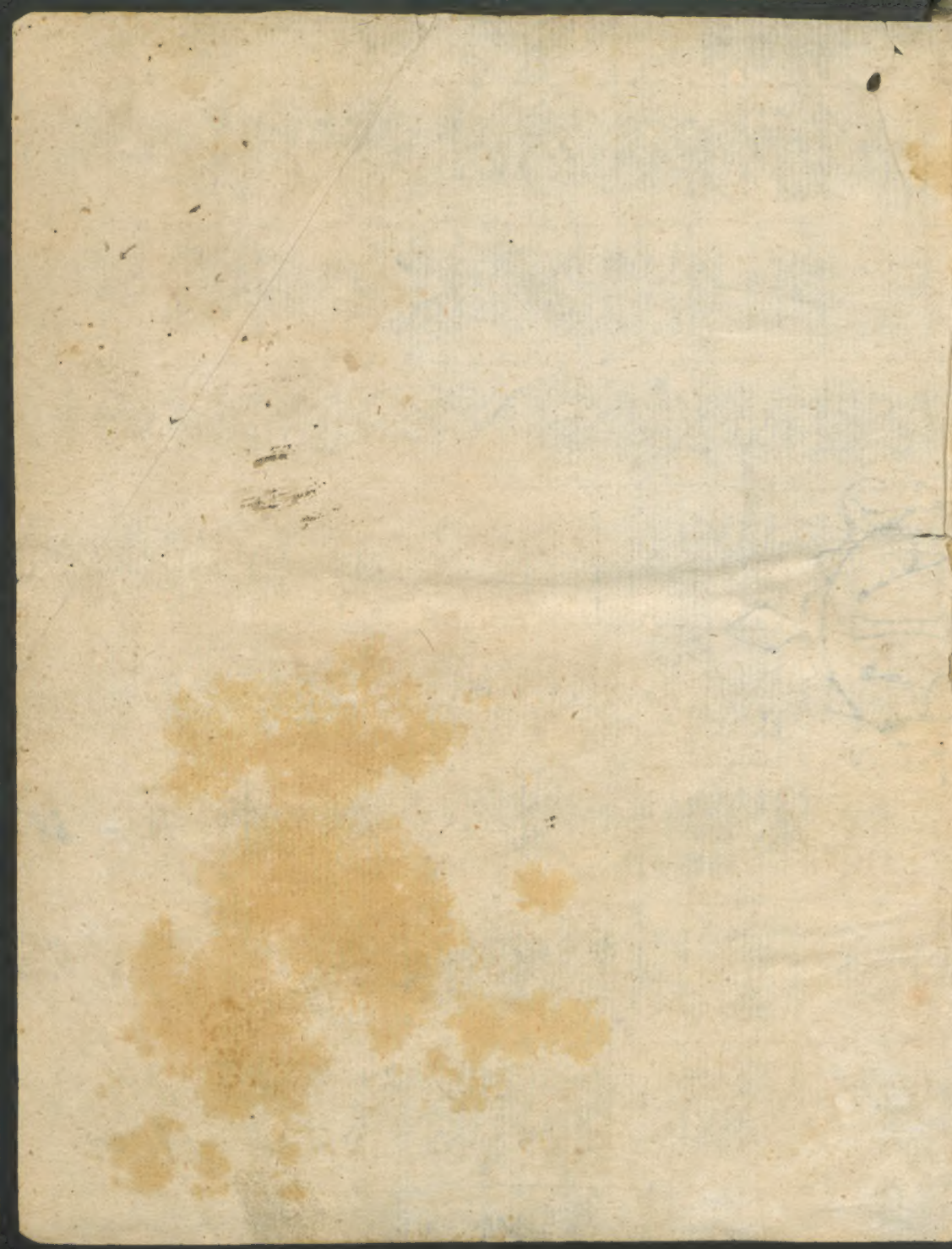
P O opisaniu/ y w prowadzeniu fktaltow R.P. mamy pilno baczye/ y wz-
 wazac nalepszy byc ten Rzeczypospolitey fktalt a sposob quod na-
 tura moribus, zwozaiowi/ & regioni, iakiegolwiek ludu/ a posp. lstrwa
 przysposobiany/ y umiarkowany bywa/ abyliny abo fktalt Miasa od lu-
 du y pospolitego glowieka moribus alienum non insticuamus, abo przyro-
 dzone prawa wedlug ludzkiego zdania y nniemania / ac voluntati repu-
 gnante, natura feruire cogamus: mieysc bowiem poniewaz wielka roznosce
 iest/ rozne tez rozstworzenia/ y przysady/ rozne przyrozenia ludzi / ktore
 roznych Panstw/ y wladzy/ potrzebuia. Zamyslam tedy w fktalt R.P. y
 dobrze postanowione/ sadze/ y dlugo trwajace / y stojace byc mowic / iesli
 trzy rzeczy przywlaszczane/ y przyznawane beda trzem. BOGV, czesc y
 swala/ iako Tworzycielowi/ milosc iako Odkupicielowi/ boiazni iako
 Sedziemu. BLIZNIEMV. Zwierzynosci/ y wyzsemu / ludzkość / roz-
 winemu/ postanowienie. SOBIE. Odrolo summienu opaczynosc/ wmyz-
 stu/ y serca ozdoba/ y o fcedozynosc/ ciadu nauke y karnosc. A nastatek /
 fctomnie/ sprawniedliwie/ wczciwie/ a poboynie zyc.

Hec tria perpetuo meditare Aduerbia pauli,

Hec tria sunt vitæ regula sancta tua.

Se. Deus redimam. Qui. Confirma.

Testis est. Deus.

aus. Ki. 1707 24 Februarij

dosc do Pana Sebaltyana Iny
t wydac, chocby i niegotowa
kazyg, postac iq do poswi
reli by mial Czal WMhan
KlawiKort (Ktory obiecal go
Wm to Wzeglke odebrac
Caluizym WMhanstard
X. M. F. W. C.
1707.

Tabula eclipsi ☿ sole cuncte in aere

h	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	
h	m	s	h	m	s	h	m	s	h	m	s
12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
12	12	30	12	12	30	12	12	30	12	12	30
13	12	45	12	12	45	12	12	45	12	12	45
14	12	00	12	12	00	12	12	00	12	12	00
15	12	15	12	12	15	12	12	15	12	12	15
16	12	30	12	12	30	12	12	30	12	12	30
17	12	45	12	12	45	12	12	45	12	12	45
18	12	00	12	12	00	12	12	00	12	12	00
19	12	15	12	12	15	12	12	15	12	12	15
20	12	30	12	12	30	12	12	30	12	12	30
21	12	45	12	12	45	12	12	45	12	12	45
22	12	00	12	12	00	12	12	00	12	12	00
23	12	15	12	12	15	12	12	15	12	12	15
24	12	30	12	12	30	12	12	30	12	12	30
25	12	45	12	12	45	12	12	45	12	12	45
26	12	00	12	12	00	12	12	00	12	12	00
27	12	15	12	12	15	12	12	15	12	12	15
28	12	30	12	12	30	12	12	30	12	12	30
29	12	45	12	12	45	12	12	45	12	12	45
30	12	00	12	12	00	12	12	00	12	12	00
31	12	15	12	12	15	12	12	15	12	12	15
32	12	30	12	12	30	12	12	30	12	12	30
33	12	45	12	12	45	12	12	45	12	12	45
34	12	00	12	12	00	12	12	00	12	12	00
35	12	15	12	12	15	12	12	15	12	12	15
36	12	30	12	12	30	12	12	30	12	12	30
37	12	45	12	12	45	12	12	45	12	12	45
38	12	00	12	12	00	12	12	00	12	12	00
39	12	15	12	12	15	12	12	15	12	12	15
40	12	30	12	12	30	12	12	30	12	12	30
41	12	45	12	12	45	12	12	45	12	12	45
42	12	00	12	12	00	12	12	00	12	12	00
43	12	15	12	12	15	12	12	15	12	12	15
44	12	30	12	12	30	12	12	30	12	12	30
45	12	45	12	12	45	12	12	45	12	12	45
46	12	00	12	12	00	12	12	00	12	12	00
47	12	15	12	12	15	12	12	15	12	12	15
48	12	30	12	12	30	12	12	30	12	12	30
49	12	45	12	12	45	12	12	45	12	12	45
50	12	00	12	12	00	12	12	00	12	12	00
51	12	15	12	12	15	12	12	15	12	12	15
52	12	30	12	12	30	12	12	30	12	12	30
53	12	45	12	12	45	12	12	45	12	12	45
54	12	00	12	12	00	12	12	00	12	12	00
55	12	15	12	12	15	12	12	15	12	12	15
56	12	30	12	12	30	12	12	30	12	12	30
57	12	45	12	12	45	12	12	45	12	12	45
58	12	00	12	12	00	12	12	00	12	12	00
59	12	15	12	12	15	12	12	15	12	12	15
60	12	30	12	12	30	12	12	30	12	12	30